

OROSZI SÁNDOR
ERDÉSZET-, VADÁSZAT- ÉS
TERMÉSZETVÉDELEM-TÖRTÉNETI
TANULMÁNYOK

Erdészettörténeti Közlemények
XLII.

1999

**Megjelent
az FVM Erdészeti Hivatal támogatásával**

OROSZI SÁNDOR
ERDÉSZET-, VADÁSZAT- ÉS TERMÉSZET-
VÉDELEM-TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

Erdészettörténeti Közlemények XLII.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
ERDÉSZETTÖRTÉNETI SZAKOSZTÁLY
BUDAPEST, 1999

A sorozatot szerkeszti
Oroszi Sándor

Lektorálta
Bartha Dénes
Sterbetz István

A sorozat kötetei megrendelhetők
a szerkesztő nevéén és címén
1367 Budapest, Pf.129.

Felelős kiadó
Oroszi Sándor
az OEE Erdészettörténeti Szakosztály elnöke

ISBN 963-8251-36-0
ISSN 0866-3181

Sokszorosítás: Diós Print BT., Budapest

OROSZI SÁNDOR

**Erdészet-, vadászat- és természetvédelem-
történeti tanulmányok**

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
Előszó	7.
Az 1996. évi LIV. tv., az erdőtörvény előzményei	9.
A vadászat és a természetvédelem kapcsolatának magyarországi története	27.
Erdőgazdálkodás, természetvédelem	73.
Az Ungvári Erdőigazgatóság kezelése alá tartozó kincstári erdőbirtok rövid átnézetes ismertetése	91.

ELŐSZÓ

Az idők folyamán mindenkinek készülnek olyan írásai, amelyek valamilyen oknál fogva akkor a szerző és a „megrendelő” legjobb akarata ellenére sem nem jelennek meg. Később talán ismét szükség lesz rájuk, elő lehet őket venni, „leporolni” és felhasználni. Az írások másik része viszont esetleg örökre a fiókban marad, mert elveszti időszerűségét. Igaz, a történeti tanulmányokat ez kevésbé fenyegeti, mégis szükséges időről időre átnézni a fiókunkat: vajon nem lapul-e benne olyan tanulmány, amelynek már meg kellett volna jelenni? Nos, én is átnéztem, s a „találtakból” bocsátok útjára egy válogatást.

Az 1996. évi LIV. tv. , az erdőtörvény előzményei című írás a törvény és a hozzá kiadott végrehajtási rendelet bevezetőjének készült - Holdampf Gyula kérésére - ,amely azonban nem került az említett kiadványban felhasználásra. Az összefoglalás közreadásával az erdészettörténeti és erdészetpolitikai tárgyak oktatását szeretném segíteni.

A vadászat és a természetvédelem kapcsolatának magyarországi története című tanulmányt még az 1980-as évek végén írtam. Tóth Sándor ösztönözte, támogatta az ez irányú vizsgálódásaimat, illetve a Természetvédelmi Hivatal. A munkámat segítő és a lektorálást elvégző Sterbetz István javaslatára aztán a kéziratnak csak az egyik része látott akkor napvilágot (Vadfajokból védett állatfajok - Erdészettörténeti Közlemények XXI.-Bp.,1996.), most viszont ezt teszem közzé, s még így is marad egy kevésbé kidolgozott, további munkát igénylő fejezet a fiókomban, amely a vadászati módok változásának történetéről szól.

Az erdőgazdálkodás és a természetvédelem összefüggéseit vizsgáló **Erdőgazdálkodás, természetvédelem** című írást

Dauner Márton és Balázs István rendelte meg. A végső változat kialakításában Bartha Dénes segített, akinek ezúton is köszönetet mondok. Az említett két természetvédelem-történeti tanulmány megjelentetését azért is tartom szükségesnek, mivel abban reménykedem, hogy új gondolatokat ébreszthet, netalán az adott kérdéskörben másokat is írásra készíten. Ugyanakkor meg kell említenem, hogy valamennyi természetvédelem-történettel foglalkozó könyvem elfogyott, s így nem tudok ajánlani ma is beszerezhető szakkönyvet például a természetvédelmi szakmérnök-hallgatóknak. Ez a két tanulmány tehát ezt a hiányt is hivatott pótolni.

Az 1998. évi őszi árvíz ismételtén Kárpátalja erdei felé terelte a figyelmet. Én magam ugyanezen év nyarán jártam Kárpátalján, s az útra történő felkészülésem során bukkantam erre a dokumentumra. Célszerűnek látom, hogy mások is megismerjék a tartalmát. **Az Ungvári Erdőgazgatóság kezelése alá tartozó kincstári erdőbirtok rövid átnézetes ismertetése** című jelentés akkor íródott, amikor Kárpátalja ismét Magyarországhoz tartozott. 1939-ben értékelték a korábbi, cseh uralom idején végzett munkákat, ugyanakkor felvázolták azokat a szempontokat, amelyek alapján a magyar erdészek az ottani tevékenységüket megkezdeni, illetve folytatni kívánták.

Budapest, 1999. június

A szerző

Az 1996. évi LIV.tv., az erdőtörvény előzményei

A magyar honfoglalás korában a Kárpát-medencének legalább kétharmadát erdő borította. A letelepedés, majd a magyar állam megalapítása, berendezkedése így előbb-utóbb érintette az erdőket.

Az erdők idegen károsításoktól történő *megóvására* és az erdőkben történő munkák, vadászatok, halászatok, legeltetések felügyeletére a királyi birtokokon már a XI-XII. századtól „erdőóvók”-at alkalmaztak. Az erdőóvók az erdőispánságok kötelékében szolgáltak. A királyi birtokadományozások az erdőispánságok szerepét fokozatosan csökkentették, de az erdőóvók a földesúri tulajdonba került erdőkben is részben megmaradtak.

Mivel az ország benépesülése, a mezőgazdasági művelés kiterjesztése jórészt az erdők rovására történt, különösen fontos szerep jutott az *erdőirtást* vállalóknak. A soltészek, kenézek és más (részben egyházi szervezetek) vezetésével történő erdőirtásokat szerződésekkel, királyi adomány- vagy szabadalomlevelekkel szabályozták. Itt az erdő még mint „háttér” jelent meg, hiszen a lényeges, a fontos éppen az erdőirtást vállalók jogállása, illetve a mezőgazdasági művelésre alkalmassá tett földek használata volt.

A továbbiakban közvetetten ugyan, de elsősorban az *erdők tulajdonjogával* összefüggésben keletkeztek rendeletek, törvények. Kálmán király dekrétumai I. könyvének 18. fejezete megtiltja az egyházaknak ajándékozott erdők elvételét. II. Ulászló 1504-ben kiadott V. dekrétumában (8. cikkely) pedig az alispánok bíraskodásával összefüggésben említi az erdőket, míg Werbőczy Hármaskönyvében (1514) az erdőkárok megtorlásáról is ír. A legelső, az egész ország erdeivel kapcsolatos *törvénynek* I. Ferdinánd 1548. évi dekrétumának

XLIX. cikkelyét tekinthetjük. Vele - mai fogalmaink szerint - mind az erdőbirtokkal való szabad rendelkezésbe, mind az erdők kezelésébe beleavatkoztak, amikor kimondták: „És mivel az ilyen rablók, akik az utak biztonságát veszélyeztetni szokták, azon vidéken a sűrű erdőkben szoktak elrejtőzni, határozták (ti. a karok és rendek), hogy az ilyen erdőket a szomszédos vármegyék jobbágysai az utak mellett minden oldalról kétszáz könyöknyi szélességben vágják ki, hogy a rablóknak ne legyen alkalmatosságuk.”

Az erdőkben folyó *gazdálkodást* először rendtartásokkal, majd törvényekkel szabályozták.

1426-ban Zsigmond elrendelte, hogy a bányakereseket - azok felújulása érdekében - meghatározott sorrendben, évenként más-más helyen kell kitermelni és a vágásterületen gondoskodni kell a fák megújulásáról.

I. Ferdinánd 1555-58-ban többször intézkedett a kecskék erdőben történő legeltetésének a megtiltásáról. Amikor 1565-ben Miksa a besztercebányai kamarai rézmű számára összefoglaló, a korábbiaknál sokkal részletesebb *erdőrendtartást* adott ki, abban külön kiemelte a kecskék erdei legeltetésének a tilalmát. Ugyanakkor előírta a kitermelésre kerülő faanyag mennyiségének a megtervezését, az erdők vágásokra történő beosztását, továbbá magfák meghagyásával a faállomány felújításának szükségességét. A Miksa-féle rendtartás lényegében tartalmazta mindazt az előírást, amit a XIV-XVI. századi európai erdőgazdálkodás (inkább: erdőhasznosítás) megkövetelt.

Kezdetben tehát Magyarországon a bányák fával történő biztonságos ellátását szorgalmazták, de a török háborúk, majd az ország középső részének hadszíntérré válása nagyarányú erődítési munkákat is megkövetelt. Ennek érdekében több törvény született (1563: XXII., 1596:LI., 1600: XVII., 1601: XXII., 1630: II., 1649: LXXXVI. és 1655: CXVI. tc.), amellyel

az erődítésekhez szükséges faanyag szabad kitermelését szerették volna lehetővé tenni.

A török háborúk utáni időszak, a XVIII. századi újjáépítés elkerülhetetlenül a fának, az erdőknek minden korábbinál kiterjedtebb hasznosításával járt együtt. Ebben az időszakban sorra jelentek meg a különböző uradalmak, faluközösségek, városok, vármegyék és autonóm területek erdőrendtartásai, erdőhasznosítási (-kezelési) szabályai. A korszak legjelentősebb, *országos erdőrendtartását* 1769-ben adták ki. A Mária Terézia-féle erdőrendtartásként ismert dokumentum legfontosabb előírásai: mérjék fel az erdők területét, állapítsák meg azok fatérfogatót, szabályozzák a fahasználatot, vagyis vezessenek be rendszerességet a fakitermelésbe, és gondoskodjanak az erdők felújításáról és új erdők telepítéséről. Az erdőrendtartás bár országos érvényű volt (1781-ben Erdélyre is kiterjesztették), de kötelezően csak a kincstári és egyéb, az uralkodótól közvetlenül függő erdőkre vonatkozott, a többi helyen legfeljebb iránymutatóul szolgált. Ezért hatása csak korlátozott lehetett. Pedig az 1769. évi erdőrendtartás tartalmazta mindazokat az ismereteket, tapasztalatokat, amelyek az erdő kezelésével kapcsolatban a XVIII. század közepéig Európában felhalmozódtak, s a magyarországi viszonyok mellett is alkalmazhatók lehettek.

Kötelező, az egész ország minden erdejében a gazdálkodásra vonatkozó *erdőtörvényt* az 1790. évi LVII. tc.-ként jegyezték be. A törvény „az erdők pusztításának megakadályozásáról” intézkedve a vármegyék vezetőinek kötelességévé tette az erdők felügyeletét. A nem megfelelő állapotú erdő tulajdonosát korlátozhatták az erdő használatában, azaz az erdőt „zár alá” helyezhették. A vármegyei előljáráóság ezen jogát a következő, az 1807. évi XXI. tc. is megerősítette. „Az erdők fönntartásáról” szóló törvény ugyanakkor több, elsősorban a jobbágyok erdőhasználatát érintő megszorítást is tartalmazott. A XIX.

század első felében ugyanis egyre élesebben vetődött fel a jobbágyok és a földesurak közös erdőhasználatának kérdése. Az 1848: X. tc. alapján ezt a közös erdőhasználatot meg lehetett szüntetni, s mind a (volt) földesúr (a közös használatú erdő tulajdonjoga alapján), mind a (volt) jobbágyok (az említett erdőkben történő fahasználatuk, illetve makkoltatásuk, legeltetésük alapján) saját erdőt kaptak. Ez az erdőelkülönítés azonban hosszú, néhol több évtizedig eltartó folyamat volt, s általában az erdők - mindkét részről történő - pusztításával járt együtt.

Az abszolutizmus korának erdőtörvénye, az 1852. évi osztrák erdőtörvény ezt az erdőpusztítást mérsékelhette volna, de Magyarországon csak néhány hónapig volt érvényben (1858), Erdélyben pedig egyéb okok - például a határőri intézmény és a székely székek autonómiája - miatt nem tudtak rendelkezéseinek érvényt szerezni. Ugyanakkor ez az erdőtörvény már feltételezett egy önálló, a vármegyei szervezettől elkülönült erdészeti igazgatást, amelynek azonban költségei voltak. S itt általában meg is akadt a törvény végrehajtása, bár néhány erdélyi város, a kincstár és a szász székek már ekkor megteremtették a mai fogalmaink szerinti korszerű, törvényen alapuló erdőgazdálkodást.

Mind az erdészeti tudományok fejlődése, mind a későbbi erdészeti közigazgatás szempontjából jelentős volt az a folyamat, amelynek során az 1860-as, 70-es években kialakult a magyar erdészeti kultúra. Magyar nyelvű szakmai folyóirat, az osztrák-magyar kiegyezés (1867) után magyar nyelvű erdészeti oktatás a selmecebányai akadémián és az első magyar nyelvű erdészeti szakkönyvek megjelenése szakmai oldalról segítette egy új, korszerű erdőtörvény megteremtését. Az országban végbemenő politikai változások, majd a dualizmus korszakának nagyarányú gazdasági fejlődése pedig sürgette az erdők ügyének rendezését is. Erre az 1879. évi XXXI. tc.-kel került sor.

Az 1879. évi erdőtörvény a liberális gazdaság- (és társadalom-) politikai helyzetben igyekezett úgy szabályozni az erdőkben folyó munkákat, hogy azok mind az erdészeti szakmai követelményeknek a lehető legjobban megfeleljenek, mind pedig a társadalom erdőkkel kapcsolatos elvárásainak. Ez utóbbiakkal összefüggésben megjegyezzük, hogy a kortársak az erdőből nemcsak fát vártak, hanem az erdők továbbra is jelentős tartalékföldrnek számítottak. Tehát a mezőgazdasági termelés, az utak, vasutak építése, a települések terjeszkedése részben éppen az erdők rovására történt. Ezt a szempontot a törvény megalkotásakor figyelembe kellett venni úgy, hogy az erdők fenntartására való törekvés csak a lehető legkisebb felületen ütközzék az említett fejlődési iránnyal.

Az 1879. évi XXXI. tc. rendelkezései részben valamennyi erdőre vonatkoztak, részben pedig csak bizonyos birtokkategóriákra. Minden erdőre érvényesek voltak az *erdővédelmi szempontok*. Így minden erdőt igyekeztek a tűz-, a rovar-, és a természeti katasztrófáktól megvédeni, továbbá az emberi károkozástól is. Ennek érdekében nemcsak a megelőzésről, hanem a kár bekövetkezte utáni teendőkről is intézkedtek. Szintén valamennyi erdőre vonatkoztak az *erdőfenntartási* rendelkezések. Itt elsőként a véderdőket említjük meg. A törvény szerint azokon a helyeken, ahol a szomszédos rendszerint földrajzilag mélyebben fekvő erdőket, emberi településeket, utakat, vasutakat, vízfolyásokat, illetve azok műtárgyait stb. - területeket bármilyen természeti eredetű veszély fenyegeti, s azt az adott erdővel meg lehet menteni vagy hatását mérsékelni, ott véderdőket kell kijelölni. A véderdőben az állomány fenntartása érdekében megtiltották az irtást (a fák tuskóval, gyökerestől való kitermelését) és a tarvágást. (Azaz az erdőt nem lehetett egyszerre, valamennyi fára kiterjedően letermelni.) A véderdők kijelölésére mind az erdészeti hatóságok, mind a tulajdonosok javaslatot tehettek.

Az erdőtulajdonosok erdőhasználati korlátozását a véderdőkre adott adómentességgel próbálták ellensúlyozni.

Az erdőtvény a futóhomokon álló erdőket, továbbá az ún. feltétlen erdőtalajon állókat szintén fenntartandóknak mondta ki. (Feltétlen erdőtalajon állt az az erdő, amely - az adott kor, időszak gazdasági megfontolásai alapján - másnemű gazdasági hasznosítással kisebb jövedelmet hozott volna, mint erdőként.) Az itt kitermelt erdőket 6 év alatt fel kellett újítani. Ezekben az erdőkben is tiltották az irtással történő fadöntést, továbbá mind a véderdőkben, mind a futóhomokon álló erdőkben általában tilos volt a legeltetés.

Az erdőtvény erdőfenntartási rendelkezései közé tartozott még a kopárok beerdősítésének kötelezettségét kimondó rész is. Kopárok voltak azok a területek, amelyek erdő művelési ágba tartoztak, de rajtuk nem állt fa, illetve kevés fa állt. Ezen kopárok beerdősítését az állam különféle segélyekkel igyekezett elősegíteni. A kopárok fogalmát a törvény végrehajtása során kiterjesztették. Így a terméketlen, más művelésre nem alkalmas területek (elsősorban volt legelő) beerdősítését is szorgalmazták.

Az 1879:XXXI. tc. *erdőkezelési* rendelkezései között elsőként az erdészeti közigazgatás kiépítését említjük meg. Az erdőtvény előírásainak betartását nemcsak a vármegyei gazdasági bizottságon belül alakult erdészeti albizottság, hanem a földművelésügyi miniszter irányításával dolgozó erdőfelügyelők is ellenőrizték. Az utóbbiak elsősorban a szakmai kérdések eldöntésében játszottak szerepet, s mint ilyenek, a vármegyei albizottság munkájában is részt vettek. (Az erdőtvénnyel nem akarták csorbítani a sajátos magyar történelmi fejlődéssel kialakult vármegyei autonómiát!)

A törvény rendelkezéseit nem követő erdőbirtokosok (erdőrendészeti áthágás címén), vagy egyéb, főleg az erdőtulajdon ellen vétők (erdei kihágás címén) megbüntetéséről is intézkedtek. Az eljárással nem a bíróságokat terhelték,

hanem a vármegyei közigazgatás szabta ki a büntetést. Az így befolyó pénzek egy részét az *Országos Erdei Alapba* továbbították, amiből nemcsak kopárfásításokat és egyéb erdőtelepítéseket, hanem például az erdészeti tudományok művelését is támogatták.

A magyarországi erdők hasznosítását ebben az időben leginkább az *erdészeti szállítás* megoldatlansága, műszaki nehézségei hátráltatták. Az erdőtörvény részletesen szabályozta a közforgalmú és a nem közforgalmú vízi utak igénybevételének rendjét. A törvény meghozatalának időszakában ugyanis a vízi szállítás különösen jelentős volt, ezt csak fokozatosan váltotta fel a szárazföldi, főleg (erdei) vasúti anyagmozgatás.

Az erdőtörvény rendelkezéseinek másik, szintén fontos csoportja *csak bizonyos birtokkategóriákba* tartozó erdőkre, így az állami, törvényhatósági, községi, egyházi (-testületi és -személyi), alapítványi, hitbizományi, közbirtokossági és részvénytársulati erdőkre vonatkoztak. Itt előírták az erdők *üzemterv szerinti kezelését* és a *szakképzett erdőtisztek és erdőőrök* alkalmazásának kötelezettségét. Az említett kategóriákba tartozó birtokosok jelentős része azonban nem tudott ennek a két, meglehetősen szigorú és költséges (de mindenképpen az erdők érdekét, tehát az erdőtulajdonosokét is szem előtt tartó) előírásnak megfelelni. Így kérték az államot, hogy mind az üzemtervezést, mind a szakértő személyzet alkalmazását oldja meg, amiért természetesen némi költségtérítést fizettek. A magyar állam az erdők közgazdasági jelentőségét szem előtt tartva - ezt vállalta, s önálló, a nem állami erdők kezelését végző erdészeti szervezetet alakított ki. Ez a adminisztráció részben a birtokosok hozzájárulásából, főként azonban az állami költségvetésből ellátta az erdők szakszerű kezelését minden olyan erdőben, ahol a tulajdonos azt kérte.

Az előbbi szervezet működésének tapasztalatai alapján, továbbá abból a kényszerből kiindulva, amely a kötelező üzemtervezés elmaradásában még az 1890-es években is mutatkozott, alkották meg az 1898. évi XIX. tc.-t. „A községi és némely más erdők és kopár területek kezeléséről, továbbá a közbirtokosságok és a volt úrbéreszek osztatlan tulajdonában lévő, közösen használt erdők és kopár területek gazdasági ügyvitelének szabályozásáról” szóló törvény a korábbi, önkéntes állami erdőkezelést kötelezővé tette minden olyan, az említett kategóriába tartozó birtokos számára, aki képzett erdészt nem tudott vagy nem akart alkalmazni. (Megjegyezzük, hogy a törvény „előfutárának” az 1890:XIX. tc. tekinthető, amely a naszódvidéki, volt határőrközösség érdeinek állami kezelésbe vételéről intézkedett.) Az 1898. évi törvény a közös tulajdonú (közbirtokossági vagy a volt jobbágyok együttes tulajdonában lévő) erdők kezeléséről, rendelkezési jogának, alapszabályának megalkotásáról is intézkedett. Az erdővel rendelkező birtokközösségek törvényben biztosított, a végrehajtás során gyámolított autonómiája azonban gyakran az érintett birtokosok nem megfelelő hozzáállásán bukott meg.

A magyar erdészeti jog fejlődése a továbbiakban gyakorlatilag az 1879. évi erdőtörvény továbbfejlesztésével, kiegészítésével történt. A korabeli európai erdészeti jogalkotás területén - ahol a magyar erdőtörvény leginkább a bajorhoz hasonlított az 1879:XXXI. tc. elsősorban szociális szempontjaival tűnt ki. A büntetési tételek mérsékelt megállapítása az ország vezető erdészeinek kifejezett kérésére történt. Úgy látták, hogy a hegyvidéki nép aki ráadásul zömében nem is magyar ajkú általános szegénysége, elesettsége az erdei kihágások esetében mindenképpen figyelembe veendő.

Szintén erdészeti érdekek szem előtt tartásával született meg az *erdőmunkásokról* szóló 1900:XXVIII. tc. Itt a kincstári munkások korábbi, szerződéses munkavégzési gyakorlatának

elemeit igyekeztek átültetni valamennyi erdei munkásra, s a törvény illeszkedett Darányi Ignác földművelésügyi miniszter mezőgazdasági munkásügyet rendező törvénysorozatába.

Az 1879. és 1898. évi törvények végrehajtása során szervezett tapasztalatok alapján 1916-ban egy összefoglaló, mindkét törvényt tartalmazó erdőtörvény-tervezet készült el. Ez a Horváth Sándor-féle terv az állami beavatkozást bővítette volna a magánerdők vonatkozásában is, továbbá témájába felvette a természetvédelmet. A tervezet a háborús események miatt nem került a törvényhozás elé, de mutatta a következő évek erdészeti törvénykezésének lehetséges irányait.

Ami a történelmi Magyarországon lehetséges irány volt, az a Trianon után helyzetben szükségé lépett elő. Az erdőgazdálkodásba történő fokozott állami beavatkozást az első világháború alatti és utáni nagyfokú fahiány nemzetgazdasági szinten is sürgette. Az ország erdőterületének 84 %-át veszítette el, míg a minőségi veszteség ennél is nagyobb volt, s módosult

elsősorban a magánerdők javára az erdők tulajdonjogi megoszlása is. Még a háború alatt, 1918-ban, a rendkívüli helyzetben kapott felhatalmazás alapján, a kormány a 3296/1918. ME. számú rendeletével a fahasználatot a magánerdőkben is hatósági engedélyhez kötötte, a 6201/1918. ME. számúval pedig minden erdő irtását - tehát a nem feltétlen erdőtalajon állókat is - a földművelésügyi miniszteri hozzájárulástól tette függővé. Ezek a rendeletek aztán a háború utáni konszolidáció idején is érvényben voltak, de az érintett erdőbirtokosok - akiket általában a Nagyatádi Szabó István-féle földbirtokreform is sújtott - kérték a rendkívüli előírások feloldását. Erre 1923-ban jórészt sor került.

1923-ban négy erdészeti törvényt hoztak, amelyekkel az erdőgazdálkodás *egy-egy részkerdését* érintették. Az 1923:XVIII.tc. az *erdészeti igazgatást* egyszerűsítette úgy, hogy a korábbi kincstári és állami, de nem kincstári erdőket kezelő szervezeteket egyesítette. Az önálló erdő-

felügyelősegeket is megszüntette, azok beletagolódtak az erdőigazgatóságokba. A szervezeti egyszerűsítés mindenestre nehézkes, bonyolult ügyintézés eredményezett, úgyhogy ez a törvény nem vált be.

Az 1923:XX. tc. az *Országos Erdei Alapról*, a XXI. tc. pedig az *erdőbirtokhitelről* rendelkezett. Az adott, a vesztes háború utáni gazdasági helyzetben volt csak jelentőségük, a magyar erdészet fejlődése szempontjából rész kérdésekkel foglalkoztak. Annál fontosabb volt a XIX. tc., az *alföldfásítási törvény*. A törvény alapján kötelezően előírták a Dunától keletre eső, alföldi vármegyék mezőgazdasági területeinek „tervszerű” befásítását. Ezt részben a faszükséglet fedezésével, részben pedig más, az erdőgazdálkodás anyagi hasznán kívül eső indokokkal támasztották alá. Ilyenek voltak a népegészségügyi, a racionális földhasználati és a szociális indokok. Mivel ezen célok megvalósítása az egész társadalom javát szolgálták, fokozott állami szerepvállalással kívánták a munkákat elvégezni. A törvény alapján mintegy 4 millió hektár területen írták össze, jelölték ki a leendő fásítások, erdőtelepítések helyét, és körülbelül 100 ezer hektár erdő telepítéséhez elegendő facsemetét adtak ki - ingyen vagy mérsékelt áron - az erdőtelepítést, faültetést vállalóknak, illetve az arra kötelezetteknek. Bár az eredmények, a számszerű mutatók nem úgy alakultak, ahogyan a törvényalkotók azt eltervezték, mégis egy lényeges szemléleti változás bekövetkezett. Általánosan elfogadottá vált az a nézet, amely szerint Magyarországon minden lehetséges módon segíteni kell az erdőtelepítést, a faültetést.

1923-ban az erdők általános fenntartásáról és a fokozott állami erdőfelügyeletről - elsősorban politikai okok miatt - nem született meg az erdészek által annyira sürgetett, a Horváth Sándor-féle tervezetben, illetve az említett 1918. évi rendeletekben részben már szereplő törvény. Szintén kimaradt

a természetvédelem kérdése is, s mindezek pótlására csak a gazdasági világválság után, 1935-ben kerülhetett sor.

Az 1935. évi IV. tc. „az erdőkről és a természetvédelemről” szolt, s mint ilyen alaptörvény, amely *az erdőgazdálkodás valamennyi kérdését átfogta*.

A törvény az *általános erdőfenntartás* alapján kimondta, hogy erdőt irtani, tehát annak művelési ágát megváltoztatni csak hatósági engedéllyel - csereterület beerdősítésével szabad. S itt nem tett különbséget feltétlen és nem feltétlen erdőtalaj között, mert ezeket a kategóriákat eltörölte. Meghagyta viszont a véderdőket, amelyekben a gazdálkodást hasonlóan szigorú feltételekhez kötötte, mint az 1879. évi.

A törvény valamennyi erdőre előírta a terv szerinti gazdálkodást, ennek megfelelően az *üzemtervezést*. Igaz, rendszeres gazdasági tervet csak 500 kh (288 ha) vagy annál nagyobb erdőbirtokra kellett készíteni, ez alatt csak egyszerűbb üzemtervet, 20 kh (12 ha) alatt pedig csak akkor kellett írásbeli terv, jóváhagyás stb., ha az erdőkezelésben az erdőfelügyelő kivetnivalót talált.

Az erdőfelügyelőségek visszanyerték korábbi, 1923 előtti állásukat, s az erdők szakszerű kezeléséről más módon is gondoskodtak. Minden 500 kh-nál (288 ha) nagyobb erdőt, tehát a magánerdőket is, szakértő erdészekkel kellett gazdálkodásra berendezni (ezek időnként felfogadott szaktanácsadók is lehettek), míg a 3000 kh-on (1726 ha) felüli erdőbirtokokon államvizsgázott erdészt, erdőmérnököt kellett alkalmazni. A kötelező állami erdőkezelést a birtokközösségeken kívül kiterjesztették a magánerdőkre is - amennyiben abban a tulajdonos nem tudott vagy nem akart szakértő erdész irányításával gazdálkodni.

A törvény az 1898. évi XIX. tc. rendelkezéseit továbbfejlesztve - a közös tulajdonú erdőkre *erdőbirtokossági társulatok* alakítását tette lehetővé. Ezek a társulatok már önálló jogi személynek számítottak, a gazdasági életben így vehettek

rész. Berendezkedésük, belső ügyvitelük mindenben hasonlított a kor más birtokközösségeinek (például legeltetési társulatok) berendezkedéséhez.

Az 1935: IV. tc. az alföldfásítási törvényt megerősítette, sőt kiterjesztette azzal, hogy az elrendelt fásítást az állam akár a saját közegével is - a tulajdonos költségére - elvégeztetheti. Bevezette a „közérdekű erdőtelepítés” fogalmát, amely alá elsősorban a termőképességükben jelentősen megromlott területek befásítását sorolta. Az így telepített erdőkre a véderdőkkel kapcsolatos megszorítások voltak érvényesek. Itt jegyezzük meg, hogy az 1935: IV. tc. igyekezett az erdei legeltetést is visszaszorítani azzal, hogy csak az erdőtulajdonosnak engedte meg - az üzemterv korlátai között - ezt az erdei mellékhasználatot.

Az 1935. évi törvény az erdészeti szállítással kapcsolatos szabályokat részletesen, lényegében az 1879. évi törvény vonatkozó rendelkezéseinek korszerűsítése révén tartalmazta. Ezt a törvény készítői annál is inkább fontosnak tartották, mert reménykedtek az erdős, hegyvidéki területek mielőbbi visszakerülésében, tehát a vízi szállítás jelentőségének ismételt növekedésében.

Ebben a törvényben kaptak helyet a természetvédelmi rendelkezések és az Országos Erdei Alappal, továbbá az Országos Erdőgazdasági Tanács megalakításával kapcsolatos paragrafusok. Ez utóbbi tagjai az erdőtulajdonosok és az erdészeti szakemberek köréből kerültek ki, s az a földművelésügyi miniszter tanácsadó szerveként működött. Létrehozásával az erdőbirtokosoknak igyekeztek megfelelő fórumot biztosítani, ahol érdekeiket az erdészeti szakemberek körében fejthették ki, képviselhették és a miniszterhez továbbíthatták. A kormány a tanáccsal a magánerdőkbe történő fokozott állami beavatkozást akarta mintegy ellensúlyozni.

A törvény elsősorban az alföldfásítási és a természetvédelmi rendelkezésekhez kapcsolódva - tartalmazta a

közérdekből történő állami kisajátítás lehetőségét is. Ezzel a magántulajdonon alapuló társadalmi rendszerben a lehető legmesszebb ment, s jelentősége nemzetközi összehasonlításban is nagy. Magyarország az 1935: IV. tc.-kel az európai erdészeti jogalkotás élvonalába került.

A második világháború után az erdőkkel kapcsolatban legelőször azok *tulajdoni rendezése* történt meg, ezzel összefüggésben készültek az első jogszabályok. A földosztást kimondó 1945. évi 600/1945. ME. rendelet alapján a 100 kh-n (58 ha) felüli erdőbirtokokat - műszaki tartozékaikkal, faipari üzemükkel stb. együtt - állami tulajdonba vették. A 10-100 kh közötti erdők városi, községi tulajdonba kerültek, míg a 10 kh (5,8 ha) alattiak megmaradtak az eredeti állapotukban. Megjegyezzük azonban, hogy néhány helyen a földigénylőket erdőből elégitették ki, tehát új, 10 kh alatti erdőbirtokok is keletkeztek. Ez az erdőfelosztás egyébként ellentétes volt a továbbra is érvényben lévő 1935: IV. tc.-kel, amely az erdők megosztását (esetenkénti) földművelésügyi miniszteri engedélyhez kötötte.

Az 1940-es évek végére alapvetően *megváltozott az erdőgazdálkodás helyzete*, ez jórészt az ország gazdasági és társadalmi állapotának a módosulásából eredt. Itt elég csak a közigazgatásban a tanácsrendszerre történő áttérésre utalni, vagy a népgazdaságot illetően a tervgazdálkodás megteremtésére.

Ennek kapcsán jelentős esemény volt az *országfásítás tervének* 1949. évi meghirdetése, illetve az első ötéves tervben szereplő fásítási, erdőtelepítési tervszámok megfogalmazása. Ezek minden korábbinál nagyobb erdőtelepítési célokat tűztek ki, s egyben arra is utaltak, hogy az erdészet a népgazdaságon belül stratégiai ágazatnak számít. Mind az erdőtelepítési célok, mind az autarkiára törekvő fagazdaság, mind pedig az ezzel kapcsolatos jogszabályok a Szovjetunió és szövetségesei politikájához igazodtak. Magyarországon ez szerencsésen

találkozott - természetesen a jogalkotás módjának kivételével - a Trianon utáni erdészeti politika célkitűzéseivel.

A változások egy másfajta erdészeti jogalkotást hoztak. A korábbiaktól eltérően nem törvényekkel, hanem elsősorban *rendeletekkel kormányoztak*. Az 1935. évi erdőtörvény egyes paragrafusai így fokozatosan módosításra, lebontásra kerültek. Hangsúlyozzuk azonban, hogy az erdőtörvény erdőfenntartási és közérdekű erdőtelepítési céljai a rendeletekben a korábnál nagyobb hangsúlyt kaptak. Míg a törvényekben, így az erdészeti törvényekben is, a második világháború előtt általában azt határozták meg, hogy mit kell, illetve mit lehet az adott erdőben elvégezni, a tervgazdálkodással összefüggő jogalkotás (rendeletkészítés) inkább az elérendő célokat, a törekvéseket rögzítette. A korszak legnagyobb jelentőségű minisztertanácsi határozatai, az 1040/1954. MT. számú „az erdőgazdasági termelés fejlesztéséhez szükséges intézkedésekről” és a 3009/1955. MT. számú tulajdonképpen törvényerejű fejlesztési programoknak tekinthetők. Fő célkitűzéseik: biztosítani kell az erdők élőfakészletének bővített újratemelését, a termelt fa minőségének javítását, az erdővagyon többcélú hasznosítását, az erdőgazdasági munkák gépesítését (iparszerűvé alakítását), és hazai nyersanyagbázison - a faipar fejlesztését.

Ezen határozatok végrehajtására önálló, a mezőgazdasági irányítástól független szervezetet, az Országos Erdészeti Főigazgatóságot hozták létre (1954-től 1967-ig működött), amely közvetlenül a Minisztertanácshoz tartozott. Az említett célok aztán az Országos Erdészeti Főigazgatóság vezetőjének rendeleteiben kerültek „lebontásra”. Ezekben a szakmai célok a legmesszebbmenőkig érvényesültek gyakran akár még a népgazdasági környezettől elszakítva is. Megfelelő anyagi eszközök is rendelkezésre álltak, így a magyar erdészet az 1950-es, 60-as években minden korábnál nagyobb, látványosabb eredményeket ért el. Elég utalnunk arra, hogy az

ország erdőszültsége az 1946. évi 12,1 %-ról harminc év alatt, 1975-ig 16,6 %-ra nőtt.

Az erdőszeti kérdések *törvény szintű* szabályozására 1961-ben került újra sor. A törvény megalkotását tulajdonképpen nem szakmai szempontok, hanem elsősorban politikaiak sürgették. A szocializmus alapjainak lerakását deklaráló párthatározat megkövetelte, hogy az erdők tulajdoni kérdésében is lezárják a múltat. Ennek megfelelően „az erdőkről és a vadgazdálkodásról” szóló 1961. évi VII. törvény rendelkezéseit (a vadgazdálkodási, vadászati fejezettől eltekintve) három nagy csoportba sorolhatjuk.

Az elsőbe tartozik a már említett *tulajdoni rendezés*. Az erdőbirtokossági társulatok kötelesek voltak erdeiket állami erdőgazdasági kezelésbe adni, illetve a termelészövetkezeti községekben és városokban ezeket a társulatokat meg is kellett szüntetni. Erdejük állami vagy termelészövetkezeti használatban (tulajdonba) került. Azaz - miként a törvényjavaslat indoklásában írták „a javaslat nem érinti ugyan a fennálló tulajdoni viszonyokat, de az erdőbirtokossági társulatok túlnyomó részének megszüntetésével és az erdők hasznóbérbeadásának kötelezővé tételével biztosítja, hogy minden erdőben szocialista szervezetek gazdálkodjanak.” Az erdőbirtokossági társulatok megszüntetésével viszont megalapozták a termelészövetkezeti erdőgazdálkodást, amit az 1960-as, 70-es, 80-as években a mezőgazdasági üzemek erdőtelepítései tettek teljessé.

A törvény rendelkezéseinek második csoportjába sorolhatók azok a *szakmai előírások*, amelyeket korábban általában rendeletekben már szabályoztak, de itt nyertek egységes, ráadásul törvény szintű kódexet. Megemlítjük például az erdők üzemtervezési kötelezettségét, az erdei legeltetés betiltását, az erdők őrzésének, illetve az erdőszeti igazgatási szervezetnek a kérdéseit. Új, fontos rendelkezés volt viszont, hogy a törvény az „erdő” fogalmát a legalább fél

hektárnyi faállományban írta körül, továbbá az 1961: VII. tv. hatályát a fásításokra is kiterjesztették. Az erdők többcélú hasznosításával összefüggésben ez a törvény - ellentétben az 1935. évivel - kimondta: „Az erdei utakat közlekedésre, az erdőt üdülésre, pihenésre bárki használhatja.” A gazdálkodó ezt az általános belépési szabadságot ugyan korlátozhatta, de az erdőket a lakosság a legtöbb helyen szabadon felkereshette. (Az 1935. évi törvény szerint az erdőbe csak a tulajdonos külön engedélyével volt szabad belépni.)

Az erdőtörvény harmadik rendelkezési csoportja tulajdonképpen a legkisebb, és a „*törekedni*” kategóriát tartalmazza. Azaz itt is megemlékeztek a műszaki fejlesztés szükségességéről, a tudomány eredményeinek hasznosításáról és egyes munkakörök betöltésének - lehetőleg erdészeti szakképzettséghez kötéséről.

A továbbiakban ezen törvény alapján adtak ki egy-egy résztémát érintő rendeleteket, utasításokat. A szakmai közvélemény azonban már a hetvenes években tárgyalta az új törvénytervezeteket, amelyekkel elsősorban a törvény erdészeti előírásainak részletesebb és korszerűbb megfogalmazását kívánták elérni. A politika azonban nem sürgette az új erdőtörvényt, ezért az előkészítés megmaradt az erdészeti fórumok szintjén. Csak az 1989-90-es változásokkal, különösen a kárpótlásokkal fordult a figyelem újra az erdők felé. Tehát újra a *tulajdoni rendezés* vetette fel az erdőügyek törvényi szintű szabályozását. Ennek első eredménye az erdőbirtokossági társulatokról szóló 1994. évi XLIX. törvény, s a következő a mostani, az 1996. évi LIV. törvény, „az erdőről és az erdő védelméről”

Irodalom

KERESZTESI Béla (szerk.): Magyar erdészet. 1954-1979. (Bp., 1982).

KLEKNER Alajos: Az erdőtörvény (1879. évi XXXI. t.cz.) magyarázata. (Bp., 1881).

LESENYI Ferenc: A magyar erdőgazdaság története és mai helyzete. (Bp., 1936).

SAÁROSSY-KAPELLER Ferenc: Az erdőtörvény (1879. évi XXXI. t.cz.) magyarázata. (Bp., 1883).

TAKÁCS Imre: Az erdészet fejlődése Magyarországon 1880-ig a jogszabályok tükrében. In: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1969-1970. (Bp., 1970.) 153-176.

TRAUER (TORDAI) Ervin: Az erdőkről és a természetvédelemről szóló 1935: IV.t.-c. és végrehajtása. (Bp., 1942).

TRAUER (TORDAI) Ervin: Erdészeti közigazgatás. (Bp., 1944).

-----Az új erdőtörvény (Magyar Közigazgatás Könyvtára 5.) (Bp., 1936).

A vadászat és a természetvédelem kapcsolatának magyarországi története

A vadászatot és a természetvédelmet, mind a szakmai körök, mind a szélesebb közvélemény általában ellentétes fogalomként értelmezi. Holott a vadászok részéről is és a természetvédelmi szakemberek közül is többen igyekeznek ezt a vélekedést megcáfolni. Mielőtt a történetileg is bemutatható közös vonásokra rátérnénk, le kell szögeznünk:

A vadászat és a természetvédelem addig jelenthet kétséget kizáró harmóniát, amíg a vadászt kizárólag csak a természet szeretete és élvezése vezérli. Ilyen szinten elképzelhető, hogy egy kulturáltan gondolkodó vadászember tevékenysége olyan természethasználatot jelent, amely nem sérti a védelem elgondolásait. Mikor azonban fokozottabb igények lépnek fel a sport és a jövedelemszerzés terén, a vadgazdálkodássá fejlődött viszonyok között, ez már számos természetvédelmi kérdést is felvet.

Itt ugyanis csak a vadgazdálkodásban érdekelt fajok (vagyis az adott élő rendszernek egy aránytalanul kis hányada) határozzák meg a vadgazda érdekeltségét, aki oly módon iparkodik az ökológiai körülményeket befolyásolni, hogy e néhány vadászható állat mennyiségi és minőségi adottságait a lehetőségek felső határáig fejlessze.

Ezzel szemben a természetvédelem az ökoszisztémák teljességét igyekszik minél természetyszerűbb, de még mesterkélts viszonyok között is minél harmonikusabb állapotban tartani. Ettől legfeljebb olyankor tér el, ha ezt egy veszélybe került faj vagy valamilyen élettelen érték mentése kívánja meg. A természetvédelem számára nem kívánatos, ha a vadgazdálkodás mesterséges vaddúsítással, vagy egyéb módon eltorzítja az életközösségek arányait. Nem ért egyet az egyoldalúan trófeaminőségre törő szelekcióval, félve a

genetikai elszegényedésnek előbb-utóbb várható bekövetkezésétől. Nem érthet egyet idegen vadfajok meghonosításának igényével sem, és nagyon óatosan kezeli az egykor honos állatok visszatelepítésének elképzeléseit. Félti a természet harmóniáját a túldúsított fajok szereplésétől, lépten-nyomon konfliktushelyzetbe kerül a vadgazdálkodást károsító ragadozók miatt.

A vadgazdálkodás tehát egy adott élő rendszeren belül a maga szempontjait szolgáló, külön kis világot iparkodik kialakítani. Ez számos elgondolásban nem egyeztethető a természetvédelemmel össze.

A vadászat mindezek mellett és ezek ellenére - a gazdasági tevékenységen és a sporton kívül - a természetes környezet, benne az élővilág megőrzésének is egyik módja. A vadászat ilyen értelmű meghatározása, felismerése ugyan fokozatosan alakult ki, de a vadászat, vadgazdálkodás története több ponton is kapcsolódik a mai értelmezés szerinti természetvédelemhez. Az egyik ilyen összefüggés a vadon élő állatok *élőhelyének védelme*. Az elmúlt századokban több, természetvédelmi szempontból jelentős intézkedés született, amely a vadfajok élőhelyét is igyekezett megóvni. Gondoljunk az erdők fenntartását biztosító törvényekre vagy a tavak, vízfolyások megóvására.

A természetvédelem és a vadászat másik összefüggési lehetősége a *vadászat korlátozására*. Ez a korlátozás sokféle lehetett (helyre, személyre, időre, vadászati módra stb.), de mindenkor az állatvilág kímélését is jelentette.

A harmadik lehetséges összefüggés a vadfajok *mesterséges szaporítása*, illetve a vad *visszatelepítése* vagy *honosítása*. Különösen az utóbbi időkben értékelődött fel, vált egyre inkább természetvédelmi tevékenységgé is a ritkuló, eltűnő madarak és emlősök zárt, mesterséges körülmények közötti szaporítása és esetenkénti visszatelepítése. Ugyanakkor itt vetődött fel - az előbb már említett természetvédelmi probléma is: vajon

milyen mértékben szabad mesterségesen megváltoztatni egy természetes módon kialakult életközösséget?

Napjainkban a vadászat alárendelve a vadvédelem érdekeinek - mégis az alkalmazott természetvédelem egyik legfontosabb ága, ugyanakkor - miként látjuk - a legvitatottabb is. A kérdés további tisztázásához segít bennünket a történeti gyökerek és a közelmúlt *ökológiai, vadbiológiai kutatási* eredményeinek áttekintése, amelyek mind a vadászat, mind a természetvédelem története szempontjából becsesek.

****

Ha a természetvédelem és a vadászat történetét a honfoglalás korától vezetjük végig, akkor az **élőhelyek védelmét** illetően a *gyepűk* jelentőségére hívhatjuk fel a figyelmet. KAÁN Károly mutatott rá, hogy a gyepűk nemcsak honvédelmi (államszervezeti, politikai) szereppel rendelkeztek, hanem a természetes környezet megóvásának színterei voltak. Biztosították az erdők és a benne élő állatok háborítatlanságát.¹

A vadászat korlátozására az állatösök tiszteletéből fakadó *tilalmat* említhetjük meg. Tudjuk, hogy Árpád nemzetsége a turulra nem vadászott², mint ahogyan Hunor és Magor sem ejthette el a mondabeli szarvast.

A vadászat korlátozására további érdekes adat I. (Szent) László király rendelete, amivel 1092-ben megtiltotta a vasárnapi vadászatot.³ Nem a vadat akarta ezzel kímélni, hanem a hívők lelki üdvét kívánta megvédeni, mégis érdekes dokumentuma a vadászat tilalmazásának, közvetve a vad védelmének. Ugyancsak vallási megfontolásokból rendelkezett az 1279. évi budai zsinat így: „ ha valamely szerzetesek kutyákkal, madarakkal (sólymokkal) vadászaton éretnek, bárkinek megengedtetik, hogy azokat tőle elvehesse”⁴

Az Árpád-házi királyok idején a vadászatot külön erre a célra rendelt szolgálónép intézte. A sólymárok, agarászok

(ebesek) és erdő- és vízóvók jelentősége azonban az uralkodói hatalom hanyatlásával, a királyi birtokok visszaszorulásával csökkent. A király a birtokadományozásokkal a vadászati jogot is átadta, különösen a jövevényekkel (telepesekkel, hospesekkel) szemben volt engedékeny. IV. Béla például 1265-ben a hospeseknek megengedte, hogy azok a vadászatot bármilyen eszközzel űzhetik.⁵ A király legfeljebb csak egyes, ritkább vadfajok vadászati elejtésének jogát tartotta fenn magának. Például V. István (uralk. 1270-1282) az elzászi hospeseknek nem engedte meg a bölény vadászatát, hanem arra maga kívánt vadászni.⁶

A vadászati tilalmak azonban kevésnek bizonyultak egyes vadfajok megmentésére. Így a mai természetvédelem legnagyobb problémájával, a *fajok kipusztulásával* már a középkortól kezdődően találkozunk. Az őstulok eltűnését a tatárjárás utáni időkre teszik. A jávorszarvas a XV-XVIII. században fordult elő - váltóvadként - utoljára. A bölény utolsó példányait a XVIII. század második felében ejtették el.⁷ Ugyanerre az időre tehető az utolsó vadkecskéké elejtése is, bár itt az adatok meglehetősen ellentmondásosak.⁸ Az említett vadfajok eltűnésében az élőhely változása (tehát a lakosság szaporodásával az erdőirtások, lecsapolások stb.) és a vadászat egyenlő súllyal estek latba.

A vad helyhez szoktatása, esetleges **szaporítása**, a vadászati lehetőségek, eredmények növelése nem volt idegen a középkor vadászatától sem. A *vadaskertek* létesítése szintén ezt a célt szolgálta. (Az eredeti tartalomra, az uralkodó vadállatokra is kiterjedő hatalmának jelképes megfogalmazására ZOLNAY László mutatott rá.⁹) Ugyanakkor ezzel lehetőséget adtak új, a Kárpát-medencében addig *idegen vadfajok megtelepítésére is*. Így tudjuk, hogy például a dám és a fácán a XV-XVI. században vadaskerti vadként fordult elő.¹⁰

A vadászat tilalmazását illetően alapvető fontosságú II. László 1504. évi V. törvénye. Kimondta ugyanis a jobbágyi

kötelezettségét elhanyagoló *parasztok vadászattól való eltiltását* (18.cikk): „*hogy ezentúl semmiféle jobbágy vagy paraszt szarvasokat, dámvadakat, nyulakat, vaddisznókat vadászni, fácánokat, foglyokat és császármadarakat madarászni semmiféle módon és eszközzel ne merészeljen*” (1.§.). A Dózsa-felkelés évében (1514) pedig megtiltották a jobbágyok fegyverviselését. A különféle tilalmak ellenére azonban számos jel utal arra, hogy a jobbágyok ezután is vadásztak, hiszen a vaddal való adózási forma továbbra is fennmaradt.¹¹

A *városok polgárai* is több-kevesebb szabályozás mellett vadásztak. Erről a polgári vadászatról tudjuk például, hogy Kassán 1563-ban megtiltották - a termés védelme érdekében - a szőlőkben és gyümölcsösökben való vadászatot.¹² Kőszegen pedig 1649-ben a nem városi polgároknak csak a farkas, róka és görény elejtését engedték meg. Ugyanakkor néhány városban szabályozták a vaddal való kereskedést, a vadhús árusítását is.¹³

Tárgyunk szempontjából azonban érdekesebb, hogy a középkori Magyarország pusztulása, a törökkori romlás minden jobbágyi és nem-jobbágyi vadászatnál nagyobb károkat okozott a Kárpát-medence, annak is főleg középső része, vadállományában. Csak példaként említjük meg, hogy a XVI. század végén Esztergom ostromakor a hadsereg élelmezésére alkalmasabb volt a vadhús, mint a marha, mert sokkal olcsóbban lehetett hozzájutni.¹⁴

A XVIII. században kibontakozó újjáépítés, a gazdaság szervezésének időszakában született III. Károly 1729. évi III. dekrétuma „*a vadászat és madarászat szabályozásáról*” (22. cikkely). Benne a vadászatot csak a nemeseknek engedte meg, ugyanakkor vadfajok szerinti tilalmi időket is elrendelt. Ez a tilalom csak a szarvasbikára, -ünőre és őzsutára vonatkozott, „*a nyulakra való vadászás, s a ragadozó vadak üldözése*” viszont „*folyvást szabad*” volt (10.§.). A vadászati jog földbirtokhoz

kötésének kezdeti törekvésére utal, hogy a telepített vad (fácán és fogoly) elejtését a birtokosok számára tartották fenn (6.§.).

A tilalmi idők központi meghatározásán kívül a városok, egyes birtokközösségek is igyekeztek a vad szaporodását rendeletekkel is elősegíteni. Itt Kőszeg város 1729. évi szabályrendeletét említhetjük meg, amelyben május végéig minden vad elejtését megtiltották.¹⁵ Ugyanakkor az „ártalmas állatok” kötelező pusztítására egy nagykunsági példát hozhatunk. „Verebek, varjúk, csókák, szarkák és hollók - szólt egy 1775. évi körrendelet -, úgy ezekhez hasonló madarak pusztítása iránt kapitány uramék (ti. a nagykun kapitány) proportiót a quantum után repatiállyák..., nem különben a farkasok pusztítása eránt is...” Sőt a következő évből ismerjük a kivetett „quantum” nem teljesítéséből származó büntetéseket is. Egy verébfaj egy dénárt jelentett, „nagy madár” (sas, vércse, héja, ölyv, kánya, karvaly, szarka, csóka, holló, vadlúd, lillik, daru, túzok és „ezernyi fiai”, ezeknek tojásai „két egy számba acceptáltatik”) egy krajcárt a farkasbőr pedig 1 forint és 30 krajcárt.¹⁶ Elképzelhető ezek után, hogy a XVIII. század végén az „ártalmas állatok” tűzzel-vassal való irtása az emberek mindennapjaiban mint adófizetői kötelezettség mit is jelentett.

Ezt a kötelezettséget I. Ferenc *1802-ben* kiadott, *vadászatról szóló III. dekrétuma* csak megerősítette. „A ragadozó vadakat - szól a 24. cikk 11.§-a -, s a vetésekre és szőlőkre kártékony madarakat, jogukban áll az illető törvényhatóságoknak a helyi körülményekhez képest kiirtani.” Ez a paragrafus volt azután az alapja a később visszavisszatérő, gyakran pocskondiázott¹⁷ törvényhatósági vadászatoknak. A rendelet azonban a korábbi, III. Károly-féle törvény tilalmi intézkedéseit is bővítette. Védelmébe vette a dämünőt, sőt a nyúlra is vadászati tilalmat állapított meg február elsejétől március végéig. A jobbágyoknak pedig megtiltotta fajdkakas vadászatát. Tehát ekkor már ritkuló,

becses vadászati értéket képviselt a közelebbről nem meghatározott - fajd.

A vadászati kérdéseket is érintő törvények a reformkorban egyre kevésbé foglalkoztak a vad védelmével, sokkal inkább a vadászati jogosultsággal.¹⁸ A természetvédelem szempontjából nem is az volt a kérdés, hogy a földesúr vagy a jobbágy vadászott-e, hanem a *vadfajok védelmének*, illetve a *vadászat megítélésének* az ügye. Ebben a tekintetben figyelemre méltó PETÉNYI János Salamon munkássága. Ő már a reformkorban tett lépéseket a hód megmentése érdekében. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók tanácskozásain, illetve kiadványaiban közölt felhívása azonban a vadászok között nem talált kellő visszhangra.¹⁹ Így az utolsó hódot feltehetően 1854-ben Ács község határában ejtették el.²⁰

PETÉNYI elítélte a féktelen vadászatot, madarászatot és halászatot. Minden polgárt meg akart óvni a „szertetébolgyó vadászhősöktől”, akik „mindenféle aljas tette” csábitanak. Félt, hogy „a’ zergéket... a’ siket-, nyír- és császárfajdokat, a’ lassú és reznek tűzokat, sőt a’ nyulakat, foglyokat, szalonka- és vadréczefajokat is, úgy az erdeinket, kertjeinket, ligeteinket számtalan kártékony férgektől, ‘s haszontalan gyommagvaktól megmentő, a’ természet színezettők pompája valamint kedves énekekők bájai által dicsőítő madarainkat csak nevők, ‘s ábrázatuk után fogjuk ismerni.”²¹

Másfél évszázad után, napjainkban, a PETÉNYI által felsorolt vadfajok jelentős részét tényleg csak „nevők, ‘s ábrázatuk után” ismerjük. Ebben a folyamatban azonban nem elsősorban a vadászat, hanem a természetátalakítás, az *élőhelyek változása* játszotta a döntő szerepet.

Hiába írták 1858-ban, hogy Magyarország „Európa Californiája”²², ahol a vadfajok is kiváló életlehetőségeket találnak, az 1867. évi osztrák-magyar kiegyezést követő tőkés fejlődés minden korábbinál jobban felgyorsította a természetátalakítást. Ebben a folyamatban egyre élesebben

vetődött fel az állatok károsságának és hasznosságának a kérdése. Az élővilág egyes elemeinek ilyen értelmű megítélése azonban korábban is megfigyelhető. Nemzedékek olvasták például a MISKOLCZI Gáspár által fordított „Egy jeles Vadkert”-et. Az először 1702-ben megjelent műből érdemes idéznünk a gólya „minősítését”, amely már csírájában tartalmazta a későbbi káros-hasznos kategóriák elhatárolását. „A Gólyák - írja F. FRANZIUS nyomán MISKOLCZI Gáspár szeretik az emberi társaságot, és semmi olyat nem tselekszenek, mellyért az emberek meg-neheztelnének mert ők a’ Galambokat meg - nem tépik, mint az Ölyvek: a ‘ tsirkéket nem ragadozzák mint a’ Héjják: nem élnek döggel, mint a’ Sasok, nem fajtalanokodnak olly nyilvánosságosan, mint a’ Verebek, nem-is lopnak, mint a’ Hollók, hanem a megvidámító Tavaszi időnek örvendetes hír mondó postái, a’ kerteknek, réteknek, házak környékének békáktól ‘s kígyóktól megtisztítói.”²³

A XIX. században végül is egyre nyilvánvalóbban a termelést segítők lettek a hasznosak, az azt akadályozók pedig a károsak. Így vadászati megfontolásokból is erre a két csoportra (esetleg harmadikként a közömbösökre) osztották az élővilágot. A vadászat és vadgazdálkodás szempontjait viszont a vadászati törvényekben határozták meg.

Az 1872. évi IV. tc. a modernkori vadászati rendelkezések alapját képezte. A vadászati jogot ugyanis a földtulajdon elválaszthatatlan tartozékának mondta (1.§.). Ez a törvény, illetve a helyébe lépő 1883. évi XX. tc. igyekezett a hazai vadászatot, vadgazdálkodást európai szintre emelni, miközben elkezdődött a mai értelemben vett természetvédelem kialakulása is. Jelen vizsgálódásunkban e két szempont együttes érvényesülésének, érvényesíthetőségének történeti folyamatát tekintjük át.

Vadászat és természetvédelem

A természetvédelem jogi, szervezeti kiépülése előtt a vadászati törvényeken kívül is születtek olyan intézkedések, amelyek a mai természetvédelmet megalapozták. Ezek vadászatra gyakorolt hatása közös, természetvédelmi és vadászati szempontból is érdekes.

A múlt században a legnagyobb jelentőségű természetvédelmi intézkedés az *1879. évi erdőtörvény* volt. A törvény alapján az országban mintegy 300 ezer ha *véderdőt* jelöltek ki. Ezek az erdők a hegytetőkön, gerinceken, a felső erdőhatár mentén, továbbá vízmosásos, földcsuszamlásos területeken voltak. A véderdők fokozott védelmével az erdőtörvény lehetőséget adott az említett helyeken élő állatok élőhelyének a megvédésére is. Így például a zergék vagy medvék, hiúzok élőhelyének védelmével szolgálta mind a vadászat, mind a természetvédelem érdekeit.

A vízjogról szóló 1885. évi és a *halászatról* intézkedő 1888. évi törvények közvetve érintették a vadászat érdekeit. Az 1885: XXIII. tc.-ben kimondták: „A vizek ártalmas anyagokkal megfertőzése tilos.” (24.§.) A halászattal kapcsolatban született törvényben pedig a halak szaporodását kívánták elősegíteni. A vizek tisztaságának védelmével és az ívóhelyek óvásával közvetve segítették a hallal táplálkozó vad- és madárfajok életlehetőségeinek megóvását. Bár azt tudnunk kell, hogy a belterjesedő halgazdálkodás ugyanúgy üldözte a „halpusztító” emlősöket és madarakat, mint a vadgazdálkodás a ragadozókat. Az élővilág védelmére való törekvés azonban egyértelmű.

„A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről” szóló *1894. évi XII.tc.* leszögezte: kihágást követ el, „aki a hasznos madarakat pusztítja, azoknak fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül forgalomba hozza”(95.§.o.). A törvényhez 1901-ben miniszteri rendeletben határozták meg a

hasznos madarak jegyzékét, illetve néhány emlőst is felvettek a kímélendők közé. Az állatvilág egyes fajainak tételes védelmét jelentő első rendelkezés a korábban vadászott állatok egy részére is védelmet mondott ki. Így közvetlenül is érintette a vadászat érdekeit.

Századunk első éveiben vetődött fel Magyarországon az általános természetvédelem eszméje. A kérdés egyik első szorgalmazója, SAJÓ Károly „nemzeti védkerületek” vásárlásával és fenntartásával szerette volna a ritkább növényeket és állatokat megmenteni. Addig, amíg ezek létre nem jönnek - kérte SAJÓ Károly - ,legalább a tudósok, a természetért felelősséget érző emberek ne vadásszák a ritkább emlősöket és madarakat.²⁴

Az általános természetvédelem eszméje akkor kezdett megvalósulni, amikor DARÁNYI Ignác földművelésügyi miniszter is felkarolta az ügyet. Előbb 1900-ban, majd 1909-ben elrendelte a védelemre érdemes területek, természeti képződmények összeírását. Vadászati szempontból ezzel kapcsolatban főleg azt emelhetjük ki, hogy a természetvédelem egyre inkább nem magukra az állatfajokra, hanem az *élőhelyek védelmére* helyezte a hangsúlyt. Jellemző példája ennek SZLÁVY Kornél felhívása, aki az újvidéki Nagyrét védelmét szorgalmazta. „Vannak még területek írta -, melyeknek madárvilága és gémtelepe megállja a sarat minden tekintetben. Nem kellene semmi más, minthogy ily területet biztosítana az állam a lecsapolás ellen, a vadászatot rajta és közvetlen környékén feltétlen tilalom alá helyezné, s e tilalmat a legnagyobb szigorral keresztülvinné. Ezzel utódaink halvány képet és fogalmat nyerhetnének arról a színgazdag növényi és állatvilágról, mely hajdanta hazánk nagy részét elfoglalta s a régi természetbarát és vadász szívét is megörvendeztette, s kedélyét felvidította és elszórakoztatta.”²⁵

Az idézetből kitűnik, hogy ebben a korban a természetért legjobban lelkesedő, változását legjobban féltő emberek között

a vadászok ott voltak. Közülük is a vadászatot s a természetet bemutató *vadászírók* óriási szolgálatot tettek a természet, annak védelme ügyének. Gondoljunk csak LAKATOS Károly vízivilágot feltű-ővő-elsírató írásaira vagy BÁRSONY István „erdő-mező”-ire. A magyar természetvédelem fejlődésének jellemzője, hogy a természetismeretre, „-imadás”-ra nevelésben a vadászírók élen jártak. Hiszen a későbbi időszakban KITTENBERGER Kálmán, SZÉCHENYI Zsigmond és FEKETE István művei többet jelentettek a természetvédelem ügyének, mint akármelyik parlamenti felszólalás vagy miniszteri rendelet.

A természeti emlékek országos összeírásáról intézkedő 1909. évi miniszteri rendeletet azonban nem követte az emlékek védelmébe vétele. Elsősorban csak az államerdészeti hivatalokban kezdték el erdőgazdasági üzemtervek előírásai alapján a területi védelmet. A védett területek - mivel főleg erdők, illetve nevezetes fák, facsoportok voltak - leginkább az erdészeti célú génmegőrzést szolgálták, és kevésbé a vadon élő állatokét. Ezekkel az erdőkkel mindenesetre az első világháború előtt elkezdődött Magyarországon a rendeletekkel biztosított területi védelem.²⁶

Az első világháború után a *Kis-Balatonon* - nemzetközi összefogással és egyáltalán nem problémamentesen a kócsagtelep védelmével tulajdonképpen megvalósult az első tényleges fészkelőhely-védelem²⁷ Máshol azonban továbbra sem biztosította törvény vagy külön rendelkezés a madarak vagy egyéb állatok élőhelyének védelmét. Így a vadászok önmegtartóztatása, fajra, netalán területre vonatkozó önkorlátozása nagyon jelentős lehetett. Erre hívott fel például WARGA Kálmán 1928-ban kelt „madárvédelmi tízparancsolata”: „Ha kócsagot, sólymot, saskeselyűt vagy a Természet más, pusztulásnak indult nemes kincsét viszi feléd a lenge szárnya: végy erőt vadászszenvedélyeden, mondj le a gyönyörű trófeáról, és lővés helyett vigyázzállásban tisztelegve

üdvözöld a fejedelmi szárnyast, hogy kíméletünkről még a késő utókor számára is eleven tanulságot tehessenek majdani ivadékai.”²⁸

A vadászok védelmi kezdeményezésére megemlíthetjük az örkényi vadásztársulatot, akik 1930-ben már nem vadásztak a kékcsőrű récére, illetve az összes vízivadra csak augusztus 1-jén kezdték az idényt.²⁹ Ezzel megelőzték a törvényes rendelkezéseket, azoknak mintegy elébe mentek. Ugyanígy kiemelhetjük a debreceni vadásztársulatot is. Ők 1931-ben tagjaiknak megtiltották a réti sas lelövését. Ezzel a hortobágyi tilalommal jelentősen hozzájárultak a pusztuló természeti ritkaság óvásához.³⁰

A szegedi Fehértó esetében BERETZK Péter munkásságát kell megemlítenünk, aki itt 1933-ban kezdte el tevékenységét, és már 1934-ben sikerült elérnie, hogy Szeged város polgármestere „városi védterületté” nyilvánította a Fehértavat. A tó 1939-ben a természetvédelmi törvény alapján kapott (országos) védelmet. A védett terület kezelésével kapcsolatban sokáig nem történt hivatalos intézkedés. A tényleges védelem ellátása így BERETZKre hárult, aki erre a célra vadásztársaságot alapított. Természetszerető, válogatott tagok voltak itt, akik - a Szegedi Sportvadászok Társasága név alatt - 1945 után is ellátták a Fehértó természetvédelmi kezelését.³¹

Hazánkban az „erdőkről és a természetvédelemről” 1935-ben született *törvény*. Az 1935: IV. tc. alapján induló természetvédelmi munkát az Országos Természetvédelmi Tanács fogta össze. A legelső védett területet 1939-ben Debrecenben jelölték ki. A háború éveiben, egészen 1944 nyaráig-őszéig folytak a védetté nyilvánítások. Jelentős kiterjedésű területeket ugyan nem vettek védelembe, de néhányat megemlítünk, ahol főleg a vízimadarak óvása jelentette a legfőbb célkitűzést. Így a Somogy megyei Baláta-tó vagy a bodrogszerdahelyi Tajba-mocsár, illetve Zseliz község határában a szürkegémtelep kapott törvényes védelmet.

1945 után tényleges védett területként az *állami vadrezervátumok működtek*. Évekig, a hazai természetvédelem szervezetének kiépítéséig tulajdonképpen ezek jelentették a természetvédelem folytonosságát. Az OTvT 1949. évi újraalakítása után ismét elkezdődtek a védett területek kijelölései, amelyek közül az 1951-ben védetté nyilvánított - korábban szintén vadrezervátum - *Kis-Balaton* emelhetjük ki. Az 1920-as évek elején itt megkezdett kócsagvédelmi munka tehát ekkor teljeseedett ki. A Kis-Balaton esetében azonban továbbra is a lecsapolások, a tojásgyűjtők és egyéb, nem közvetlenül a vadászathoz kapcsolódó tevékenységek okozták a legtöbb gondot.

A természetvédelem intézményes kiépülésekor egyre többször vetődött fel a *természetvédelem és a vadászat* egymáshoz való viszonya tisztázásának az igénye. A vadászati szaksajtóban erről így írtak: „a vadásznak meg kell győződnie a természetvédelem szükségességéről. A vadásznak tudnia kell, hogy a vadállomány döntő hányada természeti érték, a közösség kincse, a vadászat pedig ennek használata, illetve az értékek egy részének gazdasági felhasználása.”³² Tehát a vadállomány természeti érték, amelynek azonban bizonyos *gazdasági feladatokat* is be kell töltenie. A mindenben hangsúlyozott gazdasági célszerűség mellett újra és újra kiemelték: a népi demokrácia vadásza képes felismerni a természeti értékeket.³³

Az értékek felismerésére és megóvására annál is inkább szükség volt, mert éppen a gazdasági érdekek miatt a területi védetté nyilvánítások lassan haladtak. „A mi kis országunkban - írta Nagy Jenő 1951-ben - nagy védett területeket nem hasíthatunk ki a természetvédelem céljaira..., ezért nekünk vadászati törvényeinkkel és vadászaink természetrajzi és állattani ismereteinek a fejlesztésével kell odahatni, hogy ... ritka állataink ki ne pusztuljanak.”³⁴ A már védett területek vadászati szempontból történő megítélése mégis

ellentmondásos volt. Példaképpen a védett tihanyi nyárfasort említhetjük meg. A vadászok itt arra panaszkodtak, hogy a környéken hiába gyérik a varjú- és szarkaállományt, ha a tihanyi nyárfasor fészkeiből mindig utánpótlás, újabb és újabb rajok érkeznek.³⁵ Tehát már ekkor, az 1950-es években körvonalazódott az a kérdés, amely a védett területek számának és kiterjedésének növekedésével később lett egyre jelentősebb: milyen mértékben korlátozzák a védett területen a vadászatot, a ragadozóirtást, netalán a mérgezést?

A vadászat szempontjából is jelentős volt az 1954. évi *madárvédelmi rendelet*, amely számos, korábban vadászott madárfajt vett védelmébe. A védelmi rendelet tudatosítása, a mindennapi gyakorlatban való alkalmazása természetesen magukon a vadászokon múlt. STERBETZ István szomorúan számolt be arról, hogy sok vadász a rendeletet nem ismeri, nem törődik vele, így egy-egy vadászat során védett madarakat is elejtenek.³⁶ Pedig a „természetvédelem ügyét - írta STERBETZ - tanítva, felvilágosítva és szükség szerint büntetve szolgáló vadász hazánk még mindig gyönyörű, gazdag élővilágának érdekében valóban küldetést teljesít.”³⁷

A madárvédelem szükségessége ugyanakkor több vadásztársaságot az önkorlátozás, a területi védelem gyakorlatához vezetett el. Az 1960-as években Sárszentágota határában,³⁸ majd a szaporcai gémtelenen³⁹ és Kardoskúton⁴⁰ a helyi vadásztársaság az ott fészkelő madarak érdekében beszüntette a vadászatot.

1961-62-ben mind a vadászatról, mind a természetvédelemről új jogszabályok születtek. Létrehozták az Országos Természetvédelmi Hivatalt, amelynek már önálló védetté nyilvánítási jogköre volt (korábban a földművelésügyi miniszter írta alá a védetté nyilvánítási határozatokat), s a Hivatal lehetőséget kapott mind a védett területeken folyó vadászat korlátozására, mind a természeti értéként megóvandó állatok és növények jegyzékének összeállítására.

A természetvédelem szervezeti fejlődésére amelyet egyelőre nem követett a védett területek nagyarányú növekedése - újra önvizsgálatra ösztönözte a vadászokat is: „szigorúan mérlegelnünk kell azt - írta BERETZK Péter 1967-ben - „hogy munkánk hogyan alkalmazkodik a természetvédelemhez.”⁴¹

A vadászat és természetvédelem elméleti és gyakorlati kapcsolatának ismételt áttekintését sürgette az 1971. évi budapesti Vadászati Világkiállításra való felkészülés is. A világkiállítás ugyanis a természetvédelem és a vadászat közös jelszavát tűzte zászlajára. A vadászat lehetséges jövőjéről kibontakozott vita is - melyben alapvető jelentőségű volt TÓTH Sándor vitaindítója⁴² - szintén a természetvédelem és a vadászat szükséges összeegyeztetése mellett foglalt állást. „A természetvédelem pedig az - írta a vitával kapcsolatban STUDINKA László - ...ésszerű vadgazdálkodás velejárója. A vadat már a természetes élőhely részeként kell tekintenünk, ami egyébként annyit jelent, hogy csak annyi, de egészséges, életképes vadállományt kell tartanunk, amely beleilleszkedhet a természetadta környezetébe annak károsítása vagy megváltoztatása nélkül.”⁴³ Ehhez kapcsolódott BENCZE Lajos is, aki a vadászokat felhívta, hogy „legyenek élő természeti kincseink védelmének avatott mesterei a vadon élő állatvilág és a vadállomány hűséges sáfárjai.”⁴⁴ A természetvédelem kiterjesztését, a mai fogalmaink szerinti *környezetvédelem* szükségességét, a környezetvédelmi feladatok vadászokkal való megismertetését szolgálta a hazai természetvédelem irányítójának, TILDY Zoltánnak néhány gondolata.⁴⁵

Ezekkel az elméleti megfontolásokkal, ismeretekkel készültek a magyar vadászok a Vadászati Világkiállításra. A korábbi nemzetközi vadászati kiállításokkal ellentétben, amelyek elsősorban trófeabemutatók voltak, az 1971. évi budapesti világkiállítás *az ember és a természet sokoldalú kapcsolatát*, benne a természetvédelmet kívánta bemutatni.

„Vadászat-Természetvédelem” hirdette a magyar vadgazdálkodási bemutató. Valóban, mind a kiállításon, mind a kiállítást értékelő különféle írásokban egyértelművé vált: „a vad védelme ... természetvédelem, és végeredményben az maga a vadászat is.”⁴⁶ Tehát nem kiegészítője, nem segítője, hanem az okszerűen folytatott vadgazdálkodás és vadászat önmagában is természetvédelem. Ilyen értelemben és ilyen felfogásban az 1971. évi budapesti Vadászati Világkiállítás sikeres volt mind a magyar természetvédelem, mind a vadászat szempontjából.

A világkiállításnak volt azonban egy vonulata, amely minket közelebből is érdekel, s amely kevésbé volt sikeres. Ez pedig a szűkebb értelemben vett magyar *természetvédelmi bemutató*.⁴⁷ Védett területeink csekély kiterjedése, a nagyszabású természetvédelmi propaganda hiánya és nem utolsósorban a hazai természetvédelmi szakemberek kevés ez irányú tapasztalata meglehetősen szerény természetvédelmi bemutatóra volt elegendő. A tetszetős madárfelvételek és a nemzetközi fotópályázat közszemlére tétele mellett a tényleges, és főleg pedig a vadászattal is összefüggő természetvédelemről nem sokat tudtak bemutatni. Ennek később nemcsak személyi következményei lettek, hanem a magyar kormány, ezen belül is a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium (MÉM) nagyobb figyelemmel kísérte a természet-, illetve környezetvédelem ügyét. A budapesti világkiállításon kívül mindezt ösztönözte az 1972. évi környezetvédelmi világkonferencia is.

1973-ban Magyarországon is létrehozták az első nemzeti parkot, a hortobágyit. Ugyanebben az évben a MÉM kereteiben belül meghatározták a környezet- (és természet-) védelem és a vadgazdálkodás összehangolásának további feladatait. „Gondoskodni kell - szölte a határozat - a vadászat szabályozott rendjének, a vadászati idények betartásáról, továbbá a vadászati kérdéseknek a természetvédelmi érdekekkel egyeztetett

rendezéséről, ezen belül kiemelten gondoskodni kell a vonuló, a vízi- és a ragadozó fajok védelméről.⁴⁸

1971-ben és 1974-ben született rendelet a madarak, illetve az emlősök jelentős részének védelméről, ugyanakkor az 1970-es években nagy méreteket öltött a természetvédelmi területek, tájvédelmi körzetek és a nemzeti parkok létesítésének a munkája is. Hogyan tudták ezt a vadászok követni?

A természetvédelem új első embere, RAKONCZAY Zoltán ismételten felvetette a vadászat és a természetvédelem összehangolásának szükségességét. „Véleményem szerint - írta 1973-ban - a természetvédelem és a vadászat teljes mértékben összeegyeztethető, sőt lényegében egymást kiegészítő tevékenység, kölcsönös engedményeket azonban megkövetel.⁴⁹ Ezeket az engedményeket azután időről időre megtárgyalták, sőt az Országos Vadászetikai Bizottság a természetvédelelről 1974-ben állásfoglalást is adott ki,⁵⁰ mégis sokszor a „vadászat vagy természetvédelem?” kérdése vetődött fel.⁵¹ Az évről évre növekvő védett területek száma (ahol gyakran megtiltották a vadászatot), főleg pedig a ragadozók szükséges kímélése vitára adott, adhatott okot. Ugyanakkor a vetési varjú elkerülhetetlen létszámapasztása vagy a környezetet károsító anyagok elleni védekezés a széleskörű együttműködés lehetőségét teremtette meg. Különösen ez utóbbiban, amelynek során mind a védett, mind a vadászott állatfajok (és növények) károsodnak, bontakozott ki komolyabb összefogás.⁵² Bár itt meg kell jegyeznünk, hogy a termőföld, a vizek és a levegő országos méretű szennyezése, nemkülönben a mindent elborító szemét- és hulladékhegyek ellen a vadászok éppoly keveset tudtak tenni, mint a természetvédők. A szándékot, a vadászoknak a természet- és környezetvédelem „élő lelkiismeretévé”⁵³ válásának szándékát azonban mindenképpen meg kell említenünk akkor, amikor az 1970-es, 1980-as évek ez irányú történéseire utalunk.

A természetvédelem az állatfajok tiltó módon történő, passzív védelmét az 1980-as években igyekezett meghaladni. Az aktív, a fajok szaporítását, visszahonosítását, újbóli megtelepítését, illetve az őshonos vadfajok akár mesterséges szaporítással történő megőrzését is célul kitűző természetvédelmi tevékenység újult reményekkel fordult a vadászok felé. Ebben a folyamatban a tűzokvédelem, a kékcsőrű réce vagy a hód visszahonosítása lehet egy-egy mérföldkő, amely munkának a sikerei vagy kudarcai mind a vadászat, mind a természetvédelem számára fontos tanulságokkal szolgálhatnak. Itt külön is megemlítjük a fogoly helyzetét, amely vadfaj megtartását a természetvédelem a vadászoktól, a mesterségesen foglyot tenyésztő vadgazdáktól várja.

A vadászat nemzetközi szervezeteinek⁵⁴ célkitűzései és ezekkel bizonyos összhangban a természetvédelmi szervezetek⁵⁵ is a vadászat legfőbb feladatának az élővilág megőrzésén való munkálkodást tartják. Ez a törekvés - miként eddig már utaltunk rá - Magyarországon is megfigyelhető volt. Az aktív természetvédelem egyik eszközeként működő vadászat olyan elképzeléseket is elindított, amelyek szerint természetvédelmi területeket adnának (értő) vadásztársaságok kezelésébe.⁵⁶ Ezek a várakozások azonban nem igazolódtak, de az ilyen irányú intézkedés nem a vadászokkal szembeni esetleges - bizalmatlanságon bukott meg. Hanem mert azokon a területeken, ahol a természetvédelem szervezetére szállt a vadászat joga, ez annak érdekében történt, hogy az adott terület mentesüljön a vadgazdálkodás alól. Itt vadat löni kizárólag csak állományfenntartó és -szabályozó célból lehetett, de csak az elkerülhetetlen mértékben. Egy gazdálkodó vadásztársaságot azonban ilyen önmérsékletre nem lehetett kényszeríteni.

A vadászat és a természetvédelem kapcsolatában a védett állatokon, a megóvandó természetes környezeten, illetve a szervezeti együttműködés lehetőségén kívül még egy dologra

utalunk kell. Ez pedig a vadfajok *létszáma*. RAKONCZAY már 1973-ban megemlítette, hogy a hazai nagyvadgazdálkodás természetvédelmi szempontból? - külterjes állattartáshoz hasonlítható.⁵⁷ Nekünk mégis inkább arra kell felhívni a figyelmet, hogy a kérdést - a történelem példája, illetve az egyes vadfajok részletes vizsgálata során - nem lehet ilyen egyszerűen elintézni. A természetvédelem is elsőbbséget ad az ökológiai viszonyok megfelelő feltárásának és elemzésének, majd az annak alapján kialakított (természetes) vadeltartó-képesség számainak. Ez így mindenképpen inkább tudatos élőhely-gazdálkodás, mint az állattenyésztésből ismert takarmányozástan. A természetvédelem érdekei ugyanakkor megkövetelik, hogy az adott területen csak annyi és olyan vadfaj éljen, amelyet a terület flórája (és faunája) károsodás nélkül elvisel. A túlhajszolt „vadtenyésztés” ugyanis a legjobb elvek mellett is árt a természetnek. Ez a kérdés természetesen nem az 1980-as években vetődött fel először. Korábban, a hazai vadászat és természetvédelem lehetséges közös jövőjével kapcsolatban, többször is megfogalmazták a célt. Legszebben talán STERBETZ István, aki 1961-ben ezt írta: „A végső cél az, hogy egyszer - reméljük nem is olyan kétségbeejtően soká - eljutunk egy olyan kultúrnívóra, amely lényegében egyetlen természetvédelmi rezervátummá és egyben »optimális telítettségű szinten« levő vadkamrává alakítja majd át az országot”⁵⁸.

A nemzeti parkok és a vadászat

A vadászat és természetvédelem általános kapcsolatában kiemelten kell foglalkoznunk a nemzeti parkok kérdésével. A nemzeti parkok ugyanis a kiterjedt területi védelmük, különleges kezelési szabályaik alapján nagyobb térségek állatvilágára is befolyással vannak. Ugyanakkor bennük megvalósítható a fokozottabban ellenőrzött vadászat s

vadgazdálkodás, amelynek tapasztalatai esetleg más területekre is kiterjeszthetők. Történetileg is érdemes kiemelni a nemzeti parkok ügyét. Mert hazánkban is voltak olyan irányzatok, elképzelések, amelyek azzal kecsegtettek, hogy a tervezett, illetve meglévő vadrezervátumon vezetnek el a nemzeti parkok létesítéséhez.

A mai értelemben vett nemzeti parkok eszméjét legelőször, 1908-ban LASZ Samu vetette fel. Az általa legjobban ismert tájakon, az Alduna vidékén, a Radnai-havasokban, Sebes-Körös völgyében, a Bihar-hegységben és mindenekelőtt a Székelyföldön javasolta kialakítani a nemzeti parkokat.⁵⁹

A nemzeti parkok kérdését néhány évvel később DÉCHY Mór tárgyalta részletesen.⁶⁰ Tervét 1912-ben még a képviselőházi tagokkal is megismertette, de azok az ügyet nem tudták kellően felkarolni.

A vadászati szakírók közül legelőször és legrészletesebben Gyöngyöshalászi TAKÁCH Gyula fejtette ki a nemzeti parkok szükségességének kérdését. 1913-ban sürgette, hogy az *állam* gondoskodjék mintegy 100 ezer kh (kb. 55,7 ezer ha) terület háborítatlan fennmaradásáról. Javasatai között Máramarosban a Nagy-Pietrosz-hegy és környéke, a görgényi kincstári birtok, a Szernye-mocsár és a bellyei uradalom szerepelt. Elképzelése szerint a nemzeti park határait a honvédség őrizné, míg a park élővilágát a természet törvényeire lehetne bízni azzal, hogy a farkas, a medve és a hiúz számának megfelelő beállításával mindenféle túlszaporodásnak elejét kellene venni.⁶¹

Az 1910-es években kifejlesztett nemzetipark- elképzelésekből ugyan nem születtek ténylegesen védett területek, de kétségtelenül termékenyítőleg hatottak az élőhelyek védelméről vallott elképzelésekre. Példaként csak MADERSPACH Viktort említjük meg, aki a Retyezát-hegységben gondolt nemzeti park létesítésére azzal, hogy „azt a természetimádás templomává lehetne felszentelni.”⁶² Ilyen „templom” azonban Magyarországon évtizedekig nem létesült. Pedig a két

világháború közötti időszakban is fel-felmerült a nemzeti park létrehozásának kérdése. 1937-ben például a budapesti *Mátyás-hegyet* javasolták erre, de a szándék nem valósult meg.⁶³ Annál is inkább nehéz volt nemzeti parkot kialakítani, mivel az 1935. évi törvény erre nem adott lehetőséget.

1945 után ismét elő-előhozakodtak a vadászati szakajtóban is a nemzeti park gondolatával, de évtizedekig eredmény nélkül. 1958-ban PARTY István külföldi vadászokra hivatkozva - vetette fel *Gemenc* nemzeti parkká szervezésének lehetőségét.⁶⁴ 1961-ben DÉNES István a *Budavidéki Erdő- és Vadgazdaság* létesítésének kapcsán említette meg a nemzeti parkot. A kormány gazdasági bizottságának ülésén ezt a gazdasági egységet „nemzeti parknak” szánták, ahol majd „tudományosan vizsgálják az erdei és mezőgazdasági vadkárok elhárításának lehetőségeit.” Egyben „az új szerv vezetői be akarják bizonyítani, hogy túlméretezett vadállomány mellett is lehet okszerűen erdészkedni.”⁶⁵ Tudjuk, hogy ez a nemzeti park szintén nem valósult meg. Magyarországon az „igazi” nemzeti parkok nem elsősorban a vadászati szempontok alapján létesültek.

Ugyancsak az 1960-as években vetődött fel a *Hortobágyon* létrehozandó nemzeti park gondolata is, amit a vadászati szakajtóban is megfelelő módon pártfogoltak.⁶⁶ Mégis külföldi támogatókra is szükség volt ahhoz, hogy Magyarországon igazi nemzeti park létesüljön. Több ország tudósai kérték 1967-ben, hogy Magyarország a pusztai életközösségek, a táj és a hozzá kötődő kultúrák megmentése érdekében a Hortobágyon létesítsen nemzeti parkot.⁶⁷ Miután a nemzeti park alapításának jogi és gazdasági lehetőségei megteremtődtek, 1973-ban létrejött a Hortobágyi Nemzeti Park. Alapító okiratában (1850/1972. OTvH.) a vadászatot általánosságban nem, csak a vízivad vadászatát tiltották meg. A második nemzeti park, az 1975-ben alapított kiskunsági esetében ez a vízivadászatra vonatkozó korlátozás csak a szigorúan védett szikes tavakra

terjedt ki. Mindkét nemzeti parkban komoly gondot okozott viszont a vaddisznók szaporodása, amelyek elsősorban a földön fészkelő madarakat veszélyeztetik.⁶⁸

A két nemzeti park létesítésekor kitűzött cél, ti. „a fácán, a fogoly és a nyúl nagyarányú szaporodásának elősegítése”⁶⁹ - a vaddisznóktól függetlenül is - csak töredékesen valósult meg. Vadgazdasági szempontból ugyanis az említett nemzeti parkok nem sokban különböztek a környező mezőgazdasági területektől, így a máshol is ható gátló tényezők a nemzeti parkokban is érvényesültek.

Az 1977-ben létrehozott Bükki Nemzeti Parkban szintén a vaddisznó okozott gondot az olyan becses érték, mint a császármadár megvédésében. Ugyanakkor itt a sziklás ösgyeppek fennmaradását a muflonállomány veszélyezteti.⁷⁰

Az 1985-ben létrehozott Aggteleki Nemzeti Parkban az egykori vadfajok közül különösen a császármadár-állomány tudományos kutatása figyelemre méltó,⁷¹ míg a napjainkban alakuló Fertő-tavi Nemzeti Parkban a vízimadaraké.

A hazai nemzeti parkok egyes részei idővel vadászati mintaterületekké válhatnak, bár ehhez mindenképpen szükséges a parkok kezelésének ismételt felülvizsgálata, a területükön folyó mező- és erdőgazdasági tevékenység újraértékelése.

Felvetődhetne, hogy a nemzeti parkok területén miért nem tiltották, miért nem tiltják meg teljesen a vadászatot. Ez nemcsak a vadállomány összetételének esetleges eltorzulását, netalán a szomszédos területekre vonatkozó, nemkívánatos hatást okozhatja, hanem más szempontból sem lehet egyedüli megoldás. Gondoljunk az Aggteleki Nemzeti Parkra, ahol a legnagyobb értéket, a barlangrendszert tekintve közömbös, hogy a felszínen folyik-e vadászat vagy nem.

A vadászat és a természetjárás

A természetvédelmi törekvések egyik célja évtizedekig a védett területek létesítése volt. Ezeket a védett területeket a tudományos megismerésen, leíráson kívül szerették volna a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tenni. Ugyanakkor a nagyközönség is igényelte, hogy a nemzeti kincsnek nyilvánított természeti értékeket láthassa, azokról személyes élményeket szerezhessen. Így a természetvédelmi célkitűzések közvetlenül érintették a turisztikai, idegenforgalmi érdekeket, s a természetben való járás-kelés természetesen hatással volt a vadászati szempontokra is. A vadászok, a vadászterület tulajdonosai, bérlői igyekeztek a saját érdeküket a természetjárókkal szemben érvényesíteni.

A múlt század második felében, a természetvédelem eszményének kibontakozása időszakában alakult ki, fejlődött a hazai turistaügy is. Ebben alapvető volt a *Magyarországi Kárpát-Egyesület 1873. évi megalakulása*. A szervezett turisták általában tisztában voltak azzal, hogy rendszerint a máséban, más erdejében, más hegyes-völgyes birtokán járnak, ahol megfelelő viselkedési szabályokat be kell tartani. Ez érvényes volt a kincstári területekre is, ahol - például a Magas-Tátrában - elsőrendű turistacélpontok voltak. A kiemelt helyeken maga az állam igyekezett az idegenforgalmat elősegíteni, amelynek jellemző példája az 1913. évi XIII.tc., a *turistatörvény*. A kincstári területeken általában abba is belenyugodtak, hogy a természetjárók kevés figyelmet fordítanak a vadállományra, annak nyugalma. Hiszen akár a Magas-Tátra, akár a Gyalui-havasok vagy Herkulesfürdő környéke nem elsősorban vadászati nevezetesség volt, hanem idegenforgalmi. Ennek nem mond természetesen az sem ellent, hogy a Magas-Tátrában a kincstár tervszerű vadgazdálkodást folytatott, ahol a fürdő-, üdülővendégek számára bérvadásztatást biztosított.⁷²

Más volt a helyzet az uralkodó vadászterületének fenntartott gödöllői koronauradalomban, ahol csak időnként és személyre szólóan engedélyezték az „erdőjárás” A kérvényeket azonban gyakran „a legmagasabb udvar vadászati érdekeire való tekintettel” utasították el.⁷³ Tehát a vadászati szempont nem egyeztethető össze a turisztikaival.

Az ország többi részén, a magánerdőbirtokokon a gyér turisztikai igény nem sok gondot okozott, bár természetesen a birtokos érdeke elsőrendű volt. Ez vonatkozott mind az erdő fájára, vadgyümölcsseire, gombáira, mind a vadállományra.

A vadállományt zavaró turisztika kérdése a két világháború közötti időszakban vetődött fel a legélesebben. Ennek több oka is volt. Először is a természetjárás tömegesebbé válása, másodsor a megmaradt, viszonylag csekély kiterjedésű erdős területek nagy vadállománya, illetve túlnyomóan magántulajdona. Mindezekhez hozzájárult még a természetvédelem fontos célkitűzése, a „természet élvezeti helyek” szabadon látogathatóságának az igénye.

„A »természetért« rajongó, de durvalelkű turista írta ÖTVÖS Balázs 1930-ban - átka a vadállománynak, mert nem jár egyedül, hanem csoportosan barangol a hegyekben, a síkvidéki erdőkben.”⁷⁴ A vadászok turistaellenességét tehát a vadállomány féltése indokolta, indokolhatta, de egyfajta *vagyonféltés* is. A turistának tudatában kell lennie - írták az Erdészeti Lapokban 1931-ben -, hogy a „máséban jár és a más vagyonának minden legkisebb tartozékát” kíméletben kell részesítenie.⁷⁵ Arra is rámutattak, hogy „amíg a Magyar Turista Szövetség nem képes odahatni, hogy valamennyi tagja fegyelmezetten és igazi turistához méltóan viselkedjen, addig a vadászok és turisták között a súrlódások napirenden lesznek.”⁷⁶

A turistaügy körüli indulatok leginkább „az erdőkről és a természetvédelemről” szóló törvénytervezet képviselőházi tárgyalásakor csapták össze. A törvénytervezetben ugyanis kimondták: „természetélvezeti helyek felkeresése és az ott

tartózkodás csak a talajnak, forrásnak és más vizeknek, a növényzetnek, általában a tulajdon biztonságának, továbbá a természet rendjének, csendjének és tisztaságának, úgyszintén a nemes vad... tenyészetének és a vadászat sérelme, illetve megzavarása nélkül szabad” (221.§. 2. bek.).⁷⁷ A törvényhozók azonban a turistáknak adott ilyen „szabadságot” nem fogadták el. Helyette a turistaügy, így a természetvédelmi területek látogatásának a kérdését is egy később meghozandó „turistatörvénnyel” kívánták szabályozni.⁷⁸ Ezzel tulajdonképpen maradt minden a régiben. A vadászok továbbra is féltették a vadállomány nyugalját,⁷⁹ a turisták pedig ezután is joggal kifogásolták, hogy nem látogathatják szabadon az értékes természeti képződményeket. (Az erdőben való járást, a birtokosok a szervezett turisták számára különféle helyi igazolványokkal, engedélyekkel tették lehetővé.)

1945 után az erdőben, illetve a vadászterületeken való turistáskodás *magántulajdoni korlátai* jórészt *megszűntek*. Igaz, a különféle állami rezervátumok területén továbbra is tilos volt a járás-keelés, mégis a korábbi korlátok nagyrésze leomlott. A vadászok egy része ugyan továbbra is féltette a vad nyugalját, de bíztak a turistákkal való békés egyeztetésben. Abban, hogy a vadász már nem a régi „ellenséges úr”, hanem szintén dolgozó, aki a turisták ilyen irányú igényét megérti.⁸⁰

„Az erdei utakat - szólt az 1961. évi erdőtörvény (VII.tr.) 26.§-a közlekedésre, az erdőt üdülésre, pihenésre bárki használhatja”, de „ha az erdő- vagy a vadgazdálkodás védelme szükségessé teszi, az erdő kezelője (használója) az erdőben egyes utakon, ösvényeken a forgalmat vagy egyes erdőrészekbe a belépést korlátozhatja vagy megtilthatja.” Ez a szabadon való járás összhangban volt a természetvédelem céljaival is, bár a védelem is megkövetelt bizonyos korlátozásokat. A vadászati szempontokból történő korlátozás - amely gyakran egybeesett honvédségi érdekekkel, illetve a párt és a kormány tagjainak védelmével - viszont komoly területnagyságot ért el. A turisták

által szabadon látogatott területeken ismételten felmerült a kulturált viselkedés, a vadállomány nyugalma lehetőleg nem zavaró mozgás igénye.⁸¹

Az 1970-es években egyre nehezebb volt mindezt számon kérni, az erdőt, a természetet, így a természetvédelmi területeket, tájvédelmi körzeteket és nem utolsósorban a vadászterületeket felkereső emberektől. A megnövekedett szabadidő, a közlekedés fejlődése és az urbanizáció ugyanis egyre nagyobb tömegeket terelt a természet felé. Az *erdők hármaskörű funkciójának* deklarálásával Magyarországon is nagy figyelmet kapott az erdők üdülés-pihenési szerepe, amely óhatatlanul érintette a vadállományt is. Így nem kell csodálkozni, hogy nőtt a vadászati megfontolásokból állandóan, illetve ideiglenes jelleggel elzárt területek száma.

Napjainkban az erdők egy részének ismételt magántulajdonba kerülésével újra fel fog vetődni a természetjárás szabadságának kérdése. A természettel kapcsolatos igények azonban semmiképpen sem vezethetnek vissza a két világháború közötti időszakra jellemző erős korlátozásokra. Ez nem lehet - már csak társadalmi megítélésük miatt sem - a vadászok érdeke sem.

Élőhelyek védelme

A vadászott állatfajok élőhelyének védelme szintén kapcsolódik a természetvédelemhez, mert ez is a természetes környezet megőrzésének egyik módja. Történelmileg azonban a vadfajok élőhelyének védelme viszonylag későn, csak századunkban vált sürgető kérdéssé.

A múlt században jórészt megelégedtek az ember gazdasági tevékenysége által nyújtott, de még csak részben *háborgatott környezettel*. Igaz, elsírták az egykori nádasok, mocsarak élővilágát vagy az őserdőket, de belátták, hogy az átalakításokat a vadászati szempontnál sokkal fontosabb

érdekek indokolják. Ebben a helyzetben a hasznos vad létszámának megtartására, emelésére elsősorban a vadászat korlátozását és a ragadozók irtását tartották a legbiztosabb eszközöknek.

Mindennek természetesen nem mond ellent, hogy például a fácánosok létesítésekor igyekeztek csendereseket létrehozni. Az erdők - mai fogalmaink szerinti - vadeltartó-képességének fokozására pedig vadföldeket létesítettek. A tudatos élőhelygazdálkodás azonban még nem fejlődött ki. A meglévő, viszonylag kedvező környezeti viszonyok az első világháború előtt nem is ösztönözték ezt a munkát.

A két világháború közötti időben továbbra is elfogadták a vadállományt mintegy a természet „ajándékaként”, de az *apróvadállományt* sújtó nagy telek fokozottan ráirányították a figyelmet az élőhelyek tudatos, a vad érdekében történő átalakítására. Különösen az alföldi területek fásítását, a fácántenyésztés érdekeinek megfelelő vadrejtvő sűrűk létesítését tartották szükségesnek.⁸² Sajnos, mindezek jórészt megmaradtak az ajánlások szintjén. Megjegyezzük azonban, hogy a későbbi évtizedek megmutatták: a természetvédelem célkitűzéseivel jórészt ellentétes egy olyan mesterséges biotóp, amely például kimondottan csak a fácán létszámának szinte korlátlan emelését tűzi ki célul.

Az 1945. évi földosztáskor elhangzott olyan javaslat is, hogy a művelésre kevésbé alkalmas területeket ne osszák fel, hanem ott az állam vadvédő csendereseket létesítsen. Az állami tulajdonban vett területeken az állam költségén létesített remizeket - szólta a javaslat - a vadásztársaságok bérelnék, azért megállapított díjat fizetnének.⁸³ Mint tudjuk, ezt a javaslatot nem karolták fel. Ugyanakkor az Alföldön is megkezdődő fásítások felcsillantották a lehetőséget egy változatos, az apróvad számára igen kedvező élőhely kialakítására. A mezővédő erdősávok, az út- és csatornafásítások ugyan a mesterségesen, gyakran mértani formák szerint kialakított táj

jegyeit mutatták, de változatosságuknál fogva jó vadélőhelynek ítélték.

Ezzel egyidőben azonban a mezőgazdaságban minden korábbinál nagyobb, a vadgazdálkodás szempontjából kedvezőtlen átalakulások kezdődtek. A létrejövő nagyüzemek fokozatosan áttértek a gépi művelésre. Ehhez a korábbinál nagyobb táblákat alakítottak ki, és elkezdték a vegyszerek tömeges alkalmazását is. Az apróvad életlehetőségei mindezekkel jelentősen csökkentek.

A *nagyvadállomány* életfeltételeinek átalakulása századunkban szintén óriási léptekkel haladt. Ráadásul itt az 1883. évi vadászati törvényben elismert *vadkár* is bonyolította a helyzetet. Ennek részletei ugyan nem érintik jelen vizsgálódásunkat, de mégis érdemes a vadászok gondolkodására BALKAY Rudolf 1903-ban kifejtett véleményét idéznünk. A szarvas esetében - írta BALKAY - a „számbavehető» követelési« rovattal szemben, némely gazda és erdész a »tartozik« oldalon sok mindenféle váddal terheli (a szarvast), az a legtöbb esetben inkább a minden szál veteményt vagy csemetét számon tartó kertészkedésben gyökerező szűkkeblűségre, mint igazságos elbírálásra vezethető vissza.”⁸⁴

Ennél azonban jóval többről volt szó. A két világháború közötti időben a vadászati idények megállapításával is igyekeztek a szarvas túlszaporodását megakadályozni. Az etetés mellett az erdők vadeltartó-képességének növelését (például a vad által kedvelt fafajok ültetését) a legtöbb, belterjesen kezelt vadászterület tulajdonosa célul tűzte ki.

1945-ben a vadászati jogot elválasztották a földtulajdontól. Az erdők esetében mivel azok túlnyomó többsége fokozatosan állami tulajdonba került - ez az 1950-es években nem jelentett nagy gondot. Annál is inkább, mert a vad által különösen veszélyeztetett erdőfelújításokat kezdték bekeríteni. A nagyvadállomány mennyiségi felfutása után - vélte például BAKKAY László - a kerítésekre nem lesz szükség, mert a

minőségi vadgazdálkodás időszakában nem lesznek túlnépesült erdők.⁸⁵ Mint tudjuk, éppen az ellenkezője következett be, az országban csaknem mindenhol túlnépesedett vadászterületek keletkeztek.

A vadállomány számszerű gyarapodása mellett szólnunk kell az erdőgazdálkodásban bekövetkezett változásokról is. A belterjes erdőgazdasági kezelés következtében állandóvá vált az erdőkben folyó munka, ami a vadállomány zavarását eredményezte. Ugyanakkor egyre kevesebb bozótos, cserjés, rontott erdő maradt, esetenként a nevelővágások gyakorisága is a vadállomány táplálékbázisa ellen hatott. A lomboserdők fenyesekké történő átalakítása szintén csökkentette a szarvasfélék táplálkozási lehetőségeit. A vadföldek csekély kiterjedése, esetenkénti művelése szintén nem növelte az adott élőhely táplálékbázisát.

A vadgazdálkodási üzemtervek bevezetése és az azokban meghatározott élőhelygazdálkodási célkitűzések megvalósítása csak részben történt meg. Az erdőgazdálkodás érdekei ugyanis még azonos, állami kezelés esetében is ütköztek a vadgazdasági érdekekkel. Ez nehézséget jelentett a természetvédelmi célkitűzések megvalósításában is. A természetvédelem szempontjából ugyanis ugyanolyan érték (ha nem is mérhető számszerűleg) egy természetes úton felújult bükkös vagy tölgyes, mint az adott területen élő vadfajok sokfélesége, genetikai értéke.⁸⁶

Az apróvad élőhelyét illetően az 1970-es években a korábbinál is nagyobb változások következtek be. A kisebb, 50-60 kh-as (kb 29-35 ha), táblák helyett 150-200 kh-as (kb. 86-115 ha), sőt ennél nagyobb mezőgazdasági táblákat alakítottak ki. Ezt követelték meg a nagyteljesítményű gépek, a repülőgépes növényvédelem és általában a szántóföldi növényekre kidolgozott különböző termelési rendszerek. Ez az átalakulás a vad számára többszörösen is kedvezőtlen volt. Eltűntek a mezővédő erdősávok és „kultúrsivatagok”

keletkeztek. Az óriási táblákon nagy gépek dolgoztak - gyakran éjjel-nappal. Nagy mennyiségű vegyszert, műtrágyát alkalmaztak, aminek a kijuttatása érdekében a gépek többször bejárták a területet. A meghonosodott monokultúrák miatt a korábban változatos táplálékot találó vad növényi táplálkozási lehetősége csökkent. Ez utóbbit csak súlyosbította, hogy a szárnyasvad számára táplálékot nyújtó rovarvilág is a vegyszeres növényvédelem hatására - lényegesen csökkent, illetve átalakult. A gépek, vegyszerek apróvadat károsító hatásához járultak még a különböző tarló- és nádégetések és a közúti közlekedés által okozott vadbalesetek.⁸⁷

Milyen megoldásokat találtak az elmúlt években, évtizedekben ezen folyamatok ellensúlyozására?

A nagyüzemi mezőgazdaság érdekeit ugyan alapvetően nem kérdőjelezték, nem kérdőjelezheték meg, de a mezőgazdasági üzemek és a vadásztársaságok közötti együttműködés bizonyos helyi, korlátozott eredményre vezetett. Így a vadriasztások, a munkák ütemezése, netalán vegyszerhasználatok kérdésében sikerült előbbre lépni. A monokultúrák, a fátlan mezők kialakulását viszont alig néhány helyen tudták megakadályozni. Kimondottan vadvédelmi erdőtelepítésekre szintén elvétve adódott lehetőség.⁸⁸ Az apróvadállomány élőhelyének védelme tehát országos viszonylatban rosszul áll. Ez meglátszik a fogoly és a nyúl létszámán, sőt a fácántörzsállomány meg nem tarthatóságán is. A természetvédelem szempontjából pedig mind az alföldi „kultúrsivatag”, mind a csökkenő vadállomány egyformán nemkívánatos jelenség.

A kemizálás hatása

A vad élőhelyének védelme szempontjából kiemelten kell foglalkoznunk a vegyszerek alkalmazásával. Itt ugyanis nemcsak egyszerűen a vadat vagy környezetét ért károkról van szó, hanem az egész élővilágról, amely a természet- és környezetvédelem története szempontjából teljesen új kérdéseket vetett fel.

A vadon élő állatok, így a védelem alatt állók, illetve a vadászott fajok újabbkori pusztulását, minden korábbinál szennyezettebb életkörülményeit részben a mező- és erdőgazdálkodás kemizálása okozta. Az élővilág szegényedése ezen folyamatban egyértelműen látható, a kemizálás veszélyességének felismerése azonban többéves folyamat volt.

Kezdetben, még 1916-ban, BÁRSONY István például a *műtrágyázástól* is féltette a vadállományt, mondván, hogy „a műtrágyázott fű és vetés kész veszedelme a nyúlak.”⁸⁹ Az igazi veszélyt azonban nem a műtrágya, hanem a különféle csávázószeresek, rovar- és rágcsálóirtók, majd pedig a gyomirtók jelentették.

A nagyüzemi mezőgazdaság kialakulása és az agrotechnika általános fejlődése nem tudta nélkülözni a vegyszereket, így azok használata az 1960-as évekre tömegessé vált. Különösen a DDT-tartalmú szerek megjelenése okozott sok, akkor még igazán nem is látott kárt.

BERTÓTI István még az 1950-es években nyugtatgatta a vadászokat, hogy a vegyszeres növényvédelemtől nem kell félni, ha a kemikáliákat az előírásoknak megfelelően használják, azok nem veszélyeztetik a vadat.⁹⁰ 1962-63-ban viszont már egyre többen felvetették: A vegyszerek megjelenése teljesen új helyzetet teremt az apróvadgazdálkodásban.⁹¹ Eleinte még csak a *vélekedések* és kísérletekkel nem igazolt állítások csaptak össze, de hamarosan megkezdődtek a vegyszerek vadállományra kifejtett hatását

vizsgáló *kutatások* is.⁹² Ezzel egyidőben többen felhívták a figyelmet a fejlett országok eredményeire, ahol már látták, hogy a mezőgazdaságban használt vegyszerek jelentős része nemcsak a vadfajokra, hanem magára az emberre nézve is veszélyes.⁹³

Az itthoni, kezdeti eredmények szintén a mérgek veszélyességét, vadkárosító szerepét állapították meg. Ebben a helyzetben az ország vezető vadgazdálkodási szakemberei, maga BERTÓTI István is, a vegyszerezésben rejlő veszéllyel való együttélésre készítette fel a vadászokat.⁹⁴

Az egér- és pocokirtásra szolgáló, majd a melegvérű állatokra is veszélyes növényvédőszeres használatát az illetékes miniszterek többször is szabályozták, de a vadászok megfelelő riasztási, illetve területvédelmi eljárásokkal is megpróbálták csökkenteni a kárt.⁹⁵

A vegyszerek használatát nemcsak a vadgazdaság, hanem az *élővilág általános védelme* érdekében szólók is nehezményezték. „Összegezve: ha perspektivikusan gondolkozunk - írta ÓDOR Zoltán 1964-ben -, a vegyszeres rovarirtás átmeneti megoldást biztosított ugyan a kérdésben, de ha tovább fokozzuk a dózis mennyiségét és a mérgek fajtáit, súlyos károkat okozunk, amelyeket nehéz lesz helyrehozni. Már ma is óriási pusztításokat végzünk hasznos vadjaink és énekesmadaraink, tehát az egyik természetes rovarirtó tényezőknél sorai között, és veszélyeztetjük saját egészségi állapotunkat is.”⁹⁶

Az alkalmazott rovar- és gyomirtók emberi szervezetre gyakorolt káros hatásait azután a tudomány bebizonyította. Ugyanúgy bebizonyosodott, hogy a gyomirtók használatának általánossá válásával a vad elvesztette bűvőhelyének és táplálékbázisának jelentős részét. Ebből a szempontból a mezőgazdaság kemizálása szinte beláthatatlan következményekkel járt. A természetvédelem érdekei pedig a

talaj élővilágának, a vizek flórájának és faunájának átalakulásával, szegényedésével is csorbultak.

A kemikáliákkal kapcsolatos kutatások eredményeképpen újabb, talán kevésbé romboló szereket vettek használatba, de fejlődtek az alkalmazásukkal összefüggő ismeretek is. A vizsgálatok során igyekeztek a vegyszerek vadállományra gyakorolt hatását is elemezni.⁹⁷ Az ennek érdekében elvégzett vizsgálatok a 1980-as években további korlátozásokhoz vezettek. A rovarölőszerekkel történő csávázást éppen a vadvédelem érdekei miatt tiltották be,⁹⁸ de a korábban oly sok gondot okozó pocok- és egérintőszerek is ma már egyre kevesebb veszélyt jelentenek a vadra. A szerekkel kapcsolatos előírások, technológiai utasítások betartása viszont már a vad- és természetvédelem *emberi tényezőit* hangsúlyozza.

Összefoglalás

A magyar vadászat és természetvédelem történeti kapcsolata akkor kezdődött, amikor a mai fogalmaink szerinti természetvédelem még nem is alakult ki. A vadászattörténetből ismert, viszonylag korai állatfajvédelem, esetleg a vadon élő állatok élőhelyének védelmére utaló törekvés ugyanis a természetvédelem kezdeteit is jelenti. Ugyanígy természetvédelmi kérdés a fajok kipusztulása is, amely szintén összefügg a vadászattal. A védelem lehetséges eszköze a vadászat korlátozása lehetett. Jelentősebb kíméletekre azonban csak az osztrák-magyar kiegyezést követő időszakban, a múlt század utolsó harmadában került sor. A megszülető vadászati törvényeket és a ennek alapján kibontakozó, fejlődő magyar vadgazdálkodást alapvetően befolyásolták az ország és az egyének gazdasági érdekei, illetve

az általános, „klasszikus” vadászati kultúra. Ezért a korbéli vadászati célkitűzések nem mindenben teljesítették a mai természetvédelem elvárásait. Mégis, a vadászott, nemes vad szaporodása és a gazdaságilag hasznos állatok alkalmazása a természetvédelem szempontjából is becses törekvés.

A vadászat nagyon keveset tudott tenni a századfordulón felgyorsuló gazdasági fejlődés természetátalakító hatása ellen. A síkvidéki területeken végrehajtott folyószabályozások, lecsapolások, a hegyvidéki erdőkitermelések alapvetően megváltoztatták egyes vadfajok életlehetőségeit. Az ekkor körvonalazódó, megszülető természetvédelem ezt az átalakulási folyamatot igyekezett mérsékelni, vagy legalább egyes vidékeket a megváltozás, megváltoztatás alól mentesíteni. Ebben a törekvésében természetes szövetségese lehetett a vadászat. A vadászok közül is egyre többen ismerték fel, hogy a fajvédelem elválaszthatatlan az élőhelyek védelmétől.

Az első világháború utáni időszakban mind a vadászat, mind a természetvédelem új helyzetbe került. A vadászat, vadgazdálkodás tovább belterjesedett, aminek számszerű eredményei ma is imponálóak. Az apróvad-gazdálkodásban elért sikereket egyre kevésbé a ragadozók, mint a szélsőséges időjárás, a nagy telek veszélyeztették. A nagyvadat illetően pedig már felmerült a túlszaporodás kérdése.

A régóta sürgetett természetvédelmi törvény 1935-ben született meg. Hatására az állatfajvédelem újabb lendületet vett, s elkezdődött a területi, törvényen alapuló természet- védelmi munka is.

A második világháborút követően ismét új helyzet alakult ki. A vadászati jog és az élőhelyek tekintélyes részét jelentő erdők államosításával a területi vad- és természetvédelem kezdeményezői évekig a vadászok voltak. Ugyanakkor a gazdasági termelés elsődlegességének a hangsúlyozása a természetvédelmi területek létrehozásának lehetőségét

beszűkítette. Tehát maradt az állatfajvédelem, amiben továbbra is a vadászok voltak a partnerek.

Az 1960-as években megteremtődtek a jogi és gazdasági lehetőségek ahhoz, hogy a természetvédelmet a kor követelményeinek, illetve a nemzetközi elvárásoknak megfelelően fejleszthessék. Ezt a következő két évtizedben a védett területek számának és kiterjedésének jelentős gyarapodása és a természetvédelem országos szervezetének kiépítése követte. A védett állatfajok jegyzékét időről időre közzétették, amelyek szerint a vadászható fajok száma lényegesen szűkült.

Az 1960-as évekre hazánk nagyvadállománya mind a mennyiségét, mind a minőségét tekintve számottevővé vált. Ezt a színvonalat csak megfelelő állományszabályozással és élőhely-gazdálkodással lehetett fenntartani. Az ilyen irányú munkákat azonban gyakran elhanyagolták, illetve a törekvéseket nem koronázta siker. Pedig a természetvédelem érdekei is a kiváló genetikai tulajdonságú, az élőhelyet csak a tűrészhatárig terhelő nagyvadállomány kialakítását kívánják.

A mezőgazdasági gépesítés és kemizáció az apróvad életlehetőségeit beszűkítette. A vadászok az élőhely védelmében keveset, a fácánállomány mesterséges szaporításában viszont sokat tudtak tenni a további vadászati lehetőségek megteremtése érdekében. A természetes környezet romlása viszont mind a nagyvad-, mind az apróvad-gazdálkodás és -magától érthető módon - a természetvédelem érdekei ellen hatottak. A vadászat és a természetvédelem kapcsolatában többször felmerült, hogy a vadászat, vadgazdálkodás vajon mennyiben alkalmazott természetvédelmi tevékenység. Annál is inkább, mert a vadász a területen fegyverrel járva nemcsak a vadászat tárgyát képező vadfajokat (engedélyezett időben, -módon és -mennyiségben) ejtheti el, hanem esetleg „megtévedhet”, jelentős természeti értékeket is elpusztíthat. Az állatfajok fenntartásával,

szaporodásuk elősegítésével, a kiváló egyedek érdekében végzett szelektálással és nem utolsósorban az élőhelyek óvásával viszont a vadászat egyértelműen természetvédelmi feladatokat lát el. Ennek a felismerése, illetve elismerése azonban időnként vitára adott okot.

Ugyancsak ellentmondásos volt a vadászat, a természetvédelem és a természetjárás kérdése is. A természetvédelem évtizedekig küzdött egyes nevezetes objektumok szabadon látogathatóságáért, más helyeket viszont mindenféle forgalomtól el kellett zárni. A természetbe vágyó, jelentős tömegek igényeit mégis gyakran a vadászat és természetvédelem érdekeinek sérelmére is kénytelenek voltak kielégíteni. A jövő feladata azokat a korlátokat megtalálni, amelyek elfogadhatók mind a vadászatra jogosult, mind a terület tulajdonosa, mind pedig a természetvédelmi szervezet számára.

„A midőn az ember írták a múlt századi vadászati sajtóban - megletebb korban meggyőződött már a felől, hogy mindaz, mi emberi mű, nagyobbbrészt csak mulékony élvezet nyújtó, értéknélküli hiúság: a természet felé fordul s ebben leli azon gyönyöröket, melyek nem mulandók, nem csalékonyak, hanem örök értékűek, a lelket mindig vidámítók, a sok bút és gondot feledtetők.”⁹⁹ A XX. század végének emberei még fokozottabb mértékben vágnak a mindennapi életükből egyre jobban kiszoruló természet felé. A vadászok, a természetvédők és mindannyiunk közös felelőssége, hogy ezeket a vágyakat nemcsak napjainkban, hanem a következő évezredben is ki lehessen elégíteni.

Jegyzetek

Rövidítések

A.	= Aquila
B.	= Búvár
Bp.	= Budapest
E.	= Az Erdő
EK.	= Erdészeti Kísérletek
EL.	= Erdészeti Lapok
ERFA.	= Erdőgazdaság és Faipar
K.	= Kócsag
Kvár.	= Kolozsvár
M.	= Melléklet
MV.	= Magyar Vadász
MVú	= Magyar Vadászújság
N.	= Nimród
NVI.	= NVú = Nimród Vadászlap (Vadászújság)
T.	= A Természet
TtK.	= Természettudományi Közlöny

- 1/ KAÁN Károly: Naturschutz mit Hinsicht auf die Geschichte der ungarischen Forstwirtschaft. Zeitschrift für Weltforstwirtschaft 1949/40. 141.
- 2/ LÁSZLÓ Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. (Bp., 1944.) 245.
- 3/ ZOLNAY László: Vadászatok a régi Magyarországon. (Bp., 1971.) 77.
- 4/ FODOR Tamás: Az ősidőktől 1880-ig. In: Vadászat Magyarországon. (Bp., 1980.) 11.
- 5/ CSŐRE Pál - NAGY Domokos Imre: A magyar vadászat története. N. 1977.2: 67.
- 6/ CSŐRE Pál: A Kárpát medence vadállományának alakulása. In: Vadászati kultúra. Szerk.: IZRAEL Gábor (Bp., 1971.) 8.
- 7/ Uo. 4-12.
- 8/ Uo. 25.
- 9/ Lásd 3/ 120.
- 10/ Lásd 6/ 18. és 33.
- 11/ N.KISS István: A paraszti vadászat Magyarországon (XVI-XVIII. század). Agrártörténeti Szemle 1974. 66-71.
- 12/ Lásd 5/ 3:115.
- 13/ DÉKÁN István: Kalandozások a vadászat történetében. (Bp., 1972.) 97-102.
- 14/ Lásd 1/ 145.
- 15/ Lásd 4/ 25.
- 16/ SZABÓ Lajos: Kisújszállás története a XVI. századtól a XIX. század első negyedéig. In: Kisújszállás város története II. Szerk.: SZABÓ László (Kisújszállás, 1987) 116.
- 17/ Lásd pl.: ÚJFALVI Sándor: Az erdélyi régibb és közelebbi vadászatok és vadak. (Kvár, 1854 - Bp., 1982.) 83-98.
- 18/ Lásd bővebben: OROSZI Sándor: Ösvények természetvédelmünk forrásaihoz. Erdészettörténeti Közlemények III. (Bp., 1991.) 109-110.

- 19/** Lásd bővebben: OROSZI Sándor: A magyar természetvédelem kezdetei. (Bp., 1986.) 12-15.
- 20/** Lásd 6/ 24.
- 21/** PETÉNYI János Salamon: Petényi Salamon János állatkínzás elleni védekezésének rövid vázlatja. In: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Kolozsvárott tartott ötödik nagy-gyűlésének munkálatai. (Kvár., 1845) 38-39.
- 22/** MESZÁROS Károly: Az új erdőtörvény a polgári magánjog és nemzetgazdasági érdekek szempontjából. (Pest, 1858.) 13.
- 23/** MISKOLCZI Gáspár: Egy jeles Vad-kert, avagy az oktalan állatoknak telylyes Historiaja (FRANZIUS Farkas után). (Lócse, 1702.) 377.
- 24/** SAJÓ Károly: Az őstermészet kincseinek megmentése. TtK. 1905. 733.
- 25/** SZLÁVY Kornél: Az újvidéki „Nagy rét” madárvilága. A. 1908. 244.
- 26/** Lásd bővebben: 18/.
- 27/** A Kis-Balaton első világháború utáni helyzetére vonatkozó forrásmunkákat illetően Sterbetz István a következő forrásokra hívta fel a figyelmet (akinek ezúton is köszönetet mondok segítségéért): FÖLDVÁRY Miksa: Óvjuk meg a Kisbalaton természetvédelmi területét. T. 1919. 73-80., Uő. A Balaton-környék természeti emlékei. EK. 1928. 319-332., Uő. Magyar madárrezervátumok. K. 1929. 6-19., SCHENK Jakab: Az őstermészet kincseinek védelme magyar földön. TtK. 1919. 241-251., Uő. A gyakorlati természetvédelem megindulása Magyarországon. A. 1921. 51-65., Uő. A kis-balatoni kócsagtelep. Archivum Balaticum 1926. 55., Uő. Kócsagvédelem, természetvédelem. A. 1921. 177., Uő. Kócsagvédelem. NVI. 1922. 63-64., Uő. Kócsagvédelem, természetvédelem. A. 1923-24. 303-304., Uő. Kócsagvédelem, természetvédelem. A. 1927-28. 459-461., Uő. Kócsagvédelem, természetvédelem. A. 1929-30. 357-360., Uő. Kócsagvédelem,

- természetvédelem. A. 1931-34. 329-334., KEVE András: Adatok a Kis-Balaton madárvilágához. A. 1975. 49-79., Uő. Adatok a Kis-Balaton madárvilágához. A. 1978. 191-226.
- 28/ WARGA Kálmán: Madárvédelmi Tízparancsolat. NVú. 1928. 69.
- 29/ KÁLÓCZY Lajos: Természetvédelem és vadórás. MVú. 1930. 311.
- 30/ NAGY Jenő: Az új vadászati tilalmi rendelet a természetvédelem szempontjából. NVú. 1933. 505.
- 31/ Sterbetz István szíves közlése alapján.
- 32/ Természetvédelem. A vadvédelem jelentősége. MV. 1951. 1:3.
- 33/ Természetvédelem. MV. 1951. 8:2 és 9:2.
- 34/ NAGY Jenő: Természetvédelem. Jogos és helyes-e ragadozóemlőseink kíméletlen irtása. MV. 1951. 3:4.
- 35/ GÁBOR István: Ragadozó „utánpótlás” a tihanyi természetvédelmi területen. MV. 1957. 10:17.
- 36/ STERBETZ István: Vadászok nyomában. MV. 1958. 12:10-12.
- 37/ STERBETZ István: Küldetés ... MV. 1959. 12:5.
- 38/ STERBETZ István: Örömmel beszéltünk róla MV. 1961. 1:14.
- 39/ GERÉBY György: Jelentés a szaporcai gémtelpről. MV. 1966. 7:11., Uő. 1967. évi jelentés a szaporcai gémtelpről. MV. 1967. 8:6.
- 40/ STERBETZ István: Az elmúlt évad vízivadas tapasztalatai. MV. 1967. 4:4-5.
- 41/ BERETZK Péter: Vadászat és természetvédelem. In: A II. Magyar Vadász Napok előadásai. Budapest, 1967. október 26-27-28. (Bp., 1968) 283.
- 42/ TÓTH Sándor: Hová tart a vadászat? N. 1970. 5: 2-5.
- 43/ STUDINKA László: Világos beszéd. N. 1970. 7:4.
- 44/ BENCZE Lajos: A vadászat és a természetvédelem. N. 1971. 1:6

- 45/ TILDY Zoltán: Vadászat és természetvédelem. N. 1970. 1:5.
- 46/ STUDINKA László: Az erdő és a vad. Élet és Tudomány 1971. 1660. A kérdéshez láss még néhány korabeli vélekedést pl.: TILDY Zoltán Természetvédelem és vadászat. In: A vadászat kézikönyve. Szerk.: SÁRKÁNY Pál - VALLUS Pál. (Bp., 1971.) 27-30., FODOR Tamás: Amiért tennünk kell. N. 1972. 4:16-17.
- 47/ Ismerteti: VARGA Domokos: Természetvédelem. In: Vadászati Világkiállítás 1971. Emlékalbum. (Bp. - 1972 -) 104-106.
- 48/ Lásd: A MÉM miniszteri értekezletének határozata a környezetvédelemről és feladatairól a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó ágazatokban és intézményekben. (Bp., 1973.) 23.
- 49/ RAKONCZAY Zoltán: A vadászat és a természetvédelem. N. 1973. 4:1., Uő. még erről a kérdéstről: Természetvédelem. In: Vadászati évkönyv '75. (Bp., 1975) 162-168.
- 50/ Lásd: SÁRKÖZY Sándor: Az Országos Vadászetikai Bizottság állásfoglalása a természet védelmében. N. 1974. 9:1.
- 51/ Lásd pl.: KOLLER Mihály: Vadászat vagy természetvédelem? N. 1978. 10:434.
- 52/ Lásd pl. ILLISZ László: Néhány gondolat a környezetvédelemről. N. 1975. 10:1-2., KANTOR Sámuel: Vadászok a környezet védelméért. N. 1979. 3:98., HOMONNAY Zsombor: Tiszta vizet a pohárba! N. 1981. 12: 530., MÉSZÁROS Károly: Környezet- és természetvédelem a vadgazdálkodásban. N. 1981. 7 (M): 12-13., NAGY István: Közös úton. N. 1984. 5-6: 203.
- 53/ KOLLER Mihály: Beszéljük meg közös dolgainkat. N. 1974. 2:7.
- 54/ Lásd ezekről: PATAKY Ernő: Nemzetközi vadászati szervezetek. N. 1974. 5: 8-9.

55/ Lásd ezekről: MAJOR István: A természetvédelem nemzetközi szervezetei. N. 1976. 7. (M): 53-55.

56/ STERBETZ István: Vadászat halászat természetvédelem. In: Vadgazdálkodás és természetvédelem. Vadászat, halászat, horgászat és természetvédelem Békés megyében. Szerk.: RÉTHY Zsigmond. (Békéscsaba, 1978.) 7-12. Ugyanakkor köszönöm Sterbetz Istvánnak ugyanebben a kérdésben adott kiegészítéseit is, amit a lektori véleményében volt szíves közölni.

57/ RAKONCZAY Zoltán: A vadászat és a természetvédelem. N.1973. 4:1.

58/ Lásd 38/.

59/ LASZ Samu: Nemzeti parkok. Pesti Hírlap. 1908. jan. 5. 34-35., Uő. Nemzeti parkok (Magyarország természeti kincseinek megőrzése) Pesti Hírlap. 1910. febr. 16. 10-11.

60/ DÉCHY Mór: A természet védelme és a nemzeti parkok. TtK. 1912. 81-99.

61/ Gyöngyöshalászi TAKÁCH Gyula: Hazai fauna- és flóra-védő helyek. Vadászlap 1913. 299-301.

62/ MADERSPACH Viktor: Páreng -Retyezát. Vadászataim a Déli-Kárpátokban. (Bp. - 1935 -) 5.

63/ KINSZKI Imre: Budapest nemzeti parkja. B. 1937. 273-275.

64/ PARTY István: A dunai erdők és a dunai szarvas múltja, jelene és kiépíthető jövője. E. 1958. 13.

65/ D(ÉNES) I(stván): Együttes erdő- és vadgazdálkodás a pilisi Nemzeti Parkban. MV. 1961. 7:15.

66/ Lásd: SZILÁGYI Ferenc: Kié a puszta? B. 1964. 5:317-318., RADEZKY Jenő: Mikor lesz már Nemzeti Parkunk? MV. 1965. 10:12. SZÉKY Péter: A létesítendő Hortobágyi Nemzeti Park. MV. 1966. 9:16-17.

67/ Az előzményekre és a tudósok levelére lásd: NAGY Domokos Imre: A vadászok kezdték ... N. 1984. 12: 535-537.,

- SÁNDOR András (szerk.): Bükki Nemzeti Park. Kilátás a kövekről. (Bp., 1983.) 17-18.
- 68/ A két nemzeti park vadászati viszonyairól lásd: KOVÁCS Gergelyné SALAMON Ferenc: Hortobágy - A nomád pusztától a Nemzeti Parkig. (Bp., 1976) 196-210., TÓTH Károly (szerk.): Nemzeti park a Kiskunságban. (Bp., 1979) 397-399., BANKOVICH Attila: A Kiskunsági Nemzeti Park természeti értékei. N. 1978. 8: 367-369., FINTHA István: A Hortobágyi Nemzeti Park I-II. (Ahol a föld az eget éri ... Ártéri erdők, nádas mocsarak, szikes puszták élő kincse). N. 1976. 7:310-311., 8: 348-350.
- 69/ RAKONCZAY Zoltán: A Hortobágy, első nemzeti parkunk. B. 1973. 2:73.
- 70/ A vadászati viszonyokról lásd: SÁNDOR András (szerk.): Bükki Nemzeti Park. Kilátás a kövekről. (Bp., 1983.) 370-371.
- 71/ Lásd: VARGA Zsolt: Az Aggteleki Nemzeti Park császármadár (*Tetrastes bonansa* L. 1758.) állománya. A. 1991. 57-70.
- 72/ Az érvényes vadászati díjakról, -lehetőségekről összefoglalót közöl: KOLOSVÁRY Bálint: Vadászati jog. (Bp., 1923) 198-199.
- 73/ Magyar Országos Levéltár. K-184. 1915-B/1-25941.
- 74/ ÖTVÖS Balázs: A vad szaporodásának a feltételei. In: Vadászati útmutató az 1930-31. vadászati évre. Szerk.: NAGY László (Bp., 1930.) 78.
- 75/ Krónika 1. Természetvédelem, turisztaság - erdőgazdaság, vadászat EL. 1934. 462.
- 76/ RÉZ Endre: Turistatájékoztató. N. 1931. 11:186.
- 77/ Az Országos Erdészeti Egyesület könyvtára. Az 1935. évi IV. tc. Törvényjavaslat ... 46.
- 78/ A törvény tárgyalásáról lásd részletesebben: 19/98-105.
- 79/ Lásd pl.: LÁNG Rezső (Sólyom): A természetjárók kívánságai. N. 1939. 131-132.

- 80/** Lásd pl.: LESTYÁN Sándor: Vadászok és turisták. MV. 1949. 21:3., 1950. 3:15.
- 81/** KÓHALMY Tamás: Természetvédelem, erdő-, mező- és vadgazdálkodás a belterjesedés folyamatában. MV. 1967. 11:5.
- 82/** Lásd pl.: BENKŐ Pál: A vadászat. Gyakorlati szakkönyv. (Bp., 1935.) 163-164., A. BALOGH Aladár: Az alföldi és kopár területek fásítása, erdősítése az időjárási viszonyok és vadvédelem szempontjából. MVú. 1940. 213-214.
- 83/** KOPÁR Lajos: Csenderesek jelentősége. NVI. 1946. 133.
- 84/** BALKAY Adolf: A szarvas és vadászata. (Bp., 1903.) 28.
- 85/** BAKKAY László: Az erdő-, mező- és a vadgazdálkodás összehangolása. In: A II. Magyar Vadász Napok előadásai. Budapest, 1967. október 26-27-28. Szerk.: SZILÁGYI Géza. (Bp., 1968) 30.
- 86/** A nagyvadállomány élőhelyére lásd pl.: BENCZE Lajos: Miért kell foglalkoznunk a vadgazdasággal? Erdőgazdaság 1955. 4: 11-12., Uő. Vadgazdálkodásunk természeti adottságai. (Bp., 1972.), Uő. A vadállomány fenntarthatóságának lehetőségei. A vadászati ökológia alapjai. (Bp., 1979.), Uő. Az érem harmadik oldala. N. 1986. 3: 112-113., KÖLÚS Gábor: Vadgondozás, élőhely-gazdálkodás. (Bp., 1986.), KERSZTESI Béla: Létesítsünk „takarmányerdőket” N. 1988. 7:14(302)-15(303).
- 87/** Az apróvadállomány élőhelyére lásd pl.: BALÁZS István: Erdős mező. N. 1970. 10:14., Uő. Az élőhely védelmében. N. 1979. 12:547., BALÁZS István - FARKAS Dénes: Lehette vádirat is azok ellen, akik csak pusztítói a fáknak, csendereseknek. N. 1978. 4: 153-155., BENCZE Lajos: Csenderesek, vadrejtők kialakítása. N. 1980. 11: 492-493., BERTÓTI István: Az apróvadállomány kialakulását befolyásoló ökológiai tényezők a nagyüzemi mezőgazdaságban. In: A II. Magyar Vadász Napok előadásai. Budapest, 1967. október 26-27-28. Szerk.: SZILÁGYI Géza. (Bp., 1968.) 160-170., BULIN István: A vadvédősűrűk

jelentősége. N. 1982. 10 (M): 2-4., FARKAS Dénes: Fokozott védelmet az apróvad számára. N. 1975. 11:28 és 30., GÁL János: Szükség van-e mezővédő erdősávokra? N. 1983. 4 (M): 1-3., É. KISS Sándor: A nádaserek, fenekek, rétek védelmében. N. 1974. 7:30., KÖLÚS Gábor: Bizonyára. N. 1979. 12: 546., NAGY Emil: Az erdősávok szerepe a mező- és vadgazdálkodásban. MV. 1961. 11:6-7., NAGY István: Vad, környezet, táplálék. N. 1981. 1:8-9., STUDINKA László: Puszta mező. N. 1970. 1:6-8. A tarlóégetésekre lásd pl.: BALÁZS István: Vadállományunk védelmében. N. 1976. 9 (M): 69-71., FARKAS Dénes: Tarlóégetés vadkímélő módon. N. 1978. 7: 324-325., ZAJÁK Árpád - FARKAS Dénes: A tarló- és szalmaégetés hatása a vadonélő állatokra. N. 1988. 8:30(366) - 31(367).

88/ Lásd pl.: N. 1986. 4: 40-41.

89/ BÁRSONY István: Vadtenyésztés. In: Többtermelés a mezőgazdaságban. Szerk.: KOVÁCSY Béla. (Bp., 1916.) 272.

90/ Lásd: BERTÓTI István: A vegyszeres növényvédelem kihatása a vadállományra. MV. 1956. 4:4., Uő. A vegyszeres rovar- és gyomirtás kihatása a vadra. MV. 1956. 5:13., Uő. A vegyszeres növényvédelem vadgazdasági kihatása. MV. 1959. 5: 13-14.

91/ A vitához lásd: BENCZE Lajos: A növényvédőszer alkalmazásából eredő ártalmak a vadállományra és egyéb hasznos gerincesekre. MV. 1962. 1:4-5., NAGY Bálint: A növényvédő szerek apróvad-gazdálkodásban okozott káros kihatásairól. MV. 1962. 6: 4-5., továbbá a „Magyar Vadász” 1962. 8:19-20. és 9-18. lapjain között hozzászólásokat. Ugyanakkor az erdészeti szaksajtóban: ERDÉLYI János: Van-e okunk aggódni az apróvadért a vegyszeres gyomirtás miatt? ERFA., 1962. 2: 22-23., UBRIZSY Gábor: Okozhat-e a vegyszeres gyomirtás apróvad - elhullást? ERFA. 1962. 5:14., SZIGETHY László: Hozzászólás Erdélyi János igazgató, Baja -

»Van-e okunk aggódni az apróvadért a vegyszeres gyomirtás miatt? »című cikkéhez. ERFA. 1962. 7:14.

92/ BERTÓTI István: Kísérletek a vegyszeres növényvédelem és a vadgazdálkodás összehangolása érdekében. MV 1963. 8: 17., Uő. Vegyszeres növényvédelem - vadgazdálkodás. MV 1964. 8:9., DOMJÁN László: Növényvédőszer hatása hasznos vadjainkra. MV. 1965.1:9. és „Magyar Vadász” 1964. 6:18.

93/ Lásd pl.: SZALKAY József: Nem a gépek és vegyszerek ellen ... MV. 1963. 3: 14-15.

94/ BERTÓTI István: Ismét a vegyszeres növényvédelemről. MV. 1965. 2:10.

95/ Az egyik legteljesebb összefoglalás: NAGY Bálint: A mechanizáció, kemizálás stb. hatása a vadra, a védekezés lehetőségei. In: A vadászat kézikönyve. Szerk.: SÁRKÁNY Pál - VALLUS Pál. (Bp., 1971.) 335-364.

96/ ÓDOR Zoltán: Vegyszeres növényvédelem vagy biológiai rovarirtás. MV. 1964. 10:17. és a biológiai védekezésre lásd még: BENCZE Lajos KISS László: Több felelősséget a vegyszeres növényvédelemben. MV. 1966. 3:20-21.

97/ Lásd pl.: ZAJÁK Árpád: A vadkímélő növényvédelem. N. 1978. 4 (M):1-6., NIKODÉMUSZ Etelka: Növényvédőszer vadtoxikológiai vizsgálata. N. 1978. 4 (M): 7-8., HADHÁZY Árpád: Növényvédőszer-expozíciós vizsgálatok fácánon. N. 1978. 4 (M): 9-16., NECHAY Gábor - NIKODÉMUSZ Etelka: Rágcsálók elleni védekezés és vadvédelem. N. 1978. 4 (M): 17-22., KALOTÁS Zsolt: Támad a pocok, veszélyben a vad. N. 1989. 5:7 (199) - 9 (201).

98/ A vegyszerezéssel kapcsolatos károk jogi megítélésére lásd: ZOLTÁN Ödön: A vadászat jogi rendje. (Bp., 1978) 584-593., a vadászok vélekedésére pedig GY(ENGE) L(ászló): Nem mérgezünk, mérgeledünk. N. 1986. 3:118.

99/ HÖNIG István: A vizek és mocsarak élete. Vadászlap 1892. 483.

Erdőgazdálkodás, természetvédelem

A természet valamennyi megnyilvánulása önmagában érték. Az erdő - mint a mi éghajlati övünk alatt szervezendő legösszetettebb rendű életközösség - ezt az értéket hatványozottan hordozza. Az erdőben élő, az erdőt alkotó élőlények védelme, fennmaradása *elválaszthatatlan az erdőben folyó gazdálkodástól*. Mind az erdőgazdálkodás módszere, eszköze, mind pedig a természetvédelem megfogalmazása, célja az elmúlt évtizedekben jelentősen változott, s jutott el a mai állapothoz. Nem kimondottan magyar sajátosság, de mindenképpen kiemelendő hogy a hazai természetvédelem első jelentős területei, eredményei kimondottan az erdőhöz, az erdőgazdálkodáshoz kapcsolódtak.

Magyarországon a természetvédelem szempontjából az első jelentős rendelkezés az *1879. évi erdőtörvény véderdőkre* vonatkozó előírása volt. A véderdőnek minősülő állományokat ugyanis nem lehetett kiirtani, tarra vágni és ott a talajt és a növényzetet károsító erdei legeltetést folytatni.

Ezzel mintegy félmillió kh (kb. háromszázezer hektár) erdő fennmaradását és viszonylagos háborítatlanságát biztosították. Az egyre intenzívebbé váló erdőgazdálkodásból (és természetesen a túlzott legeltetésből) kivették a szélsőséges termőhelyeken álló, értékes fájú, -genetikai tulajdonságú állományokat. Ugyanakkor a fatenyészet felső határán lévő erdők, havasi legelők, sziklacsoportok és egyéb erdőhöz kapcsolódó természeti képződmények változtatás nélküli fennmaradását is biztosították. A növényzet megtartásával pedig lehetőséget adtak az ott élő állatvilág biotópjának a megőrzésére is.

A véderdőkre államilag jóváhagyott, ellenőrzött üzemterveket kellett készíteni, így a bennük folyó gazdálkodást mindenképpen fokozott figyelem kísérte. Az üzemtervezések,

az üzemtervi előírások ugyanakkor lehetőséget adtak a XIX. század végén kibontakozó természetvédelmi célok érvényesítésére is.

A magyarországi *természetvédelem* is bejárta azt a utat, ami az egyes veszélyeztetett állat- és növényfajok megőrzésének felvetésétől az élőhelyek, területek védelmén keresztül a mai, a biodiverzitás fenntartásának szorgalmazásáig vezetett el. Ezen az úton azonban ismételen és elkerülhetetlenül az erdők, az erdei élőlények kérdése az elsők között szerepelt.

A növény- és állatfajok megőrzésére tett első lépések között csak néhány eseményt említünk meg.

A Magas-Tátrában a ritkuló, egyre kevésbé megőrizhető *cirbolyafenyő* fennmaradásának érdekében már 1882-ben intézkedések történtek. Az első, az *állatfajok védelmével* foglalkozó, 1901-ben kelt földművelésügyi miniszteri rendelet néhány emlősfajra és 132 madárfajra mondta ki a védelmet. A madarak faji védelme ugyan ekkor még nem terjedt ki az élőhelyek megóvására, de mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy például a harkályféléket nem lehet a fák, az erdők nélkül védeni.

A mai, modern értelemben vett *természetvédelmi összeírásra* hazánkban először 1900-ban, később 1909-ben került sor. Előbb csak az államerdészeti szervezetek, majd pedig a törvényhatóságok, egyesületek is megmozdultak a Földművelésügyi Minisztérium felhívására, és több mint ezer természeti, kultúrtörténeti értéket javasoltak védelemre. Közöttük nemcsak nevezetes fák, hanem „őserdőrészletek, olyan erdőrészletek, amelyek a fanemek különleges elegye folytán érdekes és fenntartásra érdemesek” és „olyan erdőrészletek, amelyek a növényzetük miatt tudományosan érdekesek” is szerepeltek. Ezek kimondottan természetvédelmi törvénnyel vagy -rendelettel történő védelmére az első világháború előtt azonban nem került sor. Mégis jó néhány

erdőrészetet a Magas-Tátrától Deliblatig üzemtervi előírásokkal vettek oltalomba, s mondták ki, rájuk az „örök időkre fenntartandó” kitélt. Ugyanakkor az első természetvédelmi kezdeményezések világossá tették, hogy Magyarországon az intézményes természetvédelem leginkább az *államerdészeti keretbe* illeszthető be.

Az első világháború után, az ország erdészetének újjászervezése idején, ezt az 1923. évi XVIII. tc.-ben ki is mondták. Az erdészeti igazgatásról intézkedő törvény a természetvédelmi kérdéseket az erdőigazgatóságok igazgatási és a gazdasági ügyei közé sorolta. Később, 1935-ben a természetvédelemről szóló rendelkezések szintén az erdőtörvénnyel együtt jelentek meg, s született meg az *1935: IV. tc. „az erdőkről és a természetvédelemről”*

A természetvédelmi törvény megalkotásának idejére a természetvédelem céljainak, feladatainak elméleti fejlődése Magyarországon is túljutott az egyes növény-, főleg pedig állatfajok megóvásának elsődlegességén. Azokat nem elhanyagolva (hiszen a két világháború közötti vadászati rendeletek egyre inkább a korábban vadászott ragadozó madarak és egyéb állatfajok védelmét mondták ki), de az élőhelyek és az értékes területek fenntartásának követelményeit próbálták meg biztosítani.

Az 1935. évi törvény erre lehetőséget adott, s a lehetőséggel újra leginkább az erdészek éltek. Példaképpen említjük meg az első törvényesen védett területet, az 1939-ben oltalomba vett debreceni Nagyerdőt (annak egy részét), vagy a legnagyobb kiterjedésűeket, a Kárpátalján kijelölt őserdőket. Ugyanezen időszak alatt kerültek be a törvény alapján felfektetett természetvédelmi törzskönyvbe a korábban üzemtervi előírásokkal védett erdők is, többek között az ásothalmi erdő egy része.

A természetvédelmi törvény végrehajtásában az erdészet időbeni és térbeli (kiterjedésbeli) elsődlegességét csak részben

magyarázhatjuk a korábbi természetvédelmi szempontból nevezetes eseményekből, történésekből, netalán az 1938-ban életre hívott Országos Természetvédelmi Tanács első elnökének és titkárának erdőmérnök voltával. Sokkal inkább arra kell gondolnunk, hogy az erdők külterjes hasznosítást jelentenek, s ott a gazdálkodás korlátozását (különösen a kárpátaljai kincstári erdőkben) viszonylag könnyen meg lehetett valósítani. A gazdasági tevékenység alárendelése egy külső, például védelmi szempontnak ekkor még igen-igen újszerű volt, ezért kevesen is értették meg, még kevesebben voltak hajlandók figyelembe venni.

Vissza kell még térnünk az *élőhelyek védelmére*. A korszak jelentős eredményének számított a vízimadár-élőhelyek közül például a szegedi Fehértó egy részének oltalom alá helyezése. Egy másik kimondottan erdészeti példa viszont azt mutatja, hogy az élőhelyek védelmének vannak korlátai, illetve az élőhelyeken kívül a fajok törvényben biztosított kímélete is szükséges.

A Zemplén-hegységben, Regéc község határában 1941-ben mintegy 85 hektárnyi erdőt nyilvánítottak védetté az ott fészkelő szirti sas megóvásának érdekében. Az erdőtulajdonos hozzájárult az erdő használatának korlátozásához, sőt az őriztetéshez is. Igen ám, de a saspár a következő évben nem a védett erdő részben fészkelte, így az erdő védettségének indoka megszűnt - s nem lehetett az egész Zemplén-hegységben egy sasfészkek miatt az erdőgazdálkodást korlátozni. Tehát kell az élőhelyeket védeni, de *szükség van az egyes fajok védelmére is*.

A második világháború után időbe telt, amíg a hazai természetvédelem újjászerveződött. Továbbra is megmaradt az erdészeti szervezethez való kötöttsége, s továbbra is fő szempontnak számított az, hogy a védettség kimondásával lehetőleg ne zavarják a (mező- és erdőgazdasági) termelést. Így került sor több botanikus kert vagy kastélypark, tényleg

jelentős élőfagyűjtemény oltalomba vételére. Ugyanakkor a korábban nem üzemtervezett erdők feltárásával, üzemtervezésével értékük nyilvánvalóvá vált, azokat mintegy „felfedezték”, s kimondták rájuk a védelmet. (Például a Dédai- vagy Téglási-erdők.)

Az állatfajok védelmét illetően a korszak legjelentősebb eseményének az *1954. évi madárvédelmi rendelet* számított. A rendeletben többek között intézkedtek a kimondottan erdőlakó császármadár fokozott védelméről (ez a védettségi megfogalmazás ekkortól tűnik fel). S ezt természetesen nem lehetett egyszerű vadászati korlátozással megoldani, hanem csak az (erdei) élőhelyek átfogó védelmével. Mindez természetesen kapcsolódik a magyar erdőgazdálkodás 1945 utáni átalakulásához.

Az az erdészetpolitikai cél, amely már a múlt században is az állam tulajdonában, illetve a teljes állami felügyelet alatt látta a hosszú távú (tartamos) erdőgazdálkodást megvalósíthatónak, az államosításokkal jórészt teljesült. A fokozott háborús fakitermelés, majd az újjáépítés nagy faanyagszükséglete az ötvenes évek elejére csökkent, s az erdészek egyre inkább a szakmai szempontoknak megfelelő erdőgazdálkodást tudták megvalósítani. Természetvédelmi szempontból nem elhanyagolható, hogy 1948-ban felvetették: a magyar erdőkből végleg „számúzni kell” a tarvágást, s erdeinket száraló erdőkké kell átalakítani. Ma már tudjuk, hogy ennek nemcsak gazdasági korlátai voltak, hanem műszaki, sőt termőhelyi is. A hazai fafajok zöme egyszerűen nem alkalmas arra a száralásra, amit valamikor a német erdészeti klasszikusai fogalmaztak meg, illetve vezettek be.

A műszaki fejlesztés és természetesen az ország gazdasági fejlődése az erdőben is éreztette hatását. Ebből következett, hogy sem az erdőművelésben, sem pedig a fakitermelésben nem lehetett megtartani a korábbi, jórészt hagyományos munkafolyamatokat, hanem gépesíteni, fejleszteni kellett. Ezt

ösztönözte az iparosítás és a mezőgazdaság gyorsabb fejlődése is, amik munkaerőt vontak el az erdőből. S a biológiai alapok felől induló, *hagyományos erdőgazdálkodás egyre több megalkuvásra kényszerült*. Ezek a megalkuvások közvetlenül az erdőt, az erdő élővilágát érintették, ami így *természetvédelmi kérdéssé is vált*. Mielőtt azonban ezt tovább vizsgálánánk, szólnunk kell az 1949-ben induló *országfásítás* néhány természetvédelmi problémájáról is.

Az országfásítás során legjobban a más művelésre kevésbé vagy gazdaságosan nem használható területeken, illetve a mezőgazdasági termelést segítő erdősáv-létesítéseket szorgalmazták. Az első kategóriába tartozó telepítések közül a természetvédelem ma különösen a kopárok, ezen belül is az egykori sziklagyepeken létesített feketefenyveseket kifogásolja. Joggal, de utólag ezt másképpen látjuk. Példaként említhetjük erre még a századfordulón alkalmazott kiterjedt állományátalakításokat is, azaz a bükk lucfenyővel történő felváltását, ami akkor egyáltalán nem természetvédelmi kérdésként vetődött fel.

A mezővédő erdősáv-hálózat kialakítása szintén fontos cél volt, s ez összefüggött a nagyüzemi mezőgazdasággal, a nagytáblás gazdálkodással. Két ötéves tervben is szerepelt például a Hortobágy-fásítás szorgalmazása, ami ma szintén ellenkezik a természetvédelmi törekvésekkel. A részben kialakult, időközben azonban a mezőgazdasági művelést zavaró erdősáv-rendszert Alföld-szerte kitermelték. Pedig a sávok védelmi feladatán túl a természetvédelemnek is nagy szüksége lenne a mesterségesen kialakított zöld folyósok rendszerére.

Mind az erdőtelepítésekkel, mind az erdőn kívüli fásításokkal kapcsolatban a természetvédelem ma felveti az őshonos és nem őshonos fafajok kérdését. Ez a probléma sem szerepelt az 1950-es, 60-as évek természetvédelmi kérdései között, tehát az akkori fafajpolitikai célokat ma nem lehet

sommásan elítélni. Tudnunk kell, hogy a jobbára szélsőséges termőhelyekre ültetett, idegenhonos fajok általában kényszerből kerültek oda. Egyszerűen a hazai fajok nem bírják például a homoki termőhelyek jelentős részét, illetve ott nem lehet ezekből zárt erdőállományokat felnevelni. Máshol például az ártereken pedig a hazai fajok messze nem produkálják azt az értéknövedéket, amire az adott termőhelyeken lehetőség van. Tehát egy olyan helyzetben, amikor az erdészeket ösztönözték a gyorsannövő fajok ültetésére, ezzel az ország faellátásának javítására, egyszerűen csak idegenhonos fajokhoz, klónokhoz nyúlhattak.

Az pedig természetes, hogy ma, amikor a természetvédelem céljaival nehezen összeegyeztethető például az árterekben ültetett nyár- és fűzklónok tömege, *a korábbi fafajpolitikát felül kell vizsgálni*. Amilyen mértékben lehet módosítani az erdőgazdálkodás gazdasági céljait, eredményességi mutatóit, olyan mértékben figyelembe kell venni a természetvédelem elvárásait. Közös kívánság lehet az, hogy a magyar erdőkben általánosan és kiterjedten csak a természetvédelem elsődlegessége mellett lehessen gazdálkodni. S ennek megvalósulásokat a korábbi fafajpolitikai elképzeléseket tükröző faállományokat le lehet majd cserélni.

Miközben a magyar erdőgazdálkodás minden tekintetben - ma már kétségtelenül tudjuk - az „aranykorát” élte, a hazai természetvédelem ügyében 1961-ben törvényerejű rendeletet alkottak. A védetté nyilvánítási és egyéb természetvédelmi munkát 1962-től kezdődően a Minisztertanácsnak alárendelt Országos Természetvédelmi Hivatal (OTvH) irányította. Ezzel megkezdődött *a természetvédelmi és az erdészeti szervezetek fokozatos szétválása*, de a védett területek zömét továbbra is az erdőgazdaságok kezelték. Ez indokolta, hogy az 1970-es években a természetvédelmi felügyelőségek mellett az állami erdőrendezőiségek voltak továbbra is az OTvH védelemmel összefüggő rendelkezéseinek a végrehajtatói. Ugyanakkor a

kialakított nemzeti parkok szervezetileg már nem az erdészeti igazgatásra támaszkodtak. Az erdészeti és természetvédelmi igazgatás végleges szétválása az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal 1979. évi létesítésekor következett be.

Az 1970-es, 80-as években minden korábbinál nagyobb és a korábban elképzeltéken is túlmenő *védetté nyilvánítási munka folyt*. Ezzel egyidőben az élőhelyek oltalom alá helyezésén kívül a védett növény- és állatfajokról is egyre terjedelmesebb jegyzékek jelentek meg, s lényegében kialakult a mai állapot: vannak védett (helyi vagy országos jelentőségű) területek, amelyek különböző kategóriákba sorolhatók. A besorolás alapja részben a védettség súlya (például fokozottan védett területek), részben pedig a szervezeti elkülönülés (nemzeti park, tájvédelmi körzet stb.) lett. A védett állat- és növényfajokat is a jogi védelem megkövetelte könnyebb besorolás miatt - védett és fokozottan védett kategóriákba különítették el. Ennél lényegesebb azonban, hogy az egész országot átfogó, az ország-területének mintegy 7 %-át kitevő védett terület hálózat alakult ki, s ezzel mintegy *lezárulni látszik* a magyarországi természetvédelem fejlődésének *extenzív szakasza*.

Az intenzív természetvédelemhez nemcsak a védelemre kijelölt, arra alkalmas területek természeti értékeinek részletes megismerése, leírása és minden egyes esetben a védelem céljának és a cél eléréséhez szükséges eszközrendszer meghatározása elengedhetetlen, hanem az újabban felmerült globális természetvédelmi cél, a biodiverzitás megőrzésének az érvényesítése is. Az élőlények és génjeik sokféleségének fenntartása, lehetőség szerinti óvása már nem köthető a hagyományos értelemben vett védett (védendő) területekhez vagy védett (jogilag védett) fajokhoz, hanem valamennyi élő szervezetre, tehát a természet sokféle megnyilvánulására vonatkozik. Ilyen értelemben a sokféleségen belül az

„egyszerűsítésre”, homogenizálásra törekvő gazdálkodás ugyanolyan kárt okozhat, mint korábban például a gazdasági tekintetből károsnak ítélt növény- vagy állatfajok kipusztítására felszólító gazdasági tanácsadás.

Mindezek ismeretében térjünk vissza szűkebb területünkhöz, az erdőgazdálkodáshoz!

Az üzemtervezési előírások lehetővé tették - hasonlóan a századfordulói helyzethez -, hogy erdőket a természetvédelmi határozat megjelenése előtt is *üzemtervi eszközökkel* védelembe lehet venni. Ez különösen akkor vált fontossá, amikor az 1960-as évek végén az ország csaknem valamennyi erdejéről az erdészeknek átfogó képük, sőt zömében új, 1945 után készült üzemtervük volt. Ugyanakkor a botanikai kutatások is elértek arra a szintre, ahol kimondhatták: a magyarországi *természetes erdőtípusok* egy része veszélybe került, rájuk akár üzemtervi, akár természetvédelmi rendeletekben biztosított - védelmi intézkedéseket kell életbe léptetni. Ezt annál is inkább megvalósíthatónak látták, mivel a viszonylag kis kiterjedésű, különleges termőhelyeken álló erdők elsődlegesen nem fatermesztési, hanem védelmi célra voltak besorolva. Szintén könnyen megvalósíthatónak látszott az öreg fák, netalán egy-két öreg erdőállomány védelem alá helyezése is. Ezzel nemcsak magukat a fákat, hanem az idős erdőkhez kötődő rovarok és madarak fennmaradását is biztosítva látták.

Sajnos, az 1970-es évek elején induló kedvezményezés nem talált a gyakorlati erdőgazdák között megfelelő visszhangra. Ennek több oka volt. Közülük kettőt emelünk ki. Az egyik: az 1970-ben megvalósuló vertikális integráció a fagazdaságban, amelynek során minden tevékenységet, így az erdőművelést is annak pénzügyi eredménye alapján ítélték meg. Ez pedig a szakmai elgondolásokat gyakran keresztezte. A másik okként talán azt lehetne felhozni, hogy az erdészek is azt várták: a kiépülő, intézményesülő természetvédelem majd

„felfedezi” az erdőket, s akkor meg fogja mondani, hogy mit kell és hogyan kell védeni. Erre azonban - részben a természetvédelem szervezeti, személyi és egyéb problémái miatt - nem került úgy sor, ahogyan a természetes erdőtípusok korábban már szorgalmazott védelme azt megkövetelte volna.

Az erdőgazdálkodás 1970-es években végbemenő modernizáció nem csak a különleges (szélsőséges) termőhelyeken álló erdőket nem kímélte. Az erdősítési, erdőnevelési munkák racionalizálása egyre kevésbé tűrte az elegyes, többszintes, netalán kisebb erdőrézsletekben nagy változatosságot mutató állományokat. Szintén a biológiai sokféleség ellen hatott a különféle vegyszerek (herbicidek, arbicidek) alkalmazása. A jó termőhelyen álló, ugyanakkor a természetben meglévő biológiai diverzitást tükröző magtermő állományok fokozatos felszámolása, a csemetetermesztést, a magszármaszt gyakran figyelmen kívül hagyó erdőművelés pénzügyi szempontokból ugyan mutatható kedvezőbb képet, de a magyarországi természetvédelem az erdőgazdálkodók fokozatos elvesztésével nagy kárt szenvedett.

Az erdőművelés, erdővédelem átalakulásával egyidőben ugyanis a fakitermelés is átalakult. A nagyteljesítményű gépek kiterjedt vágásterületeket igényeltek, ami aztán meghatározta mind az erdőtalaj további állapotát, mind a felújítás lehetőségeit. A természetes felújítás teljesen háttérbe szorult, amiben nemcsak az említett műszaki szempontok, hanem az éves pénzügyi tervek, a legtöbb helyen pedig a túlszaporodott nagyvadállomány is szerepet játszott.

Miközben kiterjedt tájvédelmi körzetek, nemzeti parkok alakultak, egyre sürgetőbbé vált az ott folyó erdőgazdálkodás megfelelő szabályozása is. Tehát meg kellett határozni, hogy az adott területen milyen fafajpolitikát, milyen műszaki megoldásokat és milyen gazdasági célokat lehet a természetvédelmi szempontok elsődlegessége mellett megvalósítani. Ugyanakkor viszont - mint már korábban is

utaltunk rá a természetvédelemnek nemcsak a védett területeken, hanem a természetvédelmi oltalom alatt nem álló erdőkben folyó gazdálkodásban is komoly érdekei vannak. Ez részben a fajok védelmével, a *biodiverzitás megóvásával* van összefüggésben, de ugyanakkor kötődhet például a természetes táj megőrzéséhez, netalán egyéb, az élővilághoz csak részben kapcsolódó tényezőhöz.

A hazai erdők közül a természetvédelem szempontjából elsősorban a természetes vagy ahhoz közel álló társulások a legértékesebbek. Ezek az erdők - a hazai erdők mintegy 40 %-a az ország területének 7,7 %-át foglalják el. Az említett természetközeli erdőkben 97 erdőtársulást írtak le, amelyeknek a zöme kis kiterjedésű, többnyire szélsőséges termőhelyen álló véderdő. Jelentős területet csak mintegy 9-10 erdőtársulás (itt elsősorban a bükkösökre, gyertyános-tölgyesekre és a cseres-tölgyesekre gondolunk) képvisel. Az ezekben folyó gazdálkodás szintén a természetvédelem követelményeinek megfelelően korlátozható. Az erdőgazdálkodás műszaki és főleg pénzügyi szempontokból történő, alapvető módosulását azonban nem várhatjuk. Tehát továbbra is a védett területek megfelelő kezelése, illetve a még védelem alá nem volt területek kijelölése lehet a cél.

Ismételten megemlítjük azonban, hogy a hazai erdők csaknem 51 %-a ültetvényszerűen kezelt növényegyüttes, ahol egyre inkább az idegenhonos fafajok (betelepített vagy behurcolt) és lágyszárú növények játszanak meghatározó szerepet. Ezek felváltása (visszaváltása) őshonos fafajokkal nem fog egy-két emberöltő alatt megvalósulni, tehát a természetvédelem szempontjait (beleértve például a faültetvényekhez kötődő fauna védelmét) ismét át kell gondolni. Az egykorú, többnyire elegyetlen, ráadásul megvegetatív úton szaporított állományok (ültetvények) azonban mindig ellenkezni fognak a természetvédelem céljaival.

Ha az erdőket az ott élő növény- és állatfajok felől közelítjük meg, akkor legelőször szólnunk kell a Magyarországon 1989-ben napvilágot látott *Vörös Könyvből*. Ebben - jórészt a jogi védelem alá eső növény- és állatfajokat is tartalmazóan - a hazai növény- és állatfajokat négy veszélyeztetettségi kategóriába sorolták: kipusztult; közvetlenül veszélyeztetett; aktuálisan veszélyeztetett; potenciálisan veszélyeztetett. S itt tehetünk egy kis összehasonlítást. Míg a hazai flóra 34,9 %-a tekinthető erdőben élőnek (silvikolnak), addig a veszélyeztetettek 39,0 %-a, tehát a részarányánál nagyobb százaléka esik valamelyik veszélyeztetettségi kategóriába. Ha a dendroflórát (a fa- és cserjefajokat) vizsgáljuk, akkor azok 30 %-a valamilyen mértékben veszélyeztetett. A 45, ebbe a kategóriába tartozó fajból 5 már kipusztult, 13 pedig kipusztulással fenyegetett.

Mind az erdőtársulások, mind az említett fa- és növényfajok szempontjából a következő élőhelyek a legfontosabbak:

- bokorerdők, pusztai és sziklai cserjések,
- karszt erdők, mészkedvelő tölgyesek
- szikla-, szurdok- és törmeléklejtő-erdők
- magashegyvidéki és sziklai bükkösök
- keményfás ligeterdők,
- patakmenti éger- és kőrísligetek,
- láperdők,
- a megmaradt, regenerálható alföldi kocsányos tölgyesek (homoki-, lösz-, sziki- és gyertyános-tölgyesek).

Ezek az erdőgazdálkodás alá vont területnek mintegy 4 %-át, ráadásul az intenzív gazdálkodásra kevésbé alkalmas részét jelentik. Így remény van rá, hogy - összhangban az 1996. évi természetvédelmi- és erdőtörvények céljaival - ezek maradéktalanul kikerülnek a gazdasági célú erdők közül.

Az *állatvilágot* illetően nincsen pontos mutatónk arra, hogy milyen százalékban kötődnek egyes fajok az erdőhöz, a fás

vegetációkhoz. Természetesen mindez áll a védettekre is. A madárvilágot illetően azonban mégis rendelkezünk becsléssel. E szerint a hazai faunából eltűnt vagy valamelyik veszélyeztetettségi kategóriába tartozó madarak mintegy 40 %-a tekinthető, erdei élőhelye vagy fészkelése révén, erdőhöz kötődő madárnak. Az erdőgazdálkodók felelőssége tehát az állatvilággal kapcsolatban is óriási.

Itt is rá kell azonban mutatnunk három dologra. Az egyik mindjárt az, hogy *csak a változatos növényvilág* ad változatos, ha úgy tetszik, *sokféle állatfajnak életlehetőséget*. Tehát a többszintes, elegyes, netalán a biológiai vágáskorrig fenntartott erdők. A faültetvények egyes fajok túlzott elszaporodásához vezethetnek, amik nemritkán az ültetvényt károsítják.

Másodikként említjük meg a mesterségesen erdőbe juttatott, betelepített *nagyvadállományt*. Itt mind az őshonos vadfajok túlzott elszaporodására, mind pedig az idegenhonos növényevők (muflon, dám) ésszerűség határán túli tartására gondolnunk. Ez ellenkezik az erdőgazdálkodás céljaival, de a természetvédelmivel is.

Végül pedig a *vegyszerek alkalmazásának* kérdését vetjük fel. Az elegyes, őshonos erdőállományokban a korábbi évtizedekben is voltak rovardúlások. Az erdők túléltek, mert megfelelő regenerálóképességgel rendelkeztek. A mai vegyi védekezés nemcsak az esetleg tömegesen fellépő rovarokat pusztítja el, hanem más, netalán az erdő ellenállóképességét biztosító élőlényeket is. Tehát a rövid távon megvalósított „kárelhárítás” hosszabb távon okozhat gondot. Nem beszélve itt a talaj és a víz, illetve egyéb elemek szennyezéséről.

Az erdőgazdálkodás és a természetvédelem kapcsolatának áttekintésekor eljutottunk napjainkig, a mai feladatokig. Az 1996. évi erdészeti és természetvédelmi törvények megfelelő értelmezése, gyakorlatban történő alkalmazása jogi alapot teremtett a gazdasági és a védelmi érdekek szükséges összeegyeztetéséhez. Az erdők tulajdonviszonyaiban

bekövetkezett nagyarányú változások is lassan lezárulnak, nyugvópontra jutnak. A védett területek egy része, így az erdők is tartósan állami tulajdonban maradtak, illetve oda visszakerülnek, ráadásul a természetvédelmi szervek kezelésébe. Ezekben az erdőkben mindenképpen az ökológiai szempontok érvényesítése az elsődleges, míg a többiben zömében az ökonómiai megfontolások játsszák a főszerepet.

A különféle területadatok alapján mintegy *350 ezer hektárnyi erdőben tehát a természetvédelmi célok nem csorbulhatnak*. Közülük 30 ezer hektár a fokozottan védett természetvédelmi erdő, s általában négy csoportba sorolhatók:

- különleges termőhelyen álló erdőállományok,
- génrezervátumok,
- véderdők,
- erdőrezervátumok.

A különleges termőhelyen álló erdőket korábban már megemlítettük. Ismét hangsúlyozzuk azonban, hogy közülük elenyésző az az állomány, ahol nyereségesen lehet gazdálkodni, s így indokolt lenne az elsődleges fatermesztési cél.

A génrezervátumok hálózata, azaz a megtermő állományok ismételt kijelölése, illetve a korábbiak felülvizsgálata az erdőgazdálkodók és a természetvédők közös feladata. A korábbi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a magtermő állomány fogalmát, kategóriáját nem elegendő az üzemtervbe bevezetni, annál hatékonyabb védelmet kell rá alkalmazni.

A véderdők múlt század óta meglévő, élő fogalma ismét előtérbe került. A természeti értékek, illetve minden olyan objektum körül célszerű véderdőt kijelölni, ahol az erdő (a bármilyen erdő) segíti az érték fennmaradását. Ezekre az állományokra aztán természetesen megfelelő kezelési szabályokat kell előírni.

Az erdőrezervátumok hálózatának kialakítása megtörtént, kezelési szabályzatuk meghatározása folyik. (Az erdőrezervátum a természetes vagy természetközeli erdei

életközösség megóvását, a természetes ökológiai és evolúciós folyamatok szabad érvényesülésének biztosítását, továbbá e folyamatok kutatását szolgáló, természetvédelmi oltalom alatt álló erdőterület.)

Visszajutottunk ahhoz a kérdéshez, hogy napjainkban is vannak még teendők az értékes, fokozott védelmet kívánó erdők kijelölésében, legfőképpen pedig fenntartásában. Ugyanakkor az ökonómiai elvárásoknak alávetett erdők - s a magyarországi erdők zöme továbbra is ebben a kategóriában marad - kezelésében a természetvédelem szempontjait is érvényesíteni kell. Az egész világon hangoztatott, szorgalmazott (de a gyakorlatban nagyon kevés helyen megvalósított) fenntartható gazdálkodás, a természeti erőforrások kíméletes felhasználása a hazai erdőkre is korparancsként vonatkozik. Csak így menthető meg a magyarországi erdőkben lévő számtalan, ma még nem is teljes egészében ismert élőlény, a természet millió megnyilvánulása, amelynek értékét tulajdonképpen felbecsülni sem tudjuk.

Irodalom

- BARTHA Dénes (összeáll.): Vörös Lista. Magyarország veszélyeztetett és védett fa- és cserjefajai. H.n., 1991.
- BARTHA Dénes: A magyarországi erdők degradáltsága. Erdészeti Lapok 1994. 12: 366-367.
- BARTHA Dénes: A magyarországi erdők értékelése biológiai szempontból. Természet Világa 1996. 2. különszám 30-33.
- BARTHA Dénes: Veszélyeztetett növényfajok és az erdőgazdálkodás. Erdészeti Lapok. 1993. 6: 177-178.
- BARTHA Dénes-OROSZI Sándor: Magyar erdők. In: JÁRAINÉ KOMLÓDI Magda (szerk.): Pannon enciklopédia. Magyarország növényvilága. Bp., 1995. 221-231.
- BARTHA Sándor et al.: Nemzeti biodiverzitás-megőrzési stratégia. Magyar Tudomány 1993. 8: 983-1010.
- CSAPODY István - SZODFRIDT István: Természetes erdőtípusok védelme. Az Erdő 1970. 5: 222-226.
- FEKETE Gábor: A hazai biodiverzitás: feltárás, megértés, megőrzés. Természet Világa 1996. 2. különszám 16-19.
- HARASZTHY László: A biológiai sokféleség megőrzésének lehetősége Magyarországon. Természet Világa 1996. 2. különszám 48-57.
- LÁNG István: Hogyan jutottunk el addig, hogy védjük a biodiverzitást? Természet Világa 1996. 2. különszám 5-7.
- MÁTYÁS Csaba (szerk.): Erdészeti ökológia. Bp., 1997.
- MÁTYÁS Vilmos: Öreg fáink védelmében. Az Erdő 1970. 8: 361-367.
- NECHAY Gábor: Egyezmény a biológiai sokféleség megőrzésére - az európai folyamatok. Természet Világa 1996. 2. különszám 8-10.
- OROSZI Sándor: A magyar természetvédelem kezdetei. Bp., 1986.

OROSZI Sándor: A természetvédelem története Magyarországon 1945-ig. (Erdészettörténeti Közlemények VII.) Bp., 1992.

RAKONCZAY Zoltán (szerk.): Vörös Könyv. A Magyarországon kipusztult és veszélyeztetett növény- és állatfajok. Bp., 1989.

RAKONCZAY Zoltán: A magyar természetvédelem 50 éve számokban. 1939-1990. Bp., 1991.

RAKONCZAY Zoltán: Természetvédelem. Bp., 1995.

SIMON Tibor: Növénytársulások, működő biológiai rendszerek megőrzése. Természet Világa 1996. 2. különszám 24-28.

SOMOGYI Ilona Csilla: A növényvilág sokféleségének megőrzése. Erdészeti Lapok 1993. 6: 179.

STANDOVÁR Tibor: Az erdőgazdálkodás hatása az erdők természetes sokféleségére. Természet Világa 1996. 2. különszám 34-38.

STERBETZ István (szerk.): Élő örökségünk. Génerezózió, génbank. Bp., 1979.

TARDY János (szerk.): Magyarországi települések védett természeti értékei. Bp., 1996.

TARDY János (szerk.): Természetvédelem, 1994. Bp., 1994.

VARGA Imre: Természetvédelmünk erdészeti feladatai. Az Erdő 1970. 5: 219-222.

VIDA Gábor: A biodiverzitás eredete. Természet Világa 1996. 2. különszám 2-4.

---Természetes erdők, mesterséges állományok. Botanikai Közlemények 1981. 1-2: 133-147.

---Közös jövőnk. A Környezet és Fejlesztés Világbizottság jelentése. Bp., 1988.

Az Ungvári Erdőigazgatóság kezelése alá tartozó kincstári erdőbirtok rövid átnézetes ismertetése*

1. Földrajzi fekvés, kiterjedés

A kincstári erdőbirtok túlnyomó részben Ung vármegyében, kisebb részben pedig Bereg és Zemplén vármegyék területén fekszik.

Az Ung vármegyébe eső terület az Ung folyó jobb és bal partján foglal helyet és Ungvár városától kezdve északra az ungvári, szobránci, perecsenyi és nagybereznai járások területén egészen a lengyel magyar határig terjed.

Bereg vármegyében fekszik az ilosvai járáshoz tartozó hátmegi erdőhivatal kezelése alá tartozó birtoktest és a szolyvai járáshoz tartozó borsavai havas területe.

Zemplén vármegyébe esik a fenyvesvölgyi erdőhivatalnak az ugari járáshoz eső kis része.

Az erdőbirtok kiterjedését művelési ágak és erdőhivatalok szerinti részletezéssel az alábbi táblázat tünteti fel:

---

*A dokumentum 1998-ban került a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba, adattári száma: III. 9562. Szó szerinti közlés, az irat tartalomjegyzékének elhagyásával.

Tétel szám	Erdőhivatal megnevezése	Erdő holdakban	Szántó	Kert	Rét
1.	Ungvár	9928,5	96,2	8,9	109,2
2.	Ókemence	16067,6	93,6	19,1	544,4
3.	Turjaremete	20056,3	330,3	20,8	1009,6
4.	Poroskő	21540,4	37,6	9,7	1756,5
5.	Bercsényifalva	14671,7	46,9	8,7	1843,6
6.	Sóhát	16987,5	76,-	9,2	1320,2
7.	Malomrét	22100,1	384,5	18,6	4086,2
8.	Fenyvesvölgy	14910,8	475,6	16,2	1140,1
9.	Havasköz	12028,9	29,8	11,8	1855,4
10.	Antalóc	5212,3	54,8	10,-	115,8
11.	Hátmeg	4460,2	33,8	1,-	47,3
12.	Perecsenyi vasút		---	---	---
13.	Központi keze- lés alatt		319,2	30,5	181,3
	Összesen:	157964,3	1978,3	164,6	14009,5

**

** Ebből ezidőszerint állandó jellegű tisztásként nyilvántartva:
4704,9 k.h., vagyis az erdősült terület 153259,3 kat. hold.

Tétel szám	Erdőhivatal meg- nevezése	Legelő	Havas	Termé- ketlen	Össze- sen
kat. holdakban					
1.	Ungvár	317,3		315,8	10775,9
2.	Ókemence	112	---	366,2	17202,8
3.	Turjaremete	2598,7	507,6	292,8	24816,2
4.	Poroskő	373,4	1786	350	25853,6
5.	Bercsényifalva	428,1		489,9	17489
6.	Sóhát	753,9		343,4	19490,2
7.	Malomrét	1124		337,7	28051,1
8.	Fenyvesvölgy	55,8	---	453,7	17052,3
9.	Havasköz	1006	283	156,1	15371,2
10.	Antalóc	14,1		66,4	5473,5
11.	Hátmeg			23	4565,4
12.	Perecsényi vasút	---	---	3,3	3,3
13.	Központi kezelés alatt	9	6132,3 *	25,4	6717,7
	Összesen:	6812,9	8708,9	3223,7	192862,2

* Borsavai havas

2. Az erdőbirtok gazdasági beosztása, rendelkezésre álló üzemtervek

A csehek kezelése alatt az erdőbirtok, amint a fenti kimutatásból is látható, 11 erdőgondnokságra, ezen belül pedig 19 körerdészi kerületre és 75 védkerületre volt felosztva. A 11 erdőgondnokságból elfogadható üzemterve csak az ungvári, ókemencei, poroskői és az antalóci vagyis összesen tehát 4 (négy) gondnokságnak van.

A régi magyar üzemterv szerint folyik a gazdálkodás 4 erdőgondnokságban és pedig a turjaremetei, bercsényifalvai, havasközi és hátmegi erdőgondnokságokban, míg csupán jegyzőkönyv szerű terv alapján kezelték a sóháti, malomréti és fenyvesvölgyi erdőgondnokságokat.

Ezen hiányos üzemrendezés folytán a jelen állapotot feltüntető pontos térképek rendelkezésre nem állanak.

Jövőre vonatkozó tervezet

A jelenlegi erdőgondnokságok kiterjedése az antalóci és hátmegi kerületek kivételével átlagosan 20000 kat. hold körül mozog, amit házi kezelés mellett egy erdőtiszt eredményesen ellátni képtelen. Ennélfogva a jövőben a célszerűen felosztható erdőgondnokságokból több erdőgondnoki kerületet kell alakítani, a fel nem osztható erdőgondnokságokba pedig a vezetőn kívül még kiegészítő erdőmérnököket is kell alkalmazni. Felosztható az ungvári, ókemencei, turjaremetei, poroskői, bercsényifalvai és a malomréti erdőgondnokság, tehát a meglévő erdőgondnokságok száma 6 (hat)-tal szaporítandó,

míg a sóhát, a fenyvesvölgyi és havasközi erdőgondnokságokhoz kiegészítő erdőtisztet kell beosztani.

A nagy üzemrendezési hátrálékra való tekintettel, miután több mint 130000 k. hold területen a rendszeres gazdálkodás nincs szabályozva, nagyon sürgős, hogy az erdőrendezőség legalább 10 (tíz) beosztott erdőmérnökkel, a munkákat haladéktalanul kezdje meg. De fontos az erdőrendezőség működésének sürgős megkezdése azért is, mert a földbirtok politikai célra kiosztott területek határai felmérve, állandósítva és rendezve még nincsenek.

3. Termőhelyi viszonyok

Az erdőbirtok legnagyobb része az Ung folyó völgyében terül el és számtalan fő és mellék-völgygel erősen tagozott.

Nevezetesebb főbb völgyek az Ung jobb partján délről észak felé haladva: Sirovi, Ubla, Struzica, Bistri, az Ung balpartján pedig északról dél felé haladva a: Liskovec, Ljutanka Bistrice, Turja, Turica, Sipot és az antalóci patak völgye. Legmagasabb pontja: Ung megyében a Rónahavas 1482 m. és Bereg megyében a Stoj 1679 m. tengerszint feletti magasságban. Ezzel szemben az erdőbirtok legalacsonyabb pontja Ungvár mellett 140 m. Az erdőbirtok tehát általánosságban a közép és magashegység jellegével bír.

Az éghajlat az Ungvár közelében fekvő déli részeken mérsékelt a lengyel határ felé eső északi részeken azonban zord.

Csapadékviszonyok kedvezőek. Az évi csapadék mennyiség 1000 m/m-en felül van.

Az alap kőzet túlnyomó részben andezit, kárpáti homokkő és pala.

Termőhelyi osztály tekintetében az erdőbirtok átlagosan megfelel a Coburg hercegi fatermési táblák bükk és tölgy szálerdőre megállapított III.-ik termőhelyi osztálynak.

4. Fatenyészeti viszonyok

A rendelkezésre álló cseh feljegyzések szerint a fanemek elosztása a következő:

	Fatömeg alapján	Terület alapján
Lucfenyő	3,42%	7,55
Jegenyefenyő	8,99%	6,72
Erdefenyő	0,07%	0,11
Vörösfenyő	0,02%	0,08
Duglászfenyő	0,01%	0,02
Bükk	83,44%	76,51
Tölgy	2,96%	7,11
Kőris, juhar, szil	1,09%	1,88
Akác		0,02
Összesen:	100%	100%
Fenyő összesen	12,51%	14,48%
Lomb összesen	87,49%	85,52%
Összesen:	100%	100%

A korosztályok eloszlására megbízható adatok rendelkezésre nem állanak.

Annyi azonban megállapítható, hogy a legidősebb korosztály túlteng az utána következő fiatalabb korosztályoknál, vagyis a középkorú állományoknál ezzel szemben erős hiány mutatkozik.

A fatenyészeti viszonyok határozottan kedvezők.

5. Az erdőbirtok jelenlegi állapota

Az erdőbirtok jelenleg teljesen elhanyagolt állapotban van.

A községekben és főbb útvonalakhoz közel fekvő területek túlnyomó részben ki vannak használva. A főhasználati területeken álló faanyagnak csak a javát termelték ki, a többit ott hagyták. Ennek következtében a vágásterületek túlnyomó része egyenesen a pusztítás és rombolás képét mutatja. A közelben fekvő idős állományok kihasználása miatt a jövőben főhasználatokat csak a távolabb fekvő részeken lehet gyakorolni, s ennél fogva a vasútvonalak meghosszabbítására új utak, csúsztatók stb. létesítésére van feltétlen szükség.

A középkorú állományokban gyérítéseket alig foganatosítottak. A faanyagot kellőképpen értékesíteni nem tudták, s így az összes középkorú állományok ápolása elmaradt.

Hasonlóképpen teljesen elhanyagolták a tisztításokat is, úgy hogy a fiatalosok nagy része tele van gyomfákkal és amellet számos erdőrészt teljes átalakításra szorul.

6. Tenyésztendő fanemek

A cseh kimutatások a kincstári erdőbirtokon jelenleg a bükk 83%-ot, a tölgy 3 %-ot, fenyő 12%-ot, a többi fanem pedig 2%-ot foglal el.

Tekintettel arra, hogy számos helyen a bükk nem fejlődik kellőképpen, s amellet beteges, jövőben az alacsonyabban

fekvő területeken a bükköt elegyíteni kell a kocsánytalan tölgyvel, a magasabb részeken pedig a bükkösök jó részét át kell alakítani fenyvesekké. A fenyő félék közül nagyon szép fejlődést mutat a jegenye, luc és vörösfenyő. Ennélfogva a jövőben a tölgy mellett ennek a három fenyő fafajnak kell megfelelő elhelyezéssel nagyobb teret biztosítani.

7. Üzem mód és vágásforduló

Az egész erdőbirtokot szálerdő üzem módban kezelték és a vágásforduló általánosságban 100 év volt. Kivételt csupán az ungvári és a hátmegi erdőhivatal kerületében fekvő kisebb kiterjedésű tölgyesek képeztek, amelyeknek vágásfordulója 120 évben volt megállapítva.

Úgy az üzem mód, mint a vágásforduló a jövőben is ugyanez marad, mert az elérendő célnak ez felel meg a legjobban.

8. Kihasz nálás, felújítás, csemetekertek

A múltban a főhasználati területeken a kihasz nálást az egész erdőbirtokon tarvágással foganatosították. Nagy, összefüggő tarvágások helyett egyes helyeken azonban kulissza vágásokat is alkalmaztak, azaz sávokban termelték ki a faanyagot.

A rendelkezésre álló üzemtervek, jegyzőkönyvek és feljegyzések alapján az évenként kihasz nálható fatömeg a következő mennyiségben állapítható meg:

Főhasználat: 47688 m³ fenyő
237578 m³ lomb

összesen: 285266 m³

Előhasználat: 6830 m³ fenyő
36796 m³ lomb

összesen: 43626 m³

Az évenként kitermelhető fatömeg tehát összesen:

54518 m³ fenyő
274374 m³ lomb

Fő összeg: 328092 m³

Az ily módon előírt mennyiséget azonban a csehek nem tartották be. Az egyes erdőgondnokságok nyilvántartási adatai szerint az évenként kihasznált fatömegek mennyisége rendkívül változó volt. A termelés úgy szólván csak a főhasználatokra terjedt ki és előhasználatot csak az értékesebb részeken, s ott is csak korlátozott mennyiségben gyakoroltak.

A felújítás túlnyomó részben mesterségesen történt. Az évenként beerdősítendő terület 2064 k.holdban volt megállapítva. Egy kat. holdra 3000 darab csemetét számítva évente szükséges volt tehát 6192000 darab csemetére.

A mesterséges erdősítésekhez szükséges csemetemennyiség neveléséhez az erdőigazgatóság kerületében 122 csemetekert áll művelés alatt 190586 m² = 33,3 kat. hold kiterjedéssel.

Jövőre vonatkozó tervezés

A főhasználatok mellett gyorsabb ütemben fogatosítani kell az elmulasztott állomány ápolási munkálatokat vagyis végrehajtani a gyérítéseket, tisztításokat és a szükséges átalakításokat.

A főhasználati területeken visszahagyott nagy mennyiségű faanyagoknak, valamint a kevésbé értékesíthető silányabb gyérítési, tisztítási anyagnak szenítés útján való hasznosítása van tervbevéve.

Erdősítés terén a még fel nem újított területeknek mesterséges beerdősítése és a hézagos fiatalosoknak ahol csak lehetséges vörösfenyővel való pótlásáról gondoskodik az erdőigazgatóság. Erre való tekintettel a szükséges csemetemennyiség előállítására a szükséges intézkedéseket már is megtette.

9. Erdei szállítási eszközök, erdei vasutak, utak, csúsztatók, úsztatók

Az erdőigazgatóság kerületében eddig az alábbi vasútvonalak vannak kiépítve és jó részben üzemképes állapotba hozva:

1. Perecseny-Turjavölgyi vasút	66 km
2. Bercsényifalva-Sóhát	19,50 km
3. Malomréti	33 km
4. Antalóci vasút	12 km

Összesen: 130,5 km.

A forgalom lebonyolításához ez idő szerint rendelkezésre áll:

- 10 darab gőzmozdony
- 3 darab sínautó
- 1 darab 20 személyes kiránduló kocsi és
- 103 darab különböző teherkocsi

A mozdonyok közül 4 drb Perecsenyben, 1 drb Kemencén, 3 drb Malomréten, 1 drb Antalócon és 1 drb Sóháton állomásozik. Kettős állású mozdonyszín és kisebb javítóműhely van Perecsenyben, Turjaremetén és Turjapolenán, egy állású mozdonyszín javítóműhellyel Sepovecén, Malomréten, Patakújfalun, Sóháton és Antalócon. A 3 drb sínautó közül 1 drb Malomréten, 1 drb Antalócon és 1 drb Poroskón állomásozik.

Perecsenyben van a perecsényi vasútgondnokság vezetése alatt álló központi vasúti műhely, ahol a gépek generális javítása és szerelése, kazánnyomás próbára való előkészítése és új kocsik építése történik.

A vasúti vágányok a Perecseny - Turjavölgyi vasútvonalon 24 kg-os, a Bercsényifalva - Sóháti vasútvonalon 24,12 és 9 kg-os, a Malomréti és Antalóci vasútvonalon 9 és 12 kg-os sínekkel vannak megépítve.

Az erdei szállítási eszközök között még 1 drb fagázgenerátoros teherautó és 2 drb petróleum motoros traktor van pótkocsikkal az erdőigazgatóság kerületében.

Az erdei utak a főszállítási útvonalakon kövel burkoltak, míg egyes helyeken az ideiglenes jellegű utak egyszerű földutak. Ezekon kívül az erdei közelítések és szállítások célját szolgálják a különleges terepviszonyok kívánalmainak megfelelő csúsztatók és úsztatók is.

Jövőre vonatkozó tervezés

A jövőre vonatkozó termelési és szállítási program keretében a túltartott erdőrészek feltárása érdekében tervbe van véve a Bercsényifalva-Sóháti vasútvonalnak, a Malomréti Kamenishti pataki vasúti szárnyvonalnak és a Malomréti Bisztri pataki vasúti szárnyvonalnak meghosszabítása, a Fenyvesvölgyi Voroticsni pataki út és a Bercsényifalvai Szuha patak és Mércse patak közötti erdei út kiépítése, valamint a Petróci erdei út, Havasközi maszariki erdei út, a Petróci út és az Ókemencei Sirova pataki erdei út meghosszabítása, a vasúttal kapcsolatos üzemi telefonhálózat kibővítése és a közelítések céljait szolgáló csúsztató és úsztató hálózat további kiépítése. A vasútvonalak bővítésével kapcsolatban szükségessé válik a mozdony és kocsi park bővítése és feltétlenül szükséges a 66 km hosszú Turjavölgyi vasútnál már eddig is égetően hiányzó 1 db sínautónak a beszerzése a perecsenyi vasútgondnokság részére.

10. Fűrésztelepek, kőbányaüzem, téglagyár

Az erdőigazgatóság területében jelenleg öt fűrészüzem van működésben. Gőzüzemek a malomréti, havasközi és ungvári fűrész, vízi erővel hajtott a rónafüredi és antalóci fűrész. Malomréten a fűrészüzemnél 3 db gyorsjáratú keretfűrész és összesen 18 darab lengőfűrész és körfűrész, továbbá 1 db zsindevágó fűrész és bükkgőzölő van üzemben, Havasközön 2 db keretfűrész és 2 db körfűrész, Ungváron 1 db gyorsjáratú keretfűrész és 4 db keretfűrész van üzemben, míg Antalócon csupán 1 db fakeretes vízi hajtású keretfűrész és Rónafüreden 1 db vízi hajtású fakeretes keretfűrész és 1 db

kőfűrészek dolgoznak. Volt még Sóháton egy gőzüzemű fűrészüzem 2 db keretfűrésszel és 4 db körfűrésszel, ezt azonban a csehek kb. 1932-ben leszerelték és üzemem kívül helyezték.

Ókemencén egy igen szépen felszerelt andezit kőbányaüzem van egy mindössze 4 évvel ezelőtt létesített közúzóval. A kő fejtése részben házi fejtéssel, részben robbantással történik, a fűrés kézierővel és kompresszorral. Az elektromotorokkal hajtott közúzóba 158 m hosszú végtelen lánc segítségével csillévontatással történik az anyag szállítása. A kötő- és osztályozó napi 8 órai munkaidő mellett 135 m³ teljesítményű. Az osztályozóból kikerült kőanyag 25-40 mm, 40-70 mm szemnagyságú kavics, 3-10 mm, 10-15 mm és 10-25 mm szemnagyságú zúzalék, míg a 0-3 mm szemnagyságú kőport exhaustor gyűjti össze a rostától. A közúzó üzem saját javító műhellyel is fel van szerelve. A bánya és közúzó jelenleg a változások következtében még csökkentett üzemmel, 60 munkással dolgozik, de termelésének kereslete egyre fokozódó irányzatot mutat. Teljes üzem mellett 120 munkást foglalkoztat. Ellátja a kincstári szükségletet az út- és vasútépítésekénél, s pályafenntartásnál, szállít az államvasutaknak, államépítészeti hivataloknak és magánosoknak is. Az ókemencei vasútállomásnál történt szerencsés elhelyezése folytán még a 0-3 mm átmérőjű kőpor egy részét is használni tudja a helyszínen beton és vasbeton gyűrűk, határ- és kerítésoszlopok és más szerkezeti elemek készítésével.

Ungvár határában a csehek a közelmúltban gőzüzemű kincstári téglagyárat létesítettek, melyben a sajtológép napi teljesítménye 8 órai munkaidő alatt 8000 darab téglát. Az égetés boksában történt. Sajnos, a kiégetett téglák minősége nem kifogástalan.

Jövőre vonatkozó tervezés

A cseh gazdálkodási módok mellett foglalkoztatott fűrészüzemek a gazdaságosabb magyar termelési és osztályozási rendszer mellett nem bizonyulnak elégségesnek. Az erdőigazgatóság fatermésének gazdaságosabb kihasználása érdekében tervbe van véve Perecsenyben egy nagyobb teljesítményű fűrészüzem létesítése, amely hivatva lenne az egész turjavölgyi vonalról a MÁV rakodóhoz érkező faanyagot feldolgozni. A Bercsényifalva-Sóhádi vasútvonal helyreállítása és meghosszabítása után pedig tervbe van véve a csehek által leszerelt sóhádi fűrészüzem helyett Bercsényifalván egy nagyobb teljesítményű fűrészüzem létesítése, amely a szállítási lehetőségek megnyílása után kitermelésre kerülő hatalmas terjedelmű túlkoros állományok faanyagát lenne hivatva feldolgozni a MÁV rakodó közelében. Tervbe van véve még az antalóci vízi fűrészüzemnek a szükségletnek megfelelő átépítése és bővítése, továbbá az ungvári fűrészüzemnek szerencsés piaci helyzetének megfelelően kész gyártmányok termelésére való berendezése és kibővítése. Az ungvári gőzüzemű téglagyárnak fenntartása azonban a szükséges befektetések mellett nem látszik rentábilisnak, mert teljesítménye a kincstári szükséglethez mérten túl magas, versenyképessége pedig az ungvári téglagyárak jobb anyaga mellett jelenleg bizonytalanak látszik. Amennyiben a kincstári szükségletek kielégítésénél biztosítható lenne az ungvári téglagyárak részéről a kincstárnak nyújtandó kedvezményes ár, amit a cseh erdőkincstárnak az ungvári téglagyárak a kincstári téglagyár megszüntetése ellenében felkínáltak, úgy ez esetben a téglagyár megszüntetése tervbe van véve.

11. Fürdőhelyek

A kincstári erdőbirtokon két gyógyvíz forrás fakad és pedig Rónafüreden és Sóslakon.

Rónafüred a Turica patak völgyében, a Rónahavas alatt természeti szépségekben gazdag helyen fekszik. Forrás vize nagyobb mennyiségű kén és kisebb mennyiségű réz tartalmánál fogva reuma, csúz, ischias ellen kiváló gyógyhatással bír s ezen a téren állítólag Pöstyénnél is nagyobb eredményeket érnek el.

A fürdőtelep Ungvártól 45 km-re, a perecsényi vasúti állomástól pedig 25 km távolságra fekszik.

A fürdő épület ez időszerint csupán nyolc fürdőkabinnal rendelkezik, de tekintve a forrás bő víz ellátását, a kádak száma lényegesen szaporítható és így Rónafüred tekintélyes fürdőteleppé alakítható át.

A fürdő épülettel szemben fekvő szállodában jelenleg 25 vendégszoba áll rendelkezésre.

A szálló és a fürdő épülete a kincstáré, míg az összes leltári berendezés a bérlő tulajdonát képezi.

A fürdőteleptől kiindulólág számos sétaút vezet a vízesésekben gazdag és természeti szépségekben bővelkedő Turica patak mentén fel egyenesen a Róna havasra.

Sóslakon a vasúti állomás közelében erős sótartalmú forrás fakad. Jelenlegi berendezése összesen csak két primitív fabódéból áll. Vize szintén jó gyógyhatású és úgy békében, mint a cseh megszállás alatt főképpen vasutasok keresték fel.

A forrásvíz nagyobb mérvű kihasználása szintén igen kívánatos volna.

12. Havasi legelő gazdaság

Az erdőkincstár tulajdonába két nagyobb kiterjedésű havasi legelő tartozik úgy, mint a Róna havas és a borsavai havas.

Rónahavas a havasközi, poroskői és turjaremetei erdőgondnokságok kerületében 2576,6 k.hold kiterjedéssel bír, míg a borsavai havas Bereg vármegyében 6132,3 k.hold kiterjedésű. Az erdőigazgatóság kezelése alá tartozó területen tehát a havasi legelő összesen 8708,9 k.holdat tesz ki.

A havasi legelőket a kincstár a környékbeli lakosság részére igen mérsékelt áron bocsátotta rendelkezésére úgy, hogy a legelőre kihajtott egy számos állat után a lakosok fűbér címén 0,70 P., karbantartás címén 0,14 P., összesen 0,84 P.-t fizetnek évenként. Ló után $1,40 + 28 = 1,68$ P.

A karbantartás címén befolyó összegből a kincstár gondoskodik a források foglalásáról, itató vályúk készítéséről és tisztántartásáról, továbbá istállók stb. rendbehozataláról.

A borsavai havas ez idő szerint még a vereckei gazdasági szakiskola kezelésben van.

13. Vadászat

Az egész kincstári erdőbirtok a csehek 1938. évi tervezete szerint 39 vadász kerületre volt felosztva. Ennek a tervezetnek értelmében a vadak ápolásával, gondozásával, tenyésztésével és őrzésével megbízott erdészeti személyzet részére ki volt hasítva, mint személyzeti kerület 14 kerület

Bérbeadásra tervezve	7 kerület
Bárcázásra fenntartva	12 kerület
Minisztérium részére fenntartva	5 kerület
Ruszin kormányzó részére	1 kerület
Összesen:	39 kerület

Az erdőigazgatóság területén legnagyobb mennyiségben az őz és szarvas tenyészik, azonban ez is csak mérsékelt mennyiségben.

Átlagosan 400 k. holdra esik egy bika
 átlagosan 200 k. holdra esik egy tehén
 átlagosan 250 k. holdra esik egy bak
 átlagosan 150 k. holdra esik egy suta.

Az őz és szarvason kívül, egyes erdőgondnokságokban, kisebb mennyiségben tenyészik a vaddisznó.

Medve csak a malomréti erdőgondnokság területén tartózkodik és ott is összesen csak 3 darabról tudnak. Mint átvonuló vad megemlíthető a farkas, továbbá előfordul egy-egy hiúz és vidra. Róka és vadmacska normális mennyiségben található.

Szárnyasok közül a kincstári erdőbirtokon egyedül a császármadár tenyészik, az is igen kis mennyiségben. Siket és nyírfajd nincs.

14. Halászat

Az erdőigazgatóság kezelése alá tartozó kincstári erdőbirtokon számos olyan patak fakad, amely tiszta és bő vizénél fogva pisztráng tenyésztésére kiválóan alkalmas.

Kisebb-nagyobb mennyiségben pisztráng jelenleg is az alábbi patakokban található:

Liszkovec, Stuzica, Ljuta, Bistrica, Turicska, Sipot, Sirova és Antalóc. Az Ung folyó felső szakaszában szintén van pisztráng.

A csehek a haltenyésztésre nagyobb súlyt nem helyeztek. Bizonyos, korlátozott mennyiségű ikrát hozattak, azokat egyszerű berendezésekkel kiköltötték és az ivadékot a patakokba kiengedték.

Jövőben feltétlenül kívánatosnak mutatkozik Rónafüred mellett rendes halastavaknak a létesítése, s a mellett legalább 6-7 helyen halköltő házaknak felállítása. Az összes számottevő patakok pisztráng tenyésztésre feltétlenül alkalmasak s a patakok kellő mennyiségű hal betelepítésével a kincstárnak tekintélyes jövedelmet biztosíthatnának.

A betelepítéssel kapcsolatban azonban feltétlen szükséges volna egyszerű bukó gátak létesítése és a patak medreknek halászati szempontból való rendbehozatala.

A patakok csak sebes pisztráng tenyésztésére alkalmasak. A csehek által betelepített szivárványos pisztráng túlnyomó részben elpusztult, s ma már alig található egy-egy példány.

15. Szükséges személyzet

A cseh megszállás előtti magyar uralom alatt az ungvári erdőigazgatóság kezelése alá tartozó területen az erdőrendezés és építés-vezetés személyzetével együtt összesen 38 erdőtiszt volt alkalmazva.

Abban az időben azonban a házi kezelés bevezetve még nem volt, vasútvonal rendelkezésre nem állott, fűrésztelepek, műhelyek felállítva nem voltak, úgyhogy az üzem csak külterjes gazdálkodásnak felelt meg.

Ezzel szemben a mai belterjes gazdálkodási rendszer mellett a jövedelem fokozása érdekében át kell térni minden vonalon a házi kezelésre s így a személyzet lényeges szaporítására van feltétlen szükség.

Ezeknek a szempontoknak szem előtt tartásával tehát az üzem zavartalan folytatása érdekében az alábbi személyzeti létszámra volna szükség:

sor- szám	Hivatali beosztás	Szükséges személy- zet	Jelenleg ellátja	Hiányzik még	Jegyzet
I. Központ					
1.	Erdőigazgató	1	Maróthy Emil m. k. főerdőtan.		
2.	Kereskedelmi előadó	1	Heincz János erdőfelügyelő		Erdőfel- ügye- lőségből átvéve
3.	Ellenőrködő	4	Urbánfy Jenő 2 m.k.főerdő- mérnök Mauksinsky Gyula erdőmester		
4.	Építésvezető	1	Kutasy Viktor mk.erdőmérnök		
5.	Építészethez be- osztott	3		3	
6.	Erdőrendező	1		1	
7.	Erdőrendező- séghez beosztott	10	Párnay Attila 9 okl. erdőmérnök		
8.	Központi előadó	1	Kertész István m.k. erdőmérnök		
9.	Pénztárnok	1	Salix Gyula erdőmester		

10.	Pénztári ellenőr	1	Volczer Árpád erdőmester		Erdőfelügy előségtől átvéve
11.	Havasi legelő gazdaság	1		1	
12.	Vadászati előadó	1		1	
13.	Központi beoszt.	2		2	

Központ összesen:28 19

II. Külső hivatalok

1.	Ungvári erdő- hivatal	1	Ortutay Pál m. k.s. erdőmérnök		
2.	Radvánci erdő- hivatal	1		1	
3.	Antalóci erdő- hivatal	1	Szivák István okl.erdőmérnök		
4.	Ókemenicei erdő- hivatal	2		2	Ideiglenesen ellátja Mocsáry Béla nyug. erdőtanácsos
5.	Perecsenyi erdő- hivatal	1		1	
6.	Turjaremetei erdő hivatal	1	Sztripszky György okl. e.m.		
7.	Turjamezei erdő- hivatal	1		1	
8.	Poroskői erdő- hivatal	2	Huszár Károly okl. erdőmérnök	1	
9.	Bercsényifalvai erdőhivatal	1	Ladányi Béla okl. erdőmérnök		
10.	Nagybereznai erdőhivatal	1		1	
11.	Sóháti erdőhivatal	2	Mitró Sándor erdőmérnök	1	

12.	Havasközi erdőhivatal	2	Izsák Emánuel erdőmérnök	1
13.	Csontos erdőhivatal	1		1
14.	Malomréti erdőhivatal	1	Donáth Aladár m.kir. erdőmérnök gyakornok	1
15.	Fenyvesvölgyi erdőhivatal	1	Bacsinszky András főerdőmérnök	
16.	Hátmegi erdőhivatal	1	Kovács Árpád okl. erdőmérnök	
17.	Perecsenyi vasút- üzem vezetőség	2	Bugarin Ede főerdőmérnök	1
18.	Fűrészüzem Ungvár	1		1
19.	Fűrészüzem Malomrét	1	Kemény Lajos okl. erdőmérnök	
20.	Fűrészüzem Perecseny	1		1

Külső hivatalok

összesen: 26 14

Erdészeti személyzet összesen

I. Központ 28 19

II. Külső hivatal 26 14

Főösszeg: 54 33

Altiszti személyzet

I. Központ

1.	Irodavezető	1	Duchek József irodafőtiszt	
2.	Iktató, mutató	1	Gajdos István II. o. erdész	
3.	Irattár kezelő	1		1

4.	Telefon központ	1	Gurka Irén	
5.	Gépirónő	3	Béres Ilona Ladányi Irén Bernyik Erzsébet	
6.	Számvevőség	1	Szuszla Aranka	
7.	Építési ellenőr	1	Gurka Ferenc	
8.	Rajzoló	1	Logojda Mihály	
9.	Műszaki altiszt	2		2
Összesen:		12		3

Szolgák, sofőrök

1.	Közp. Szolga 44 helyiség takarításához, fűtéséhez és kézbesítéshez	3	Konczy Bálint Kovacsics József Kövy Ferenc	
2.	Pénztári éjjeliőr	1		1
3.	Sofőr	2	Suszla Dezső Papp Béla	
Összesen:		6		1

Altizti személyzet a külső kezelésnél

1.	17 erdőhivatal, 2 fűrészüzem, 1 vasútüzem, 1 bányauzem-hez 1-1 irodai altiszt	20	28 szakvizsg. Éves fizetésű altiszt, 15 végleg átvett éves kerülő, 13 szakvizsg. Havidíjas	Jelenleg védkerületi vezetők. Ebből 32 szakvizsga nélküli
2.	Védkerületbe 1000-2000 k. holdra 1-1 altisztet számítva	120	14 havidíjas kerülő, 7 felvett szakvizsg., 47 napibéres átvett szakvizsga nélküli	

3.	Irodában és külső szolgálatra napibéres	és 140	25	felvett kisegítő napszámos, 38 mozdonyvezető, gépész stb. egyéb alkalmazott	Védkerületi vezetéshez tehát legalább 46 szakvizsgázott erdőőr alkalmazása nagyon sürgős
4.	Mozdonyvezető gépész és egyéb más alkalmazott	40	Jelenleg van 187	tehát összesen: 187	
Összesen:		320	187	133	
Altiszti és egyéb személyzet összesítése					
I. Központi		12	9	3	
II. Szolgák, sofőrök		6	5	1	
III. Külső kezelés		320	187	133	
Főösszeg:		338	201	137	

Indoklás:

Az erdőtiszti létszámnál négy ellenőrködőre azért van szükség, mert így is átlagosan 50.000 kat. hold esik egy-egy ellenőrző kerületre, vagyis több mint a miskolci erdőigazgatóság egész kiterjedése.

Az építés vezetőségénél azért van szükség nagyobb munkaerő alkalmaztatására, mert az összes vasútvonalakat, utakat, stb. meg kell hosszabbítani, a pályatestet karbantartani, új fűrészüzemeket létesíteni és az egész kincstári erdőbirtokon

fekvő épületek tatarozását végrehajtani, valamint új építkezéseket foganatosítani.

Az erdőrendezőiségnek viszont 130.000 k.hold erdőbirtok részletes felmérését, állomány felvételét és üzemtervét kell végrehajtania, ami egymagában elegendő indok arra, hogy 10 beosztott erdőmérnökök alkalmazását tüntesse fel az erdőigazgatóság.

A régi erdőgondnokságok számát a házi kezelésnek megfelelően legalább 17-re kell felemelni, azonkívül a meg nem osztható hivatalokhoz egy-egy kiegészítő erdőmérnököt kell beosztani. Ezenkívül külön erdőmérnököt kell alkalmaznia még a vasút és fűrész-üzemek vezetőségénél a farktárgondnokságnál úgy, hogy amint a fenti kimutatásból is látható, az erdőmérnökök számát a múlttal szemben összesen 16 személlyel kell szaporítani, azaz 38-ról 54-re kell felemelni az erdőtiszti létszámot.

Az altiszti személyzet megállapításánál abból indult ki az erdőigazgatóság, hogy házi kezelés mellett 1000-2000 k. hold között ingadozik az a kiterjedésű terület, amit egy altiszt kezelési szempontból, egy napibéres segítségével eredményesen el tud látni.

Az erdőigazgatóság tehát csupán a legszükségesebb nélkülözhetetlen létszámot tüntette fel a fenti részletezésnél.

A szükséges létszámot azonban kénytelen volt feltüntetni azért, mert a személyzettel való takarékoskodás, amint a gyakorlati élet igazolta, az üzem hátrányára és a jövedelem csökkenésére vezet.

A kellő személyzeti létszám alkalmazásával stb. álló kiadási többlet ugyanis nem áll arányban azzal a bevételi töblettel, amit az erdőbirtok szakszerű kezelése, az állományok megfelelő ápolása, védelme és a kihasználás tökéletes végrehajtása eredményez. Amennyiben tehát az erdőigazgatóság a javaslatba hozott személyzeti létszámnál

bármí oknál fogva kevesebbet volna kénytelen alkalmazni, úgy az a jövedelem rovására vezetne.

Az altiszti létszám megállapításával kapcsolatban a legnagyobb nehézséget az okozza, hogy a külső kezelésnél ez idő szerint összesen csak 48 (negyvennyolc) szakvizsgázott altiszt van alkalmazásban. Miután pedig a csehek alatt is 19 körerdészi és 75 védkerületi azaz összesen 94 kezelési terület ellátásáról kellett gondoskodni, ennél fogva minden kerületbe legalább egy szakvizsgázott altisztet számítva szükséges még 46 védkerületi erdőőr.

Tekintettel arra, hogy a csehektől átvett altisztek közül még a szakvizsgával rendelkezők sem bírnak a házi kezelésben kellő jártassággal, ennél fogva nagyon kívánatos lenne, hogy a gödöllői és főleg a miskolci, kincstári üzemeknél már kellő gyakorlatra szert tett altisztekből kaphatna az erdőigazgatóság olyan létszámot, hogy ezekkel az itteni altisztek betanítását is elvégezhetné.

Ungvár, 1939 évi május hó 20.

Maróthy Emil s.k.
m.kir. főerdőtanácsos

